

2017
જાન્યારી ૨૦૧૭
291
ZIEMA 2017

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRAJUMS KULTURAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. LXIV ISSUE 291
Winter 2017

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief

Juris Žagariņš

Phone: 413-732-3803; 413-519-8266

juris.zagarins@gmail.com

Art Editor

Linda Treija

lindatreija6@gmail.com

Contributing Editors

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa, Maija Meirāne, Sarma Muižniece Liepiņa, Juris Šlesers, Lilita Zaļkalne

Business Manager

Tija Kārkle

2804 NE 172nd St.

Ridgefield, WA 98642, USA

tijalaura@comcast.net

JG home page and archive
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year:	USD 39	EUR 33	CAD 50
2 years:	USD 76	EUR 65	CAD 97
Single issues:	USD 10	EUR 9	CAD 13

Published by Jauna Gaita, Inc.

121 Harvard Street

Springfield, MA 01109-3821

Contributions are tax-deductible
in the USA.

Printed by SIA Drukātava, Rīga, Latvia
and

TigerPress, East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

63. GADAGĀJUMS 291. NUMURS – ZIEMA S A T U R S

1 Ģirts Puriņš. *Izeja Nr. 9*

2 Leons Briedis. *Dzeja*

3 Uldis Bērziņš. *Dzeja*

5 Rūta Mežavilka. *Dzeja*

8 Rūta Mežavilka. *Slimais onkulis*

9 Ilze Lāce-Verhaeghe. *Lielās piedošanas diena*

16 Lāsma Gaitniece. *Dziednīca koka barakā*

21 Fridrihs Milts. *Zilganpelēkais sievietes portrets*

22 Inguna Daukste-Silasproģe. *Jaunsudrabiņš Vācijā*

31 Fridrihs Milts. *Cūkass*

MĀKSLA

32 Dace Lamberga. *Par Fridrihu Miltu*

37 Fridrihs Milts. *Sievietes ar sauli*

38 Linda Treija. *Ģirtam Puriņam – 80*

VĒSTURE

40 Lilita Zaļkalne. *Dzimtenes Balss* pielikumi

47 Fridrihs Milts. *Manhetena*

48 Madara Eversone. *LPRS – VI*

54 Fridrihs Milts. *Klusā daba*

55 ATMIŅAS – Atis Lejiņš. *Atceroties vecvecākus*

60 AKTUALITĀTES – Otto Ozols. *Katalonija*

GRĀMATAS

64 (Juris Šlesers) Inara Verzemnieks. *Among the Living and the Dead*

66 (Lāsma Gaitniece) Kristīne Ulberga. *Tur*

68 (Lāsma Gaitniece) Dženija Rūnija. *Sarkanā Džoana*

70 Fridrihs Milts. *Ņujorka 1971*

71 Vita Gaiķe. *Jaunizdevumu apskats*

72 Dažos vārdos

73 SLIDENĀ SLĪPE – Metjū Minikuči

76 LABVĒĻI

JG pateicas par Ceļinieka, PBLA un Labvēļu atbalstu

Uz vāka Fridrihs Milts. *Ņujorka. 20. gs. 70. gadi.*

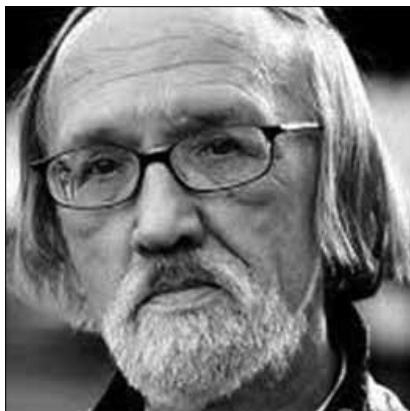
Papīrs, ogle. 85 × 59

Filipa Klaviņa kolekcija

Çirts Puriş. *Izeja Nr. 9*. 1986. Audekls, akrils. 123,5 × 123,5. LNMM

Leons Briedis

Šie dzejoļi piedāvāti ar piebildi, ka komponists Gunārs Meijers apņēmies tos ietērt mūzikā... [red.]

trīs nāves

trīs nāves naktī pie durvīm stāv
un lūdzas lai tās es ielaistu iekšā
vien manas nāves starp viņām nav

trīs nāves pāri pār sliekšni kāpj
un klusiem soļiem pa istabu staigā
vien manas nāves starp viņām nav

trīs nāves mani pie krūtīm skauj
tik jaunas skaistas un mīlas kā mātes
vien manas nāves starp viņām nav

trīs nāves nātņus liķautus auž
no smilšu mežģīnēm baltām un smalkām
ar kuriem apsegties būtu ļauts
vien mana liķauta starp tiem nav

trīs nāves dodamās projām raud
plēš matas rokas aiz bēdām svaida
vien viņām naktī sirds miera nav

jo manas nāves starp viņām nav

2017

motetes

I

es nejutos šai tumsā viens;
kāds manī cieši skatīdamies
nenolaida aklās acis; satrūcies
es spēji nodrebēju; sāpīgs
gaišums mēmi izteikt pūlējās
ar tavu aizturēto čukstu
manā sirdī dziļi ievilkušos
neizasiņojušo papildnam brūci

II

klusums ko es noplūcu bij ērkšķains;
gribēju to aiznest tev: ļaut pasmaržot
tā dziļumus kur tīri iespīd
ziemas naktīs augošs mēness;
nopilot no mana pirksta sadurtā
vēss nosarmojis asins piliens
tumsā iešalcās kā bezzvaigžņots
mēms neko neizsakošs zieds

III

tu vēlējies lai iztrūkstošais gaišums tavš
man neliktos tik sāpīgs
kā mans tev izpalicis plecs;
tāls atsvešināts čuksts tur tumsā
kā dziļa plaisma mūsos pavērusies
mūs negrozāmi nesa prom
kā ledus gabalus kas attālinās viens no otra
līdz mēs abi kļuvām jūra

IV

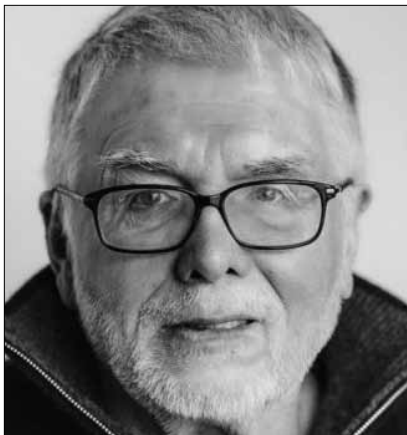
es nespēju pat paelpot; tik pilnīgs
visapkārt pletās tukšums;
laiks apstājās un dobjas
tumsas neskanīgie dūmi
pamiruši augšup celdamies
tik cieši nosēdās man dvēselē
kā vientuļš nevienam neuzdots
sev pašam atbildēts sen jautājums

2017

Motete – viduslaiku (12.-14. gs.) mūzikā daudzbalstīga dziesma, kurā apvienojas vairākas patstāvīgas melodijas.

Dzejnieks, dramaturgs, esejists, atdzejojātājs
Leons Briedis saņēma Mūža balvu
literatūrā 2015. gadā.

Uldis Bērziņš

Debesu sotņa. Gribēju, bet nesatiku

Neviens tak netaisījās augšā,
Ne jaunais zēns, ne resnais vīrs,
Tā – nejaušība. Sasit plaukstu!
Tu – dubļos, gars – tur augstu virs

Cik nejaušība tomēr – jauša,
Tu lūpas jaut un čukstu dzird;
Jo nāve – tāda jauna auša,
Un viegli milēt, viegli mirt

2016

Jaunajos žīdu kapos. Idille

Ar smuko komponisti un ar Čiles vīnu kapos pasēdējām, jau delna zem mēteļa. Dievs liecinieks – cik ilgi, gari mūži: astoņdesmit, septiņdesmit, nu, te, rau, četrdesmit. Igauņu grāmatā to izlasīju, kurpnieka meitiņai tad bija četri, nākamvasar pieci. Pusmuļķīte, bērnu namā saka. (Meitiņ, meitiņ! Tev noslaucīšu deguntiņu ar siltu delnu!) „Ja divreiz pasaka, tad saprot jau visu. Tik sirsnīga, jā, grib būt līdzdalīga, vislaik skatās acīs,” – teicis direktors. „Jā, tantīt, gribu tev palīdzēt” – un izņem večiņi lupatu no rokas. „Ei ole! Žīdiete nevarēs te palikt. Mēs atbildam par mūsu bāreņiem!” – Nu, vai tad liela māksla? Tak varējāt! – Jūs sausām acīm vedāt bērnu vāciem: „Wo muss ich unterschreiben?” Atkal pie plāksnes apstājos, pie otras: Dievs liecinieks!

2017

Zirnis ēd. Idille

Pie valodas kā pie plīts, manas meitenes, manas dāmas! Gočen, kā klasē ar godvārdu zvērējām! – ne tā jums jāsaka, meitenes: gnocchi! Ne spāņu, tā tak itāļu mēle: tupeņu ņukucīši ir ņoki un nevis gnoči, tāda ir mūsdienu kulinārija. Uzprasiet Autoru tiesībās: semantika ir tikpat aizsargāta kā garšas kārpiņas! Labāk staigāju neēdis, nekā ņemt mutē diletantisku atveidi. Valoda ir no svara kā ēdot, tā dzerot – nevaru dabūt pār lūpu šmakouku čyuliski.

Palaidiet vietu! Manam džekam štovētie kāposti smeķē.
Biešu vinegrets? Nē, lai paliek: karstu kotleti ņemšu!
Daži saka: „Neēdu maizi – ar maizi!” – Tie džeki ir glupi.
Tiesa, pie kotletēm vecu baltmaizi mīca; bet – o, ķieģelītis!
Lien šķēle pie kotletes labi, uz galda par brīvu.
(Bija tak, bija. Te, kabatā jakai! Vēl rublis divdesmit. Ā, vēl biksēs!
Divi rubļi piecdesmit piecas – i aliņiem iznāks.)
Cik saldi, cik skābeni kondženes pagrabā kāposti dvako...

Vai paties biju aizsnaudies? – Meitenes, nu man kafiju! Un simts piecdesmit balzāma! Un – pelnutrauku!

Ko jūs, meitenes, jokojat? Kopš kuŗa tad laika „nedrīkst”?

2017

Godmanis sapnī. Septembrī noredzēts

Te, lielā vientulībā es kā tāla zvaigzne: svešs sev pašam. Kad tas bija?

Ko, čalotāji, zināt? Man bedre jau bija izrakta.

Redzu, tur tālu lejā „adresāts” man sapņo – tic man.

Latvijas robeža – tepatās gaitenī, gar kabineta durvīm, sarkana un bieza kā asins. Tāpat Vecrīgā gar strupo akmens bluķi. Asins – sāļa! mūsu – miljons: es, lauku mehanizatori, tēlnieks Feldbergs. Kad tas bija?!

Tik ieklausieties bezgalībā. Nāk un saukā: „Zaglis!”, „Cukuriņš!”

Un: „Atdod miljardu!” „Nāc, Godmani, būs tevi jātiesā!”

Labi, lai tiesā. Nav Godmaņa – es miru augustā.

Labi, ka tā. Ka – palikām. Ka dzima bērni. Ka zeme nepadzērās.

Ka „loģikai par spīti”. Ka laikmets noslēdzās – un nepiepildīts!

Mēs rokās sadevāmies gar grāvmalām.

Un tanki – nenāca.

2017

Dzejnieks, esejists, tulkotājs un atdzejojotājs daudzās valodās
Uldis Bērziņš saņēma Mūža balvu literatūrā 2017. gadā.

Rūta Mežavilka

* * *

Kādēļ tāda pelnu gaisma jūlijā
Un ledains lietus
Vai tas nozīmē
Pasauli citās sliedēs
Tik dzestri ir vakari
Slīpa saule guļas priedēs
Šī kauja ir zaudēta
Šis karš ir beidzies

* * *

visuredzošā augusta gaisma,
tu mierini zaudētājus, tu esi kā rēna plauksta uz savainotas pieres.
ābolu, riekstu un sūro kartupeļlakstu ugunsroku gaisma –
tu redzi aizaugušu upi lēni grozāmie savā smilšu gultā
zem dzelzskrāsas lapotnēm smagi šalcošām,
tu redzi suņu saplēstu stirnu noasiņojam brūklenājos.
tu redzi vecu sievieti saknēm līdzīgām rokām –
cik lēnu un uzmanīgi viņa tausta ceļu, nesot ūdeni,
cik saudzīgi viņa paceļ stirnas galvu.

Rūta Mežavilka dzimusi 1971. gadā Rīgā. Mācījusies J. Rozentāla Rīgas Mākslas vidusskolā un Latvijas Mākslas akadēmijā. Izdoti trīs dzejas krājumi – *Vēstules no sālszemes* (1999), *Ikdienu dzīves* (2005) un *Dz.* (2010). Romāns *Dzimuši Latvijai* (2012) ieguvis balvu 2011. gada Latvijas Rakstnieku savienības un mecenāta Raimonda Gerkena atbalstītajā romānu konkursā. Dzīvo Rīgā.

* * *

vai tie sarkanie saulrieti uz vējiem, kariem vai lietiem
vai varbūt tiem jāpaliek liekiem
ir jūlijs. jasmīni, rozes un putekļains ceļš
vēl bezgalīgas dienas, un pļavā iemidzis teļš

* * *

Dziļā bezmēness nakts un apkārt klusējoši meži
Kā godasardze, kā vilšanās, kā aizgājušie draugi.
Kā ierinda, kas šķir no gaismas nesaudzības
Vēl mazu brīdi. Vēl nedaudz. Vēl mirkli, aizturētu elpu.
Esi laba pret mums, nakts.
Esi žēlsirdīga, tumsa.

* * *

salstošas upes vižņu maigums - tur, viņpus. blīvas un remdējošas
sniega debesis apskauj pārdaugavas ielas, sētas un
krustojumus. un dzelzceļa uzbērums, viegli drebošais.
un dažkārt vagoni šurpu turpu. cisternas grand.
un perfekti ir vadu, putnu trajektoriju un lapotņu zīmējumi.
drēgst tumsas pirmā stunda. pagalms. ak, aptvert un saglabāt
šo ainavu. iekadrēt, pieskarties un paturēt.

* * *

tas ir tikai augusts, tikai imperators
debesis sakūst ar smiltīm un pārvēršas gaismā
gaismā, baltā starojumā, nekuriem
betona kvartāli ziemasdrūmie atveras un izverd ceptu sīpolu, kāpostu
un paģiru smakas
viss izšķīst gaismā
kāda veca sieviete baro kaķi. kāds zēns vienatnē spēlē novusu. kāds
bērns zīmē uz kūstošā asfalta.
tas ir tikai brīdis pirms kritiena lejup
tikai augusts, imperators
noguris no saules, pēc tam nogrimis nebeidzamās lietavās un veldrē

* * *

augusta mēneši ziemeļos ir karsti

jūras vējš ieklīst pilsētā
kā vēsa plauksta uz sakarsētas saplaisājušas ādas
rūsganās pilsētas liepas savēcina aizkaltušos zarus
un paceļas spārnos
un kastaņas, un parku vīksnas
viņām seko lapām klusu švīkstot
apstādījumu košumegles lido
aizkaltušajām skujām birstot
pat kanālmalas ginks
majestātiski un cēli
dodas mākoņos

cauri dienas stiegrajai vielai
es, aklais, taustos uz nakti
cauri valodas karkasam
es graužu tiešamības druskas
cauri troksnim un rīboņai
es apjaušu aprises kaut kam,
kā vēl nav

jā, augusta mēneši ziemeļos ir karsti
saule norimdama aizdedzina apvārsni
vēl mirklis kvēles, bet tad jau maiga nakts

* * *

rudens vakari ir gari

vakaros viņa vāra stipru melnu kafiju
(ar šķipsniņu sāls)
un iet dārzā skatīties zvaigznes

vējš atnes dzelzceļa dunoņu
(nav nekā vientulīgāka
par mazdārziņu rajonu oktobrī
siltumnīcu skeleti un pamesti piepūšamie baseini
plēn bālajā lapkriša gaismā)

lēnām viņa malko dziestošo kafiju
vējš glāsta viņas pamazām grūstošo seju
smiltis un laiks, jā, smiltis un laiks
(un dunoņa, dunoņa aiz meža)

SLIMAIS ONKULIS

Fragments no topošā romāna *Alīdas dzīve*

Reizi mēnesī Omamma sataisīja paciņu, ko sūtīt Slimajam onkulim. Tur parasti bija kādi žurnāli, vairākas paciņas papirosu – tiem vajadzēja būt bez filtra –, kāds rakstāmblociņš ar krāsainiem zīmumiem – Onkulim patīkot zīmēt, un bonbongas – *Zelta atslēdziņa*, tās bija mīkstas. Onkulim neesot zobu, viņš nevarot sakost cietās ledenes. Es iztēlojos Onkuli kā milzīgu, vecu vīru ar ūsām un bārdu, kurš bezzobainā mutē čāpstina bonbongas un zīmē ar krāsainiem zīmumiem kokus un mājas. Nez kādēļ man likās, ka Onkulis zīmē tā kā es, kā zīmē bērni, nevis pieaugušie. Kas kaiš Onkulim, es prašņāju – viņš ir slimš, Omamma īsi atbildēja un vairāk no viņas uzzināt man neizdevās. Viņa vienkārši pagriezās un sāka kaut ko darīt, izliekoties, ka nedzird. Es sapratu, ka ar Onkuli saistīts kāds šausmīgs noslēpums.

Viņam ir slimi nervi, tikpat īsi paskaidroja mamma, viņš tāpēc visu laiku ir slimnīcā. Tā vajag.

Es sapratu, ka par Onkuli nevajag jautāt, ka pieaugušie mulst un nezina, ko teikt – un tas savukārt lika man justies vainīgai. It kā varētu atvērties kāds tumšs caurums manī pašā un izvirst ārā kaut ko jaunu un nesaprotamu. It kā tā būtu es, kas pārnēsā kādas nezināmas baismīgas slimības dīgļus – bet, ja vien mēs visi savērnieciski saglabāsim klusēšanu, šī slimība varbūt ies mums secen.

Tāpēc mēs paciņas gatavojām klusējot. Papirosus, žurnālu, konfektes vai kas nu tur vēl bija, rūpīgi ievīstīja celofānā un tad to visu vajadzēja likt koka kastītē, kādas varēja dabūt pastā. Tām bija finiera vāciņš, kas pašiem sūtītājiem bija jāaiznaglo. Tētis kastīti aiznagloja ar mazām nagliņām, uz paciņas uzrakstīja adresi, un tad to varēja nest uz pastu. Mēs parasti gājām uz lielo pastu pie stacijas – no turienes pakas aizejot ātrāk.

Pastā bija milzīgi plaša zāle ar augstu leti, pie kuras vienmēr drūzmējās cilvēki; tur smaržoja pēc zīmoglakas un papīra, bet uz speciāliem galdiem bija tintnīcas un ar striķīšiem piesietas rakstāmspalvas. Es dīcu, lai

man atļauj parakstīt ar tinti un spalvu, bet omamma vienmēr atkratījās – citreiz, tagad nav laika, redzi kādā lielā rindā mums jāstāv.

Bet vasarā, reizi gadā, Omamma ar tēti brauca uz slimnīcu ciemos pie Slimā onkuļa.

Slimnīca atradās Piebalgā. Tā esot īpaša slimnīca, priekš cilvēkiem, kam slimi nervi.

Vienreiz mani paņēma līdz. Varbūt viņi gribeja kaut kādā veidā salauzt šo klusēšanas robežu, nosprieduši, ka nu jau bērns ir pietiekami liels, lai pats redzētu un saprastu.

Man bija pieci vai seši gadi.

Pašu braucienus es lāgā neatceros, droši vien tas bija līdzīgs daudziem citiem braucieniem mūsu grabošajā baltajā moskvičā, kur uz pakājējā sēdekļa bija ieklāta sega ar spilvenu, lai es varētu tur gulēt, kad noguršu un apniks sēdēt un skatīties uz garām skrienošajiem laukiem. Tētis ar Omammu sēdēja priekšā. Viņi nesarunājās. Droši vien mēs braucām pa Vidzemes šoseju garām Sēnītei, cauri Siguldai un tad garām Cēsu pagriezianam uz Bērzkrogu, kur vajadzēja nogriezties uz šaurāku un mazāku ceļu. Droši vien kādu brīdi es arī gulēju, lai nu kā, brauciens man šķita neaptverams un laikā izplūdis. Vienīgais, ko es tiešām atceros no apkārtnes ainavām – milzīgās latvāņu audzes šosejas malās; tā varēja tātad jau būt Vecpiebalgas šoseja.

Tādus augus es vēl nebiju redzējusi. Es ieteicos, ka tie skaisti un ka mums mājās arī tādus vajadzētu. Bet nē, tos nedrīkstot plūkt un likt vāzēs, tie esot indīgi.

Jābrauc bija vēl ilgi un man atkal kļuva garlaicīgi. Kad nokļuvām galā, es biju aizmigusi. Es atceros laukumu, kur bija vēl dažas automašīnas – vienā pusē autostāvvietai bija pļava, otrā kaut kādi apstādījumi un liela brūna māja pakalnā. Apkārt milzīgi koki. Tā esot slimnīca.

Man teica sēdēt mašīnā, nekāpt ārā un nestaigāt apkārt. Tētis ar Omammu izkrāmēja no bagāžnieka pāris lielas somas – tur esot dāvanas Onkulim, drēbes un tamlīdzīgi – un devās uz slimnīcu.

Vēroju, kā viņi aiziet. Nez no kurienes sacēlušās vēja brāzmas pluinīja Omammas pelēko puteklmēteli un baltos matus. Šķita, ka viņa tūliņ pacelsies gaisā un aizvirpuļos, bet tikai

tēta stāvs ar lielajām somām – vienu no tām viņi nesa divatā, katrs pie sava roktura, notur Omammu pie zemes.

No stāvvietas varēja redzēt, kā pa slimnīcas pagalmu staigā cilvēki. Daži no viņiem bija zili pelēkos vatētos ķiteļos. Viens no viņiem rosījās ar slotu un liekšķeri, slaukot pagalmu. Vai tas arī bija slimnieks vai vienkārši sētnieks? Viņš kustējās ārkārtīgi lēnām, ar lielu rūpību. Bet drīz vien man apnika vērot pagalma slaucītāju un es mēģināju izklaidēties, šķirstot līdzī paņemtus bērnu žurnālus. Tad es aizgāju.

Mani pamodināja klauvējiens pret mašīnas logu. Es atvēru acis un sastingu – manī nemirkšķinot raudzījās milzīga, pelēka seja dobumos dziļi iegrimušām tādām kā stiklainām acīm. Seja – kā man tajā brīdī šķita – aizpildīja visu logu. Cilvēkam bija īsi apcirpti sirmi mati, kas spurojās nelīdzena ezītī, un varēja saredzēt, ka mugurā ir tāds pats pelēki vatēts ķitelis kā tam, kurš slaucīja pagalmu. Cilvēks atieza brūnganus, garus, no smēķēšanas sadzeltējušus zobus grimasē, kam laikam vajadzēja nozīmēt smaidu. Es iekliedzos un sāku raudāt.

Saule jau rietēja, kad braucām mājup. Viss apvārsnis bija zeltaini oranža mirdzuma pārņemts un izskatījās, ka mēs tūlīņ izkusīsim tajā, noslīksim šajā pārvarīgās gaismas upē, mūsu mazais baltais auto līdz ar mums pārvērtīsies tirā starojumā. Es biju nomierinājusies, man iedeva limonādi un cepumus. Iespējams, mani arī mierināja, teica, ka no Onkuļa nav jābaidās, ka viņš tāds izskatās tāpēc, ka dzer stipras zāles.

Vairāk es viņu neesmu redzējusi. Mani uz Piebalgu līdzī vairs neņēma. Divus gadus pēc tam Omamma nomira un šie Piebalgas braucieni izbeidzās paši no sevis. Tētis turpināja sūtīt paciņas, viens pats vakaros, kad mēs jau bijām nolikti gulēt, virtuvē saiņoja un nagloja, it kā tas būtu kas slēpjams un nepieklājīgs. Klusēšanas siena bija noslēgusies pilnībā, tumšais caurums tajā droši – kā man toreiz šķita – ieslodzīts.

Es par to vairs nedomāju. □

Autore pateicas VKKF par atbalstu romāna tapšanā.

Ilze Lāce-Verhaeghe

LIELĀS PIEDOŠANAS DIENA

Tosvētdien Silvija šķiroja novalkas – kas vēl puslīdz lietojams, to atkritumu maisā vešanai uz „mazo nabadziņu”¹ konteineru, ko Bārts, pa māju un dārzu rosoties, notriecis līdz skrandām – to savikšņit murskulī, kaudzē uz grīdas un pēc tam melnajā plastmasas atkritumu kubulā aiz dārza mājiņas. Uz minēto kaudzi aizludināja arī ar baltu krāsu noruškītos džinsus, un tie, netrāpījuši nolemtības čupā, ar metālisku džinksti piezēmējās uz virtuves akmens plākšņu grīdas. Jau atkal šķiltavas kabatā palikušas, īgņojās Silvija. Cik reizu tādas uguns mēlītes nebija veļas mašīnā izkultas, un dažas pēc tam pat vēl varēja lietot.

Sieviete pieliecās un iztaustīja džinsu kabatas. Nē, šoreiz tās nebija šķiltavas. Silvija turēja plaukstā pelēka metāla gabalu ar tādu kā peles ašteli trejās beļģu karaļvalsts karoga krāsās. Uz apaļās alvas pamatnes ar melnu svītru iespiests kuģa stūrē sapinies enkurs, un virs šā visnotaļ neglītā veidojuma uzraksts tikpat draudīgi melniem burtiem – *Grand Pardon*.

Kā šī piemiņas medaļa (jo tieši tādām nolūkam neglītene bija darināta) nokļuvusi Bārta bikšu kabatā, viņa mirkli brīnījās. Bet, labi zinādama vīra paradumus, Silvija ātri vien aptvēra – viņš bijis ceļā uz atkritumu kubulu, gribējis izmest, bet tad, droši vien pāri žogam kaimiņa uzrunāts, aizmirsis. Tātad tomēr... Mirkli ļāvusi pa galvu šaudīties pret-runīgu domu bezdelīgām, sieviete atrasto priekšmetu iebāza atpakaļ džinsu kabatā, bet pašas bikses – atkritumu maisā. Nav nemaz tik stipri sasmulētas. Lai jau kādam tiek pārsteigums.

* * *

Uz to izprieču laivu parādi mazpilsētiņā, kas kā apskretis šunelis pieplakusi bēdīgi slaveņajai žurku safari un lēto lidojumu lielmasai, Bārts nemaz nebija gribējis braukt. Daudzus gadus jūras policijā nostrādājis, tās laivas un kuģēnus bija atskatījis līdz nelabumam.

¹ *Les petit riens* – organizācija, kas vāc ziedojumus trūkumcietējiem

„Tur taču sabrauks izrādīties mūsu buržuāzija,” viņš bija purpinājies, bet Silvija, pensionētajam policijas ierēdnim adresēto ielūgumu ieraudzījusi, nelikās mierā. Viņa pie jūras bija uzaugusi un bērniībā aizrautīgi lasījusi Aleksandra Grīna² stāstus. Par elegantām jahtām gan tolaik varēja tikai sapņot, bet darvas smarža, viļņu šļaksti gar zvejnieku laivu sāniem un sapnis par Zurbaganu, tas bija ilgi klusējis geizers, kas nu izvirda mutuļiem vien. Un kur tad vēl īsta buržuāzija - to taču viņa pazina tikai no romāniem un vēstures grāmatām. Dzimtenes naudīgos blēžus Silvija domās joprojām turēja zaglīga skrandu proletariāta plauktiņā.

„Gribu redzēt tos jūsu buržujus! Lai viņi izrādās, uztversim to kā teātri,” – tāds bija Silvijas arguments. Turklāt viņai tik ļoti gribējās pārraut dienišķo *metro-boulot-dodo*³ virteni – apdomīgais sekss nedēļas nogalēs pēc gultā izdzertas kafijas tases to laikam pietiekami nekompensēja. Un Bārts padevās – galu galā nobeigumā lūgtajiem viesiem solīta ballīte, satiks kādu bijušo kolēģi, iedzers alu, var jau uz to Maršēnu-pie-tilta-ellē ratā aizbraukt.

Kāpēc lielā piedošana, kas tur kam piedod un kāds tam sakars ar izpriecu laivām, gribēja zināt Silvija. „Ai, nu paskaties Vikipēdijā, es nezinu,” raustīja plecus Bārts.

Silvija paskatījās, bet gudrāka nekļuva – tik vien bija skaidrs, ka tradīcija nāk no Parīzes, bojā gājušo jūrnieku pieminēšana, jauno kuģīšu un laivu iesvētīšana, vēl arī profesionālo jūrasbraucēju brāļošanās ar amatieriem. Nu, jā – tā Maršēna, kas pie velna uz *kuļi-čiem*, īstenā valoņu gaiļa stilā grib palēkties līdz Parīzei, laikam jau Bārtam taisnība, būs provinciāli un pompozi, bet... tomēr ļoti gribējās, jo rīta pusē paredzēta parāde – brauciens pa upi ar īpašu viesu kuģīti, kam sekos pārējie dalībnieki ar saviem peldīpašumiem, varēs visus labi apskatīt, safotografēt. Silvija domās jau kārtoja mazo, eleganto mugursomiņu un izvēlējās apģērbu, to balto linaduma kleitu un tumšzilo vējjaku, un baltos mokasīnus.

Paagrā rīta stunda vēl bija dzestra, bet jau ar to saules spozmi, kas solīja tveici pusdienlīkā. Pulcēties vajadzēja autostāvietā, kur saai-

² Domāts krievu rakstnieks, *Sārto buru* autors

³ Metro-darbiņš-čučumuiža

cinātos, laivu klubam visnotaļ noderīgos pilsoņus gaidīja autobuss. Bārts bažīgi raudzījās apkārt, meklēdams drošāku vietu savam džipiņam – kādreiz bagātību nesošo, bet tagad slēgto ogļraktuļju piekvēpinātā žurku pilsēta bija izcilniece vairs tikai autozādībās. Beidzot, apmierināti krekšķēdams, iestūrēja zilo mīluli starp paprāvu mersi un bembiša sporta versiju. „Tie būs mani sponsori,” Bārts, viltīgais rietumflandrietis, smīkņāja.

Jā, tāds nu viņas dzīvesdraugs bija, nekāds ne tur beļģis, nedz nūģīgs austrumflāms, kas skops kā holandiešu namatēvs, bet īstens flāms no rietumkakta⁴. Un tajā galā spāņu armāda bija savulaik labi pastrādājusi, lai holandisko aprēķinu un stīvumu atjauktu ar čigāniskiem emociju izvirdumiem un piparotu joku sprīkstīm, kas turienes ļaudīm bija palīdzējis izturēt mūžīgo „piemērota karalauka” situāciju. Nolamāties, iedzert alu, samīlēt kādu meiču un tad sākt atkal no gala – kopt zemi, būvēt mājas, pie izdevības izstiepties uz kāda cita rēķina, jo īpaši, ja šis cits bija nevis tikpat trūcīgs darbarūķis, bet kundziņš, kas visu mantojis gatavu.

Strikti noteikt vīra šķirisko piederību Silvijai bija grūtāk (kā īstenai padomjskolas teicamniecei viņai pat prātā nenāca, ka tās varētu arī nebūt). Bārts bija uzaudzis laukos, šķībā būdelē, kur bērni ziemas naktis skaitīja caur jumta šķīrbām saskatāmās zvaigznes, bet viņa tēvs nekāds zemes kopējs vis nebija, laboja darbgaldus vietējā sīkfabriņā. Bārta vecākais brālis to darbošanos ar mašīnām bija veiksmīgi turpinājis, un, kā teica Bārts, „kad viņš nopelnīja savu trešo miljonu, mēs viņam kļuvām neinteresanti”.

Silvija Hermani bija satikusi tikai vienu reizi – savās kāzās, aiz pieklājības klausījusies, kā viņš aizbildnieciskā tonī stāsta, ka bijis Rīgā, tur viņam esot filiāle un labs darījumu partneris, „latvietis” Volodja Kurkins. Aicināja paviesoties savā villā, lai tikai piezvanot... bet, kad Bārts viņam zvanija, Hermaņa laulenei allaž bija augsts asinsspiediens vai kāda cita ķibeļa gadījies, un no ciemošanās nekas nesanāca.

Toties Bārta jaunākais brālis Jonass bija likumīgi traks komunistis. Tas ir, agrīnajā jaunībā viņš bija bijis tikai kreisais ar maoistisku novirzi, pat aizpendelējies līdz Ķīnai pieredzes

⁴ Westhoek – Rietumflandrijas piejūras teritorija

apmaiņā, bet invaliditātei „uz garīgiem pamatiem” kvalificējās pēc tam, kad notentēja no bankas jumta. Jonasam, pēc profesijas elektriķim, tur bija uzdots kādu gaismas reklāmu salabot, bet viņš negribēja palaist garām izdevību, un centās pie viena ierīkēt uz buržuāzijas citadeles jumta slotas kātu ar sarkano karogu, paslīdēja un... tika pie nelieles, bet pieticīgai dzīvei pietiekamas pensijas un brīva mitekļa sociālajā mājā.

Bārts ironizēja kā par vienu, tā otra brāļa „ideāliem”, tā nu Silvija nevarēja saprast, kur to savu depīgo izbijušo policistu lai ieklasificē. Tas reizēm radīja tādu kā nepiederības sajūtu.

No „buržuju” pūlīša, kas mīņājās pie autobusa durvīm, atdalījās kāds tukls vīrs ar formas cepuri galvā un, zemās šasijas naski mētādams, cilpoja uz jaunatbraucēju pusi. „Orgkomiteja nāk,” vīram pie auss nomurmāja Silvija, kārtējo reizi piemirsusi, ka viņu un Bārtu nevieno kopīga pagātne darbaļaužu paradīzē.

Resnis, iztapīgi stādījies priekšā kā „galvaspilsētas ostas priekšnieks”, svida, klanījās un aicināja kāpt autobusā. „Galvaspilsētas osta – kur tad tāda ir?” Silvijai paspruka izbrīns. „Ē...,” – četrkantīgais ģimis piesarka kā melos pieķertam bērnam. „Pie kanāla,” priekšniekvīrs gandrīz taisnojās. Ak, jā – Silvija atcerējās, ka patiešām bija redzējusi kanālmalā pietauvojušās liellaivas, kaut pirmā asociācija ar šo ūdens dzislu pilsētas nomalē bija mākslīgā pludmale, ko ik vasaru, savedot smilšu kravas un koka kastes ar palmām, darināja par prieku vietējiem iedzīvotājiem, kuru senči lielākoties bija ieceļojuši Eiropas sirdī no krietni vien karstākām zemēm.

Autobusā Silvija pētīja līdzbraucējus un apmierināti secināja, ka izskatās daudz piemērotāk ģērbta gaidāmajam pasākumam. Visapkārt viens vienīgs beļģu „pelēkais”, tikai pāris kungiem zamša jakas, kurām pat spīdīgie novalkājuma plankumi turpināja sniegt liecību minētā apģērba gabala prāvajai cenai.

Cienījamus viesus aizveda līdz krūmājam pilsētiņas nomalē. Izkāpuši no autobusa, viņi ostas priekšnieka vadībā cits aiz cita kā indiāņi pa šauru taciņu izkļuva diķmalā. Pretējā krastā ne visai labi smakojošajā ūdenī šū-

pojās dažas izpriecu laivas, bet pie koka stēķiem bija pietauvots paprāvs kuģītis militāri zilpelēkā krāsā. Silvija saprata, ka šis tad nu ir daudzdzinātais Maršēnas-pie-sazin-kur laivu klubs. Borta vārtiņi tapa atvērti, un iekāpšana varēja sākties. „Parādi” joprojām diriģēja tuklais ostnieks, norādot, kurai viesu grupiņai atvēlēts kāpt uz klāja. Kā pirmos, pats ērgļa puspietupienā līdz pietekot un daudznot „grāfa kungs, grāfienes kundze”, viņš līdz vienīgajiem sēdekļiem aizvadīja kādu ūsainu kungu rūtainā žaketē, gaišās bridža biksēs, pagarām, sirmām matu cirtām un viņa sīciņo kundzīti – sausziedīti ar caurspīdīgu lakatiņu galvā. Silvijai uzreiz bija skaidrs, ka „iesēdināšanas kārtību” nosaka viesu vērtīgums – viņi ar Bārtu ierindojās starp drusku paplukušiem vietējiem varasvīriem un stīviem, kā pakaramos norijušiem flāmu jūras flotes virsniekiem, ar kuru zeltītājiem uzplečiem labi saderēja viņu laulāto draudzeņu smagās, suņa ķēdei līdzīgās zelta aproces ap delnas locītavu. „Es teicu, ka mana sieva Eiropai strādā ļoti augstu”, uzjautrinājās Bārts, labi saprazdams, ka ne jau pensionēts beļģu jūras policijas ierēdnis tiek šādi pagodināts. Melots vis nebija – kopš pāris mēnešiem iestādes nodaļa, kurā visnotaļ pieticīgu amatu ieņēma Silvija, bija pārceļta uz augstceltnes pēdējo – astonpadsmito stāvu.

Kuģītis tā kā ierukšķējās, kā iepukstējās un sāka mundri kult ūdeņus. Drīz vien tas no diķa bija iepeldējis upē, un Silvija salūkoja mobilo tālrūni bildēšanai. Bet tā arī palika ar puspaceltu roku, piemērota kadra gaidās. Nē, viņa nebija cukurota smukuma cienītāja, reizēm neglītais bija daudz interesantāks, bet te... abi krasti noputējušiem krūmiem aizauguši, kaut kādi šķembu kalni, un tad arī putekļu vēmēja – vietējā rūpnīca dzelzsbetona kluča veidolā. Apkārtne bija... nekāda. Vai arī – kā tāds Ziepniekkalna guļamrajons.

Vīlusies dabā, Silvija pievērsās līdzbraucējiem, un tie, nūdien, bija aizraujošāki. Grāfs, ceļgalos šūpodamies, staigāja pa klāju, kumpo degunu gailiski paslējis, un ik pa brīdim raidīja izsauceņus uz „orgkomitejas” pusi. Silvija saklausīja apmēram šādu tekstu – „cilvēki mirst no slāpēm, vai tad nebūtu laiks kādus korķus izraut”. Nāca smieklis – viņa atcerējās, kā pirms daudziem gadiem pēc brauciena pa Ogres upi ar katamarāniem bija ar draugu bariņu ietūcījusies pār-

pildītā lauku autobusā, kur pilnīgā bezgaisā padomjaužu pazemīgo klusēšanu pārtrauca tolaik jaunais, bet tagad slavenais dzejnieks, no pašas autobusa aizmugures stostīgā balsī iesaukdamijs „a-atveriet logu, d-d-darba-laudis smok nost”.

Grāfiene sēdēja vientuļa un mulsi smaidīja, izskatījās, ka viņa labprāt patērzētu ar eksotisko viešņu no *Lettonie*, bet Silvija, paniskās bailēs izgāzties ar savu klamzīgo franču valodu, izlikās to neredzam. Viņa pat piesarka, atceroties, kā pēc kursu pabeigšanas pieņemšanā Francijas vēstniecībā tieši viņu sarunai ar „tautu” bija izvēlējusies vēstniece. Silvija nesaprata ne vārda – lasīt franciski viņa varēja, bet uztvert ar ausīm – jēziņ, nē. Stāvēja ar Mārtiņa Rītiņa šokolādē iekēpātu lielzemeni pirkstos un dumji smaidīja. Par laimi, vēstniece diezgan ātri aptvēra neveiklo situāciju un, trīs reizes novēlējusi „kurāžu”, likās mierā.

Grāfa balss tuksnesī bija saklausīta, sāka smaržot pēc cepta siera, un bija dzirdami arī uzmundrinoši paukšķi. Viesiem piedāvāja picu un skāņu vīnu vai alu plastmasas glāzītēs. Sarunas kļuva skaļākas, flāmu virsnieku kundzes pārtrauca uzjautrināti sačukstēties par valoņu *mesdames* pelēcību, bet pēdējās ar žēlīgi aristokrātiskiem skatieniem piedeva flāmietēm vulgāro bagātības demonstrēšanu. Grāfs pēc brīža bija redzams jau daudz omulīgākā noskaņojumā ar atkorķētu alus pudeli īstenbritiskās žaketes kabatā. Silvija atviegloti nopūtās – pasākums vairs nelikās tik bezcerīgs.

Un tad notika tas, kam viņa nekad nevarēs rast apmierinošu skaidrojumu. Pirms demokrātiski pieņemt picas gabaliņu uz baltas papīra salvetes, grāfiene pagrieza uz delnas iekšpusi visu četru labās rokas gredzenu acis. Pirmā doma bija – lai nenotraipītu. Bet tas taču absurdi – picas eļļa dārgakmeņus daudz mazāk apdraudētu delnas virspusē. Silvija nolēma palikt pie pagaidu versijas, ka grāfienei šķita nepieņemami stiept pēc tik plebejiskas barības roku, kurā mirdz briljanti.

Sekoja brauciens cauri slūžām, gluži interesants process, kuģītim līdz ar ūdeni te paceļoties, te atkal laižoties lejup. Un tad galvaspilsētas ostas priekšnieks, laikam mazliet nobažījies par viesu garlaikošanos, klāja vidū stāvēdams, jestri ietaurējās, ka „viņi”

tūlīt būs klāt. Silvija nepaguva pavaicāt Bārtam, kas tie par „viņiem”, kad jau pati ieraudzīja – mūzikai skanot, daudzkrāsu karodziņiem vējā plīkšķinot, viesu kuģītim tuvojās parādes dalībnieku karavāna. Nu gan varēja fotografēt – gan cēli kā balti gulbji, gan pelēcīgi, bet aši kā draiskas zivtiņas, attiecīgi aprikoti ar tikkoka vai plastmasas mēbeļēm un sudraba vai misiņa zvaniem, labklājību apliecinošie peldamriki slidēja, ūdens šļakatas dārdinādami. Uz dažu klāja kā aukstasinīgas, labi dresētas sfinksas tupēja arī lepno īpašnieku četrkājainie draugi. Skanēja aplausi, apsveikuma saucieni un, protams, paukšķi. Pati pēdējā kā smagnēja haizivs aizdūca Anglijas kanālu plakandibene – barža ar zemu jumtu.

Kavalkāde braši iepeldēja pilsētiņas miniatūrajā ostā. Pirmais, ko Silvija ieraudzīja, bija *brocante*⁵ krastmalā. Nē, ne jau kādi antikvāri brīnumi, pat no attāluma varēja saskatīt, ka pārsvarā tiek tirgotas līdz caurspīdīgumam nomazgātas bērnu drēbītes un visādas plastmasas grabažas košās krāsās. No vienas novalku kaudzes pie otras kā vārnas pa atkritumu izgāztuvi staigāja sievas tumšās galvassegās, vilkdamas līdzī pēc kādas iekārotas rotallietas īdošus bērnus vai stumdamas ratus ar vēl negantāk brēcošiem zīdaiņiem.

„Flagmaņkuģim” pietauvojoties, šķita, ka degunu nošņauc pārdabisks milzis, bet patiesībā savus pūliņus uzsāka vietējo pašdarbnieku pūtēju orķestris. No tilta atbraucējus vēroja pāris puikas, atslējuši pret margām divriteņus. Lakatotās mātes pat nepagrieza galvu uz ostas perona pusi, it kā izpriece laivu parāde būtu kaut kas tikpat neievērojams kā dienišķais tramvajs, kas, grabot kā suņa astei piesieta konservu bundža, tobrīd tenterēja pāri nelidzeni bruģētajam tiltam. Tik cilāja apgērba gabalus, šo to pirka un lika plastikāta maisiņos ar lielveikalu zīmoliem. „Tas *Grand Pardon* tiek rīkots gadiem ilgi, vienmēr viens un tas pats, cilvēkiem apnicis,” vēlāk mēģināja skaidrot Bārts, Silviju tomēr nepārliecinādams. Iemesls šai uzsvērtajai vienaldzībai gan jau bija cits, tas virmoja karstajā vasaras gaisā, tobrīd vēl tā īsti netverams.

Ragu mūzikas apdullinātās *VIP* tapa no diviem ostas priekšniekiem (galvaspilsētas

⁵ krāmu tirdziņš

dunduram bija pievienojies prāvs alus vēders un nokarenas ūsas – Maršēnas kolēģis ar svītu) sastādītas ierindā. Priekšgalā nostājās sieviete pārāk šauros svārkos un zempapēžu kurpēm kājās, ar seju sastingušu pārnopietnu pašas svarīguma apziņu. Augsti paceltā rokā viņa turēja lāpu, kuras liesmas spilgtajā saulē tikko varēja saskatīt. „Ciema partijas sekretāre,” pie sevis spurdza Silvija, šoreiz pat nemēģinot dalīties šai vērtējumā ar vīru. Viņa skaidri redzēja, ka Bārts neļauņīgi smīkņā, un Silvijai bija aizdomas, ka nevis par pompozajām norisēm, bet gan par buržuāziskas izpriecās kārojušo sievu.

„Kas te vispār notiek, kur mēs ejam?” Silvijas balsī jau ieskanējās aizkaitinājums. „Droši vien uz kādu pieminekli,” sen (vismaz pusstundu) alu nedabūjušā balsī rezignēti atteica Bārts. Aiz priekšā ejošo ļaužu mugurām neko nevarēja saskatīt. Procesija apstājās, bija dzirdama kaut kāda bubināšana, laikam uzruna – par laimi diezgan īsa, jo saule karsēja visā agras pēcpusdienas nežēlīgumā. Kad pūlis izklīda, Silvija ieraudzīja sarūsējušu enkuru uz ķēmīgi sašķiebtas cementa pamatnes – ar labu iztēli tajā varēja saskatīt zmisīgu mēģinājumu atveidot vilni.

Tumīgo pēcpusi atšāvis un sviedrus slaucīdams, galvaspilsētas ostas priekšnieks dāļāja pasākuma programmiņas, visiem piekodinādams, ka svētku mielasts sāksies tieši sešos vakarā, bet lai neierodas pēdējā brīdī, jo būšot jāpieregistrējas. Pa starpu bija iecerēts atklāt kuģošanai veltītu glezniecības izstādi vietējā bibliotēkā.

Plānā picas šķēlīte nebija remdējusi izsalkumu, tāpēc Silvija un Bārts nolēma vispirms sameklēt kādu ēstūzi. Konstatējuši, ka tuvākajā bārā, kur pie varbūt vienīgās tāsdienas alus glāzes, ūsas košļādami, nīka daži pilsētiņas saimnieciskā panīkuma skarti vīri, nekas vairāk par čipsiem nav dabūjams, viņi gāja tālāk. Otrpus ielai pamanīja kebabnīcu. Tur viss bija no plastmasas – galdi, krēsli, dakšiņas... iespējams, arī paši kebabī, bet laika trūkums neļāva meklēt kaut ko labāku. Aiz letes stāvošais marokānis skatījās uz ienācējiem, uzacis saraucis vai nu neticībā, vai izbrīnā, bet apkalpoja ātri, un tādā kā pankūkā ievīkšķītie dārzeni un kotlete gluži labi gāja pie dūšas.

Izgājuši atkal uz ielas, viņi sāka lūkoties pēc bibliotēkas. Ieraudzīja turpat netālu vienīgo daudzstāvu ēku un pareizi saprata, ka tā pati vien būs. Divām ielām sadaloties, žāklī veidojās saliņa, uz kuras kārtības labad nācās uzgaidīt, līdz iedegsies zaļā gaisma – kaut nekādu dižo satiksmes plūsmu nemarīja. Uz nelielā asfaltētā laukuma bija pacenkušies uztupināt apdrupušu ķieģeļu būvi ar daļēji izdauzītām, daļēji ar grafiti apkrāsotām stikla durvīm, kurām blakus tieši uz asfalta sēdēja kalsns melnādains puisis puspavērtām acīm. Blakus mētājās šļirce. Nošķiebies „M” tērauda staba galā apliecināja, ka te ir ieeja metro. Pilsētiņas iedzīvotāji, kam dzīvība dārga, visticamāk, pārvietojās kājām, jo neredzēja nevienu, kas pa solītā pazemes transporta durvīm ietu iekšā vai nāktu ārā.

To, ka izdaudzīnātā izstāde būs šļērbs diletantisma manifests, Silvija bija pareizi nojautusi. Atkal tika turētas runas, skanēja aplausi. „Iesim labāk apskatīt bibliotēku,” viņa ierosināja, un pret mākslām gauži vienaldzīgais Bārts aši piekrita.

Pats nams izrādījās apskatīšanas vērts – kokgriezumi un griestu gleznojumi, prāvi kamīni ar kartona plākšņu aizsistām mutēm. Tiesa, viss krietni apskrapstējies, un gaisā kā kode plivinājās sociālās palīdzības iestāžu smaka – veci papīri, dezinfekcija, savalkātas drēbes. Pa logu varēja redzēt to, kas kādreiz, acīmredzot, bijis *art deco* stila rožu dārzs. Nezālēm aizaudzis, pussabrukušām dobjū apmalēm. Sūnām apaugušās akmens vāzes atgādināja dūres, kas laužas ārā no postažas.

Protams, šajos laikos, kad pat lielākā daļa slaveno Romas kaķu esot apēsta, nebūtu taktiski pārmetest nabadzību. Bet slinkumu un vienaldzību gan. Viss, ko tādām nelielām dārzam vajag, ir pāris talkas, dusmojās Silvija, pa grezniem misiņa kalumiem rotātām durvīm izgājusi ārā uz terases. Laipodama no vienas apdrupušas ceļiņa plāksnes uz otru, viņa ar žēlumu noskatījās, kā pēc pēdējā elpas vilciena cīnās slimību un kaitēkļu nomocītās rozēs.

Jau krēsloja, un manāmi pietvikušais galvaspilsētas ostas priekšnieks, uzdvesdams saldenu viņa smārdu, mudināja visus virzīties uz svinību telpām viņpus ostai – kas izrādījās krietni vien lielāka, nekā sākotnēji bija šķitis. Un neapgaismota.

Dzelzsbetona paviljonā viņi vispirms iestājās rindā pie kopā sabīdītiem galdiem, kur vienu reģistrēšanai bija nosēdinātas divas balinātas blondīnes ar vienlīdz ataugušām melnām matu saknēm, vienlīdz apdrupušu nagu laku un vienlīdz nemākulīgu darbošanos ar saraksta lapām. „Mums noteikti jābūt sarakstā,” drebošā balsī sacīja veckundzīte, kas stāvēja pirms viņiem. Silvija atpazīna grāfiēni. Un re, tepat jau bija arī grāfs – staigāja apkārt, snīpi saslējis, it kā viņam gar šīm formalitātēm nebūtu nekādas daļas. Pieskrēja tuklais ostas aktīvisists, joprojām ar formas cepuri galvā, un uzbudināti rāja vienu no blondīnēm – Silvija noprata, ka aristokrātu pāri alfabētiskajā sarakstā meitēns bija meklējis pēc titula, kaut bijis jāmeklē pēc uzvārda. „Mišū, Žans Filips ar kundzi,” pašķielējusi pāri grāfiēnes plecam, izlasīja Silvija.

Reģistrētajiem viesiem izsniedza... hmm, garderobes numurus. Paskaidroja, ka saskaņā ar tiem varēšot atrast savu vietu pie galda un saņemt ēdienu. Dzeramie gan esot bārā jāpērk pašiem, uz galda būšot tikai pudeles ar ūdeni. „Nu, ilgi mēs te nepaliksim,” vilies noburkšķēja Bārts.

Zālē dārdēja mūzika, daudzi jau sēdēja pie garajiem galdiem, citi staigāja, sev atvēlētās vietas meklēdami. Mūzika ik pa brīdim tapa pārtraukta, un balss mikrofonā vēstīja, kuri nākamie desmit numuri var doties pēc delikatesēm, kas, kārdinošas smaržas izplatīdami, dižojās uz letēm abās zāles malās. Tikuši pie savas labumu tiesas, Silvija un Bārts apsēdās, ieturējās, pārmija dažas svešu ļaužu standartfrāzes ar galdabiedriem pa labi un pa kreisi. Bārts, apsolijs atnest sievai kādu stiprāku dzērienu, drīz vien nozuda – no zāles otra gala, kur atradās bāra lete, viņam sparīgi māja trīs braši jūras policisti, jau alus glāzēm apgādājušies.

Silvija garlaikoti raudzījās apkārt, aiz pieklājības uzsmaidīja plecīgajam vīrietim ar sirmajiem deniņiem, kas sēdēja viņai pretim un raudzījās uz sievieti vienlaikus gan bikli, gan tomēr pietiekami cieši. Viņš kaut ko teica, bet Silvija nesadzirdēja, jo tieši tobrīd mikrofonā iešņāpa klātesošajiem ausīs ultraskaņu, tad nosēcās – un sekoja kārtējā runa aplausu mērcē. Tika pasniegtas balvas – par ko tieši, nevarēja lāgā saprast, bet viens no saņēmējiem bija arī Silvijas galdabiedrs.

„Mana draudzene gan bija pelnījusi kaut ko vairāk, otras tādas te nav,” vīrietis ar ironisku pussmaidu šaurajās lūpās virpināja pirkstos pelēcīgu metāla gabalu. Un, kā izrādījās, runāja skaidrā angļu valodā. Silvija uzreiz atpazīna, ka draudzene nav nekāds sievišķis. „Kura tad ir jūsējā?,” viņa apvaicājās. Izrādījās, ka tikai ar piemiņas medaļu novērtētā ir apjomīgā plakandibene, kas savulaik ar sauszemes transportu atvesta šurp no Anglijas ziemeļiem. Vīrietis stādījās priekšā kā Nikolass, atzinās, ka esot skots un precēts, bet sievu tikpat kā neredzot – viņai allaž misijas, sēdes un tikšanās, viņš – lielākoties uz kādas upes, braukājot tāpat vien šurpu turpu, palaikam piedaloties kādā parādē. Balss tīkamais baritons un paskarbie sejas vaibsti, kas kontrastēja ar skumjo, gandrīz maigo acu skatienu, Silvijai šķita ļoti pazīstami. Jā, nu, protams. Tieši tādi viņas iztēlē bija bērnībā lasīto grāmatu varoņi – jūrasbraucēji.

Pienāca Bārts ar sievieti sarūpēto viņa glāzi, uzmeta mazliet aizdomīgu skatienu skotu kuģotājam, patrinās pie galda, bet drīz vien bija atkal prom. No mūzikas un balsu kofonijas Silvijai sāka sāpēt galva. Domās aptuveni aplēsusi Bārta izdzertās alus glāzes, viņa stingri nolēma, ka nupat gan ir laiks doties mājup.

„Varbūt padejosim?” aicināja Nikolass. „Jau tikuši līdz mūsu jaunībai”.

Silvija tikai tagad aptvēra, ka dīdēja izsaucieni „piecdesmit”, „sešdesmit” bija vēstījuši, kuras pagājušā gadsimta desmitgades mūzika tiks atskaņota. Gan gribējās, gan negribējās pieņemt uzaicinājumu. Bija apnicis sēdēt bezdarbībā, kamēr Bārts tur zvaigā ar bijušajiem kolēģiem. Bet bija arī tā... it kā viņa grasītos darīt kaut ko neatļautu. Muļķības. Ja pašas vīrs neprotas, kāpēc lai nepadejotu ar patīkamu kungu.

Un tā nu viņi aizpeldēja pa dejām atvēlēto laukumu starp galdiem. Vīrieša tvīda žakete smaržoja pēc konjaka un zemes. Silvija bija saspringta. Nezin kāpēc galvā veidojās ainas – viņa, zemu noliektu galvu, kāpj lejā pa plakandibenes šaurajām kāpnītēm, kajīte droši vien pavisam mazītiņa... Sieviete papurināja galvu, bet domas neatlaidās, kā pielipusi melodija, kas piespiedu kārtā dungojama, kā muša, kas atvairīta lien virsū ar vēl lielāku sparū. Kaut kas te bija nevietā. Nesakri-

ta ar iepļānoto buržuāzijas izpriecu vērošanu. Silvija sajūtās kā bērniņā uz slidkalniņa – bail bija lejā laisties, bet viena kāja jau slidēja. Puikas aiz muguras grūstās, dusmas, bet gandrīz gribas, lai pagrūž – un tad jau redzēs, kas notiks.

Kā nolasījis viņas domas, Nikolass apvaicājās, vai „Silvī” negribētu apskatīt viņa pieticīgo laivu. Beta Midlere sulīgā balsī vienlaikus apgalvoja, ka mīlestība esot *for those lucky and those strong*. Silvijai noreiba galva. Bet iekšējā kontrole nepievīla, ātri atjēgusies, sievietē saudzīgi, bet noteikti atvirzījās no partnera platajām krūtīm. To viņa dzīves gaitā bija teicami atstrādājusi – iebāzt pirkstgalius peļķē, iztēloties melnas šķakatas, un tad mierīgi turpināt ierasto gaitu baltā kleitiņā.

Bārts jau stāvēja pie viņu sēdvietām un, savādi gan, gatavs tūlīt pat braukt mājās. Nikolass iebāza roku žaketes kabatā un izvilka medaļu. „Nemiet, lai paliek par piemiņu.” Viriešu skatieni sadūrās, nodžinkstēja kā zobenu asmeņi un... viņi pieklājīgi atvadījās. Metāla ripuli Silvija noglabāja rokassomiņā.

Vēlīnās vasaras tumsa bija bieža un silta. Vienīgais gaismas avots – pilnmēness – skopi uzmeta kādu staru sauju dēļiem klātajai takai gar molu. Laivu un kuģišu neskaidrie apveidi, viegla vējiņa palaikam kustināti, spokaini līgojās, enkuru ķēdes slinki žļerkstinādami. Tālumā pret debesīm slējās vēl tumšāki silueti – tādi kā torņi, kā rūpnīcu korpusi. Melni, kūkumus sašļējuši runči – dzelzs tilti – pārmetušies pāri ostas kanālam. Mazliet baisi, bet Silvijas dziļi pagrīdē nodzītajai mākslinieces dvēselei tas lika aizrautīgi saviļņoties. „Kādus klipus te varētu filmēt...” viņa nodomāja, tomēr satvēra ciešāk Bārta raupjo delnu.

No četrām stāvvietas laternām trīs nepildīja uzticēto pienākumu – divām augšpusē noliektie stabi kā gigantisku zosu kakli bez galvas, bet trešā vēl aizvien slēja pret melnajām debesīm apsūdzošas stikla lauskas.

Bembis bija jau prom, atstājis džipiņa kreiso sānu neaizsargātu. „*Godverdomme*!” iebēcās Bārts. Verot vaļā autiņu, viņš bija sa-

⁶ Dies' nolādēts!

taustījis skrāpējumu. Švīku mudžeklis stiepās šķērseniski pāri vai visām priekšējām durvīm.

Atpakaļceļā Bārts bija neierasti kluss. Plakandibenes īpašnieks pieminēts netika. Toties nakts izvērtās brīnišķī trauksmaina, aizslaukot pagultē visas muļķīgās fantāzijas.

Nākamajā rītā, brokastu kafiju labā saskaņā pēc mīlīgi pavadītas nakts padzēruši, laulātie devās katrs savos darbos. Silvija pie datora – ziņkaroja pavaicāt „mātei gūglei”, ar kādiem aristokrātiem bijusi kopā. Tālu nebija jāmeklē – melns uz balta varēja lasīt, ka Žans Filips Mišū un viņa laulātā draudzene Marī Žanna ir Maršēnas laivu kluba sponsori. Un viņiem pieder saldētu pārtikas pusfabrikātu uzņēmums, kā arī četras sacīkšu laivas, kas startējot ar labiem panākumiem. Ne vārda par „grāfismu”. Laikam tituls bija nesen nopirkts un vēl tīmekļa šķirtnē neielabots. Eh, nu kur paliek tas smukums, pašironiski nopūtās Silvija.

Piemiņas medaļu viņa bija nolikusi grāmatplauktā starp Romas piņiju čiekuriem, pilnīgā neizpratnē par savu iepriekšējā vakara mulsumu.

Bārts pavēra durvis un sauca, lai sieva arī nākot paskatīties, kas džipīnam nodarīts. Izgājusi pa dārza vārtiņiem, Silvija apmeta loku ap automobili un sastingā.

Ķeburainie, kā ar trauslu, trīcošu zirnekļa kājiņu uzvilktie burti uz ģimenes leņnuma durvīm vēstīja: „*Les cochons de bourgeoisie*!”. □

Ilze Lāce-Verhaeghe beigusi LU Juridisko fakultāti, strādājusi par redaktori apgādos „Liesma” un „Avots”, tulkojusi vairāk nekā 50 angļu un amerikāņu autoru darbus, Rakstnieku Savienības biedre, no 2002. gada dzīvo un strādā Beļģijā, kur ir lingviste Eiropas Savienības Padomē.

<http://jaunagaita.net/jg286/JG286_Lace-Verhaeghe.htm>

⁷ Buržuāzijas cūkas – pazīstama Žaka Brela dziesma

DZIEDNĪCA KOKA BARAKĀ

Fragmenti no Lāsmas Gaitnieces grāmatas *Dziednīca pie jūras. Versija par Liepājas medicīnas vēsturi* (SIA „Vesta-LK”, sērija „Laika grāmata”, 2017.).

Pirms Liepājā uzcēla ārstniecības iestādi, ko mūsdienās daudzi dēvē par „veco” slimnīcu, pašā pilsētas centrā Kungu ielā starp Apšu un Ganību ielām atradās neliela, no koka celta baraka, kurā no 1830. gada tika ārstēti sasirgušie liepājnieki. Izveidot Liepājā slimnīcu ieteica birģermeistars Frīdrihs Gotfrīds Šmāls. Šis ārstniecības iestādes vadītāji bija toreizējie Liepājas ārsti jeb, kā viņi dēvēti vēstures avotos, „pilsētas fiziķi”: Kārlis Ulrihs Folbergs (*Karl Ulrich Vollberg*), Francis Roberts Johansens (*Franz Robert Johannsen*) un viņa dēls Dr. med. Oskars Johansens (*Oskar Johannsen*). Protams, minētie ārsti nebija pirmie, kuri liepājniekiem sniedza medicīnisko palīdzību, pirms viņiem praktizēja vairāki citi, taču ne ar atbilstošu izglītību. Līdz brīdim, kad uzcēla pirmo ārstniecības iestādi, medicīniskos pakalpojumus snieguši galvenokārt bārdzīņi, pirtnieki, vecmātes un vārdotājas. Pirmais ārsts, kuram bija universitātē iegūta medicīniskā izglītība, Liepājā praktizējis tikai 18. gadsimtā. Viņa vārds ir Gothards Vilhelms Gurbands (*Gotthard Wilhelm Gourband*; 1735.-1818.).

Iemesls, kādēļ 19. gadsimta pirmajā pusē nelielajā Kurzemes pilsētiņā Baltijas jūras krastā steigšus tika iekārtota slimnīca, bija pēkšņie slimību, īpaši infekciju, uzliesmojumi un centieni apturēt to izplatību. 1830. gada 1. martā vācu valodā iznākušā laikraksta „*Libausches Wochenblatt*” pirmajā lappusē atrodama ziņa par enerģisku cīņu pret infekcijas slimībām. Ir aicinājums vakcinēt bērnus pret bakām, pretējā gadījumā draudot naudas sods. Turpat arī aprakstīts, kā jārikojas, lai no bīstamās slimības izvairītos, kā arī minēti tās simptomi un liķu apglabāšanas noteikumi. Līdzīgi paziņojumi publicēti arī holeras straujās izplatības dēļ. Jāpiebilst, ka lielākā daļa tā laika avīzēs atrodamo ziņu, kam saistība ar ārstniecības iestādi, pēc satura ir līdzīgas: vai nu kāds no Liepājas ārstiem piedalījies labdarības pasākumos, vai arī noticis nelaimes gadījums, kurā cietušais aizvests uz slimnīcu un tur miris. 1837. gada izdevumā

„*Libausches Kalender*” atrodama ziņa, ka Liepājā bijuši 638 nami un to skaitā arī „pilsētas slimo nams”.

Viens no senākajiem pilsētas slimnīcas dibināšanas laika dokumentiem atrodas Liepājas Arhīvā. Tā ir 1835. gada 18. jūlijā Jelgavas pilī izdota civilgubernatora instrukcija apgabala lazaretēm Kurzemes guberņā. Tur par šo laika posmu atrodami interesanti fakti, tādēļ ir vērts instrukciju nedaudz citēt: „Apgabala lazaretēs Kurzemes guberņā domātas galvenā kārtā slimniekiem no iekšējās apsardzības, vajadzības gadījumā arī slimniekiem no cauri ejošām armijas daļām (komandām). Atļauts uzņemt arī privātslimniekus, ja telpas to atļauj, pret likumīgo samaksu. Privātslimniekiem tūlīt pēc iestāšanās jāiemaksā mēnesi uz priekšu 22 rubļi un 50 kapeikas par uzturu. Ja izrakstās pirms mēneša, nekā neatmaksā; ja uzturas ilgāk, tad par katru nākamo dienu maksā 75 kapeikas. Bez maksas slimniekus neuzņem – vienīgi, ja pilsēta apņemas maksāt no saviem līdzekļiem. Karavīrus ar dokumentiem pieņem katrā laikā, privātos tikai rīta stundās, kad slimnīcā atrodas apgabala ārsts. Nedziedināmos neuzņem nemaz. Katru slimnieku tūlīt nomazgā vannā, iegērbj tirā slimnīcas veļā un drēbēs,

liek sagatavotā gultā, un ārsts nozīmē ēdienu un ārstēšanu. Slimniekus sadala pēc iespējas pēc slimībām, lipīgie jāliek atsevišķi.”

No šodienas viedokļa gluži vai eksotiski šķiet ēdieni, kas ap 19. gadsimta pirmo pusi un vidu tika doti uzturā slimniekiem. Liepājas slimnīcā bija atsevišķi 4 veidu ēdienu galdi. Atkarībā no tā, kādu diētu ārsts slimniekam parakstīja, viņam pienācās noteikts uzturs. Produktu sarakstu nākamai dienai izrakstīja ārsts un vakarā to iedeva ekonomam.

Minētajā dokumentā tālāk seko veļas uzskaitījums. Katram slimniekam bija paredzēti 3 krekli, 6 spilvendrānas, 3 virspalagi, 3 palagi, 2 dvieļi, 3 drānas, 3 naktscepures, 3 pāri zeķu, 2 gultas maiši un 2 ar salmiem pildīti spilveni, ka arī 2 vasaras halāti, 2 vasaras (plānās) segas, 1,5 ziemas halāti, 1,5 ziemas segas, 2 pāri ādas tupeļu. Tāpat sava kārtība bija, apzīmogojot slimnīcas veļu: kašķa un venērisko slimību pacientiem veļa tika zīmogota ar sarkanās krāsas zīmogiem, bet pārējiem – ar melnas krāsas zīmogiem.

Savus slimniekus Liepājas slimnīcas pirmsākumos ārsts apmeklēja vismaz reizi dienā no rīta, bet vajadzības gadījumā arī vakara stundās, kad viņš ekonomam rakstīja ēdienu pieprasījumu. Katram pacientam bija slimības vēsture – „*скорбный лист*” („ciešānu lapa”). Tajā tika aprakstīta slimības gaita.

Apgabala ārstam bija palīgs, kura pienākumos ietilpa pagatavot zāles un izsniegt tās sirdzējiem, taisīt klistīrus un veikt citas manipulācijas. Turklāt viņam bija jābūt vienmēr atrodamam slimnīcas telpās. Savukārt slimnieku kopējiem bija precīzi jāpilda ārsta pavēles, pret slimniekiem jāizturas saudzīgi un jābūt laipniem, pacietīgiem. Savukārt slimniekiem bija jābūt paklausīgiem, viņi nedrīkstēja pamest slimnīcu un pieņemt apmeklētājus ārpus noteiktā laika. Viesi slimniekus varēja apciemot trešdienās un svētdienās no plkst. 14 līdz 17. Ja kāda iemesla dēļ viesim bija vajadzība nākt citā laikā, tad to varēja darīt tikai ar speciālu rakstisku atļauju. Kad pie slimnieka bija atnācis ciemiņš, slimnieku kopējam obligāti bija jāatrodas klāt. Viņš uzmanīja, lai apmeklētājs sirdzējam neiedotu vai arī neaiznestu prom pārtikas produktus. Pie slimnieka nedrīkstēja atrasties nauda un citas vērtīgas lietas; tās, iestājoties slimnīcā, bija jānodod glabāšanā. Nevienam slimniekam nedrīkstēja piemērot

miesas sodus, taču, ja sirdzējs bija izdarījis ko īpaši sliktu, tad viņu fiziski varēja sodīt vienīgi pēc atveseļošanās un izrakstīšanas no ārstniecības iestādes.

Līkus apglabāja ne agrāk kā 72 stundas pēc nāves iestāšanās, vienīgi no infekcijas slimībām mirušos, kā arī pūstošus līkus bija atļauts apglabāt ātrāk. Ja slimnieks nomiris pēkšņi, obligāti bija jātaisa autopsija. Mirušos apglabāja kreklos, liķautos un zārkos.

Vienas no pirmajām pārmaiņām dziednīcā notika 1839. gadā, kad Liepājas pilsētas vecāko sapulcē tika pieņemts lēmums ārstniecības iestādē ieviest dežūru grāmatu, kur jāatzīmē visi svarīgie notikumi. Pilsētas „tēvi” katrs ik pārmaiņus vienu nedēļu ieradās slimnīcā uz dežūru un akurāti pierakstīja iespaidus. Citēšu dažus no tiem. 1839. gada 15. aprīļa ieraksts: „Šodien ievietoti 10 slimnieki no Narvas mednieku pulka. Citādāk – nekas sevišķs.” Aprīlī slimnieku skaits bija 9 - 15 - 8 - 17, no kuriem visi bija no Narvas mednieku pulka. Kāds cits ieraksts 1839. gada 13. maijā: „Gaļa atsūtīta tik sliktā, ka nevarēja lietot un bija jāsūta atpakaļ. Paredzētās gaļas zupas vietā uzvārija labu sviesta putru.” Ieraksts 1839. gada jūlijā: „Dežūru saņēmu pienācīgā kārtībā. Slimnīcā atrodas 22 karavīri.”

Vēl viens dokuments, kur atrodams ziņas par laika posmu no 1870. līdz 1880. gadam par dziednīcu Kungu ielā, ir revīziju - atsauksmju grāmata [Pašlaik dokuments glabājas Liepājas Arhīvā]. Revīzijas veica kara priekšniecība, ieraksti grāmatā ir gan krievu, gan vācu valodā. Lielākā daļa atsauksmju ir cildinošas gan par slimnieku kopšanu un viņu prasmīgu izvietošānu, gan par dziednīcas ēdiena kvalitāti. Tikai viens revidents bijis neapmierināts ar sodrējiem apkvēpušajām ārstniecības iestādes sienām.

Liepājas slimnīca Pirmā pasaules kara laikā.

Foto no Liepājas Muzeja fondiem.

Dziednīcas pagalms ar pāviem, stirnām un aunu

Gandrīz vienlaikus ar Liepājas slimnīcas korpusu būvi sāka domāt arī par ārstniecības iestādei piegulošās teritorijas labiekārtošanu un tās praktisku izmantošanu. Ilgus gadus dziednīcas pagalms – plaša teritorija – bija patiesi pievilcīga vieta, kur mediķi un slimnieki atpūtās un devās pastaigās.

Pie slimnīcas audzēja ziedus un dārzeņus, kā arī iestādīja daudzus šķirņu kokus. Viss tika rūpīgi izlemts: kādus augus stādīs un kurā vietā tie vislabāk iederētos. Pat plānojot pilsētas budžetu, tika iekļauts atsevišķs punkts, ka jāpiešķir līdzekļi ārstniecības iestādes teritorijas apstādījumiem. Jau 1887. gadā starp Liepājas slimnīcu un kāpām tika sastādīts milzīgs skaits parasto priežu, austriešu melno priežu, egļu un citu koku. Kāpas, kas no korpusiem atrodas netālu, tika apstādītas ar kārkliem un papelēm. Savukārt ap kapličas stilā projektēto „liķu namu” jeb morgu, kur mūsdienās atrodas Valsts tiesu medicīnas ekspertīzes centra Liepājas nodaļa, iestādīja sēru bērzes un sudrabpapeles. Starp morgu un slimnīcas 5. nodaļu pat izveidoja gulbju dīķi. Tajā cēlie putni jutušies visnotaļ omulīgi, savukārt ap dīķi izvietoja soliņus, kur ārsti un slimnieki varēja apsēsties un baudīt dabu. Pirmā pasaules kara laikā, 1916. gadā, pilsētu piemeklēja dizentērijas epidēmija, tādēļ tika nolemts ārstniecības iestādes teritorijas dienvidrietumu pusē izcirst krūmus un kokus, lai ierīkotu teltis slimniekiem un pie viena sakārtotu infekcijas slimību baraku. Lai sekmīgi izveseļotos, nepieciešams labs uzturs, taču kara laikā to nodrošināt nebija iespējams. Ēdiens bijis visai pieticīgs gan slimniekiem, gan mediķiem; dziednīcas personāls esot saņēmis tikai 50 gramus sviesta ne-

Viens no slavenākajiem Liepājas „vecās” slimnīcas iemītniekiem – Jurītis. Fotografiju Lāsmai Gaitniecei dāvinājis ārsts Gunārs Valters.

dēļā, taču slimnieki vēl mazāk. Tās medicīnas māšas, kuras kopa difterijas slimniekus, kā atšķirības zīmi ap roku nēsāja apsietu sarkanas krāsas lenti. Māšas, kurām sarkano lenti nēsāt aizliedza reliģiskā piederība, to drīkstējušas sev apsiet ap plecu. Savukārt 1917. gadā Liepāju skāra tifa epidēmija.

Rūpes, lai slimnīcai piegulošā teritorija būtu sakopta un skaista, turpinājās arī starp abiem pasaules kariem – pirmās Latvijas brīvvalsts laikā. 1922. gadā dziednīcas pagalma uzkopšanas darbos pilsētas dome nodarbināja bezdarbniekus. Viņi ar ķerrām savēduši smiltis, izveidojuši uzkalniņu, rūpējušies par puķudobēm un strūklaku, audzējuši sakņaugus ārstniecības iestādes virtuvei.

Slimnīcai pat piederējušas 9 govīs, kas ganījās parkā, cūkas, aitas, teles un ap 50 vistu. Dzīvniekus un mājputnus baroja ar spirta dedzinātavas jeb brūža atkritumiem. Turpat pastaigājies arī melnais stārķis un pāvu pāris. Pēdējie dziednīcas teritorijā uzturējušies gan pavisam neilgu laiku, jo ar savu trokšņošanu traucējuši slimniekus, tādēļ pāvus 20. gadsimta 30. gados atdāvināja Rīgas pilsētai.

Lieki piebilst, ka pēc Otrā pasaules kara slimnīcas pagalmu neviens vairs īpaši nekoopa, protams, ja neskaita sētnieku. Kā sarunā atcerējās Gunārs Valters – ilggadējs Liepājas slimnīcas galvenais ārsts – vienu brīdi pēc kara ārstniecības iestādē strādājis dārznieks Ziverts, taču drīz vien šī štata vieta tika likvidēta. Savukārt visi lielie, speciāli stādītie koki ar saknēm izgāzti 1969. gada novembra vētras laikā, kuru tās intensitātes un nodarīto postījumu dēļ liepājnieki atceras vēl šodien.

Aptuveni 50. un 60. gadu mijā slimnīcas teritorijā dzīvība tomēr atgriezusies. Vairāki ārsti, kuri bija arī kaislīgi mednieki, Gunārs Valters, rentgenologs Rūdolfs Hermers, ķirurgs Māris Blūms un citi no meža atveduši mežsarga dāvinātu stirnu mazuli, ko medicīniskais personāls nosaucis par Jurīti. Ar laiku radusies pat vesela stirniņu un buciņu saime. Turpat, pie Infekcijas slimību nodaļas kāpnēm, kas no slimnīcas galvenā korpusa atradās vistālāk, tie tikuši padzirdīti un apmīļoti. Kā vienā no sarunām atcerējās nu jau Mūžībā aizgājuši ārste infektoloģe, 10. nodaļas ilggadējā vadītāja Zoja Sevastjanova, reiz ķirurgam Helmutam Klēšmitam kādai no stirnām pat nācies pieņemt dzemdības. Taču arī

šie laiki ir aizgājuši uz neatgriešanos. Kādā rudens naktī 20. gadsimta 60. gadu nogalē pie Infekcijas slimību nodaļas no Jūrmalas ielas puses piebraukusi smagā mašīna, no tās izkāpuši vairāki jauni vīrieši un stirnas likvidējuši.

Cilvēku nežēlība pret dzīvniekiem izpaudusies jau agrāk – kāds no slimniekiem ar degošas cigaretes galu izdedzinājis buciņam Jurītim aci. Pēc šī atgadījuma dzīvnieks kļuvis agresīvs un, kā atceras ārsti, tas kādam slimniekam no aizmugures klusi pielavījis klāt un viņu nogāzis zemē. Rezultātā slimniekam bija laužta kāja. Vēl 20. gadsimta 50. gados slimnīcas teritorijā garā saitē bijis piesiets kāds ļoti resns auns ar milzu rāgiem, no kura tika ņemtas asinis Vasermana reakcijas noteikšanai. Arī tas bijis neganta rakstura dzīvnieks, jo reiz, kā atcerējās Gunārs Valters, paslepus no mugurpuses pielavījis ārstam Subertam un viņu notriecis zemē ar visu cigareti. No tā laika, izņemot ežus, vāveres un baložus, varbūt vēl kādu zalkti, cita dzīvā radība te vairs nav manīta.

Jāpiebilst, ka parks un jūras tuvums tika izmantots arī fizisku aktivitāšu veikšanai. Bijusi medicīnas māsa Austra Valtere atceras, ka laikā, kad slimnīcas teritorija bija „biezi apdzīvota”, vasarās pēc dežūrām medmāsas un arī ārsti gājuši uz pludmali peldēties, spēlēt volejbolu vai vienkārši pastaigājušies gar jūras krastu. Turklāt visiem tas ļoti patīcis.

Tikumīgas, fiziski spēcīgas un veselas

Liepājas „vecajā” slimnīcā strādājuši daudzi talantīgi ārsti, taču lielas problēmas bijušas ar vidējo medicīnisko personālu. Šī iemesla dēļ, sākot ar 1907. gadu, ārstniecības iestādes telpās regulāri apmācīja slimnieku kopējas. Kursi ilga 10 mēnešus un to beidzējas ieguva tiesības praktizēt kā medicīnas māsas. Minētajosursos uzņēma meitenes, kuras bija ne jaunākas par 18 gadiem, tikumīgas, fiziski stipras un veselas. Ja meitene, kura vēlējās mācīties, slimoja ar kādu no hroniskajām slimībām, viņuursos neuzņēma.

Tika stingri noteikts: kursantēm nekavējoties jāpilda visas pavēles un viņas nedrīkst aizmirst, ka slimnīca nav vieta patīkamai laika pavadīšanai. Kursanšu skaits bija neliels. Mācību laikā viņas dziednīcā strādāja pilnu darba dienu no 9 līdz 17, bet lekcijas noti-

ka klusajā stundā vai vēlū vakarā pēc darba.ursos pasniedza tikai piecus mācību priekšmetus: anatomiju, fizioloģiju (padziļināti), mācību pārsiešanā un pirmās palīdzības sniegšanā nejaušū saslīmšanu, kā arī nelaiimes gadījumos, ko pasniedza Dr. med. Jēkabs Alksnis, higiēnu un dietētiku jeb dietoloģiju. Par kursanšu uzcītību un sekmēm mācību procesa laikā, kā arī viņu uzvedību ārup slimnīcas sienām bija jāatbild kursu „priekšniecei” Rozenfeldes jaunkundzei. Viņa bija impozanta dāma, kura izcēlās ne tikai ar ārkārtīgu stingrību pret meitenēm, bet arī savu īpatnējo izskatu, kas varējis pat iedvest bailes. Kursantēm bija tikai viena brīva pēcpusdiena divu nedēļu laikā. Ja vakarā vēlējās kurp doties, bija jālūdz atļauja priekšniecei. Ja kursante vēlējās apmeklēt teātra izrādi, Rozenfeldes jaunkundze vienmēr pietiekusi, ka plkst. 22 obligāti jābūt atpakaļ. Viņas guļamistaba bija telpā, kur vēlāk atradās Traumpunkts, tādēļ aizlavīties garām nepamanītai bija ļoti grūti. To gan varēja izdarīt, „sarunājot” ar šveicarū. ārup dziednīcas teritorijas kursantēm bija aizliegts parādīties uzkrītošā apģērbā un frizūrā.

Minētosursos pabeidza medicīnas māsas Amālija Makvarde, Emīlija Volantkeviča, Pūrmane, Ernšteine, Gripalte un citas. Šis māsas visu mūžu veltījušas darbam Liepājas slimnīcā.

Vēstures avotos minēts kāds neparasts fakts, ka 1919. gadā medicīnas māsa Rēriha atlaista no darba, jo slimniekam stāstījusi, ka ārstā parakstītās zāles viņam nepalīdzēs un ka no tām, starp citu, jau daudzi miruši... Arī operāciju māsa Klāra Šteinerte zaudējusi darbu, kam par iemeslu bijusi viņas trokšņainā uzcīve dziednīcas telpās. Savukārt no Infekcijas slimību nodaļas 1912. gadā atlaista slimnieku kopēja, jo viņa darba laikā cepusi pankūkas un slimniekus atstājusi bez uzraudzības.

Jauns posms medicīnas māsu apmācīšanā Liepājas slimnīcā sākās tikai 1921. gadā, kad dziednīcas galvenais ārsts Dr. med. Aleksandrs Kaire izveidoja divgadīgu Žēlsirdīgo māsu skolu. Tajā strādāja seši lektori un pirmajā gadā sāka mācīties 13 audzēknes, no kurām skolu 1923. gadā beidza tikai četras. Tas galvenokārt saistīts ar sarežģītajiem materiālajiem apstākļiem. Tikai nesen bija beidzies Pirmais pasaules karš un ne visas

topošās medmāsas divus gadus varēja dzīvot bez algas.

Lai iegūtu žēlsirdīgās māsu diplomu, audzēknēm bija sekmīgi jānokārto eksāmeni. Katrai jaunajai mātai pirms diploma saņemšanas un svinīgā brīža, kad virsmāsa viņai apsēja māsu lakatu, bija jānodod īpašs solījums strādāt pēc vistīrākās sirdsapziņas, vienmēr būt laipnai, pieklājīgai, tikumīgai, satīcīgai, kā arī paplašināt savas zināšanas. Interesanti, ka lielākā daļa medicīnas māsu 20. gadsimta 20. gados arī dzīvojušas tajā slimnīcas nodaļā, kurā strādāja.

Dibinot Žēlsirdīgo māsu skolu, A. Kaire problēmu ar vidējā medicīniskā personāla trūkumu dziednicā uz kādu laiku sekmīgi atrisināja.

20. gadsimta 30. gados skolas beidzēju skaits jau bija par 20 māsām lielāks, taču tad radās cita – pretēja – problēma. Proti, izglīto to māsu skaits bija par lielu un ārstniecības iestāde nespēja viņas visas nodrošināt ar darbu. Tikai dažas pēdējā Žēlsirdīgo māsu skolas izlaiduma absolventes varēja palikt strādāt slimnīcā, bet pārējām bija jāmeklē sev darbs pašām. Šī iemesla dēļ 1932. gadā skolu likvidēja. Vēl viens iemesls bija trūcīgie materiālie apstākļi, jo ne Liepājas pilsētas valde, ne Sarkanais Krusts Žēlsirdīgo māsu skolu vairs nevēlējās finansēt. Mācību iestāde vienpadsmit pastāvēšanas gados sagatavoja 88 diplomētas māsas.

Žēlsirdīgo māsu skolu atkārtoti atvēra tikai 1937. gada 31. jūlijā, bet Otrā pasaules kara gados tās darbība tika pārtraukta vēlreiz. Šajā laikā to pabeidza māsa Alma Blūma, kura savas zināšanas ilgajos darba gados tālāk nodevusi ne vienai vien kolēģei un pat ārstiem. Viņas skolnieces Ausma Blikerte un Austra Valtere māsu A. Blūmu raksturo kā ļoti stingru, prasīgu un zinošu, kuras darbības laikā slimnīcā viss spīdējis un laistījies.

Pēc Otrā pasaules kara ļoti trūcis ne tikai ārstu, bet arī māsu, jo daudzas bija gājušas bojā, tādēļ par medmāsām sāka strādāt slimnieku kopējas. Viņas atbilstošu izglītību ieguva pakāpeniski, speciāli organizētos kursos.

Liepājas medicīnas skola sāka darboties 1945. gadā. Kā vienā sarunā atcerējās šīs skolas 1948. gada absolvente – ilggadēja Valsts galvenā tiesu medicīnas eksperte, Dr. med.

h. c. Velta Volksona (dzimusi Kūlēna), pirms pārceļšanās uz jaunajām telpām Liepājas centrā Republikas ielā, medicīnas skola atradās slimnīcas Psihiatriskās nodaļas 1. stāvā un tās audzēknēm bijis ērti apmeklēt prakšu vietas turpat, ārstniecības iestādes nodaļās, kā arī morgā. „Kad mācījos medicīnas skolā, vienreiz pielavījos pie morga logiem un pāslēpus skatījos, kas tur iekšā notiek. Tad pirmoreiz arī redzēju, kā kāds korpulents vīrietis gados veic autopsiju.” Vēl viņa atceras, ka skolas vadībā darbojusies kāda Krievijas latviete, uzvārdā Saratova, kura, ja audzēknes, viņu uzrunājot, teikušas: „Kundze!”, esot atbildējusi: „Nelamājiēt mani!”

Neilgu laiku Liepājā pastāvējusi arī Feldšeru skola, kur gan pārsvarā mācījās puīši. Savukārt šīs skolas ķirurģijas pasniedzējs, ārsts Gunārs Valters zina stāstīt, ka lielākā daļa viņa audzēkņu pēc Feldšeru skolas beigšanas tālāk devušies studēt medicīnu uz Rīgu.

Lāsma Gaitniece, née Ģibiete – *Jaunās Gaitas* līdzredaktore, publiciste un lektore, Latvijas Rakstnieku savienības biedre. Sešus gadus docējusi latviešu valodu Rietumungārijas Universitātē. Regulāri publicējas izdevumos *Laiks, Latvijas Avīze, Izglītība un Kultūra, JG* u.c. Doktorantūras studente un latviešu valodas lektore Rīgas Tehniskās Universitātes E-studiju tehnoloģiju un humanitāro zinātņu fakultātē.

Skat. arī Gaitnieces recenzijas Grāmatu nodaļā.

Fridrihs Milts. *Zilganpelēkais sievietes portrets*. 20. gs. 50. / 60. gadi. Audekls, eļļa. 61 × 51 cm

Jāņa P. Kļaviņa kolekcija

Inguna Daukste-Silasproģe

JĀŅA JAUNSUDRABIŅA IKDIENAS SKICĒJUMI (VĀCIJA)¹

1944. gada vasaras izskaņa bija trauksmais laiks – tūkstošiem latviešu devās bēgļu gaitās², tostarp arī dzejnieks Kārlis Skalbe, kurš savas mājas „Saulrieti” Vecpiebalgā atstāja no dzejnieka Jāņa Medeņa palienētā zirga pajūgā un bēgļu ceļš viņu aizveda uz Kurzemi, tālāk bēgļu laivā uz Zviedriju, savukārt šī gada jubilārs, divus gadus vecākais rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš ar kundzi Nati bēgļu gaitas uzsāka no Ropažiem tamboratos, kurus kādu ceļa posmu nācies vilkt pašam rakstniekam, jo zirgu nav izdevies dabūt. Vēlāk ar smaīdu rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš atminējās: „Nekas. [...] Šodien es tiešām esmu zirgs, pat ļoti vecs zirgs un stipri nodzīts zirgs. Bet gan es kādreiz atkal būšu cilvēks.”³ Arī Jāņa Jaunsudrabiņa sākotnējais nodoms bija virzīties uz Kurzemi, bet notika citādāk – rakstnieks kāpa kuģī ar vairākiem kofejiem, līdzpaņemot arī divus saliekamus makšķerkātus, nonāca Vācijā, izstaigāja tur bēgļu takas līdz nonāca bēgļu nometnē Grēvenē un trimdas laiku nodzīvoja Vācijā.

Jānim Jaunsudrabiņam patīcis zīmēt, bet arī kādus cilvēka dzīves mirkļus vai pat gadus iespējams skicēt vai nedaudz iezīmēt, vairāk rosinot, iedodot pavedienus, lai tālāk risinātu dzīves un daiļrades mīklas, rakstus, zīmējumus un domu nospiedumus. Šajā nelielajā rakstā sniegts ieskats rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa ikdienā, laikposmā kopš Latvijas atstāšanas, bēgļu gaitām, dzīves Vācijā, ieskicējot dzīves ‘ģeogrāfiju’ – Binde (*Bünde*)⁴, Verfene (*Werfen*), Grēvene (*Greven*), detaļi-

zētāk nepakavējoties pie dzīves laika Mēnes (*Möhne*) ezera krastā Kērbekā (*Körbecke*), kad faktiski noslēdzās Jāņa Jaunsudrabiņa nometnieka gadi. Viņš pats atzinis, ka bēgļu ceļā pieredzēto ir aprakstījis grāmatā *Es stāstu savai sievai* (pirmezdevums 1946. gadā Oldenburgā⁵), ka viss, kas lasāms grāmatā „puslīdz atbilst patiesībai”, un ka „tikai dienu grāmata varētu dot manu dzīvi pilnīgāku”.⁶ Pēc grāmatas *Es stāstu savai sievai* iznākšanas viņa novadnieks Jānis Veselis atzina, ka viņš šo sacerējumu formālā ziņā nemēģinās ietilpināt kādā literatūras paveidā. „To var uzskatīt kā daļu no Jaunsudrabiņa gaitām, kā romānu ar ceļojuma kompozīciju, skatoties no viedokļa, ar kādu tam pieiet. Stāstītājs ar savu klausītāju piespiesti bēg, maina diezgan bieži savu dzīves vietu, mainās cilvēki ap viņiem, bet Jaunsudrabiņa noturīgā atmiņa tos atkal reižu reizēm atgādina, šis piespiestais „ceļojums”, šis maiņas piešķir stāstam lielu kustību, ainas tveras cita pēc citas, jo arī šai tāpat kā citos savos darbos Jaunsudrabiņš parādās kā dabas gleznotājs, mīļotājs, kā makšķernieks, kas katrā vietā meklē ūdeņus. Bēgļu gaitas šeit ir tipiskas, gandrīz simboliskas. Tautas rakstnieks nav nekas vairāk kā viens no mājām izdzītais. Pret šējām tautām, ar ko nākas satīties, viņam nav ne nauda, ne mīlestības. [...] atsevišķi cilvēki ir tie, ko viņš vērtē, ne tautas. Vēstījums aizrauj ar savu dinamiku, ar izteiksmes rūpīgo apdari, ar īsiem, bet zīmīgiem satikto personu raksturojumiem. Nemanot reizēm izšķīļas humors, kas nekur nav taisīts. [...] Ap-skaidrota, gatava stāstīšanas māksla.”⁷

Bēgļa ceļš rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa izjūtā rezultējas sajūtā – „Mēs bijām zaudējuši ne vien visu, kas mums piederēja, bet arī to, kam piederējām paši.” (208)⁸ Ģeogrāfiski tas iezīmēts vairākās Vācijas pilsētās un ciemos, kur katrs atstājis rakstniekā kādus nospiedumus un ikdienas zīmes. 1944. gada rudenī

¹ Priekšlasījums nolasīts Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centra Letonikas lasījumu ciklā „Jānim Jaunsudrabiņam 140” 2017. gada 30. augustā. Sagaidot Jāņa Jaunsudrabiņa 140. jubileju, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas lasītāvā (5. stāvā) bija skatāma rakstniekam un māksliniekam Jānim Jaunsudrabiņam (1877-1962) veltīta krājuma izlase „Visa, visa mums ir gana. Nav tikai dzimtenes: Jānis Jaunsudrabiņš trimdā”, izstādes veidotājas Inta Beijere un māksliniece Anete Krūmiņa.

² Avotos minētais skaits – ap 120 tūkstošiem.

³ Jaunsudrabiņš, Jānis. *Es stāstu savai sievai*. Kopoti raksti 12. sēj. Rīga: Liesma, 1984, 246. lpp.

⁴ Pilsēta Ziemeļreinas-Vestfāles apgabalā starp Osnabriku, Hanoveri un Bīlefēldi.

⁵ Šis izdevums izdots 500 eksemplāros rotētā iespaidumā, kura 27 lappusēs ietilpa atmiņas „Kā mēs atstājām savas mājas”; 1951. gadā Vesterosā (Zviedrija) iznāca grāmatas pilns izdevums 3000 eksemplāros ar gleznotāja Niklāva Strunkes ilustrācijām. Atsevišķi grāmatas fragmenti 1962. gadā publicēti Padomju Latvijā izdotajā laikrakstā *Dzimtenes Bāss*, kā arī žurnālā *Karogs* (1963).

⁶ Jaunsudrabiņš, Jānis. *Mana dzīve*. Vesterosa: Ziemeļblāzma, 1957, 200. lpp.

⁷ Veselis, Jānis. *Es stāstu savai sievai*. *Latvija Amerikā*, 1952.12.1.

⁸ Šeit un turpmāk lpp. atsaucies iekavās ir uz grāmatas *Es stāstu savai sievai* 1984. g. izdevumu (skat. 3. piez.).

nonākot Bilefeldē un cerot satikt znota Viļa Šteplera vecākus, Jaunsudrabiņi atrod neseņos uzlidojumos izpostītu pilsētu. „Ielas bij kā tukšas upju gultnes. Pa tādām es dažkārt sapņos redzēju rāpojam vēžus. Neviena cilvēka! Baigs rīts... Es pavēros uz saviem pleciem, lai vismaz sevi redzētu. Jā, tur bija siksnas, iespiedušās vadmalā. Es pacēlu vienu roku – makšķere. Otra tik viegli necēlās. Nu jā – rakstāmmašina. Tātad man līdz bija viss, kas vajadzīgs. Ja nu vēl izdevās atrast radus, tad mēs bijām glābti.” (290) Tālāk bēgļu gaitas viņus aizved uz Bindi, pie znota Viļa Šteplera tēvabrāļa atraitnes Martas. Ceļā uz Bindi pazūd viens no Jāņa Jaunsudrabiņa koferiem – „Zaglis ieguva tikai gabalu ģērētas cūkas ādas, bet es zaudēju mantas, kas nebija ar naudu samaksājamas. Vēl šodien, ja man kādreiz kāds vaicā, ko es viskarstāk vēlētos atgūt no tā, kas bijis, es bez apdomāšanās saku: ‘To čemodāniņu!’” (303) Šis fakts ticis tolaik pieminēts arī latviešu bēgļu periodikā, atzīmējot, ka rakstnieks pazaudējis tieši to koferi, kurā atradušās viņa grāmatas, nublicētie manuskripti un zīmējumi,⁹ savukārt laikraksts *Latviešu Ziņas* 1945. gada 16. augustā publicē ziņu, ka „viņa [Jaunsudrabiņa] jaunais briljantais stāsts *Es stāstu savai sievai* nonāca lasītāju rokās ar lieliem robiem.” Rakstniecības un mūzikas muzejā Jāņa Rudziša kolekcijā atrodamajā vēstulē, kas datēta ar 1945. gada 24. janvāri Bindē, minēts, ka Jānim Jaunsudrabiņam ceļā pazuduši pusgatavi darbi un konspekti, kā arī tulkojumi un ap 200 zīmējumu.

Tātad, kopš 1944. gada oktobra turpat 10 mēnešus Jaunsudrabiņi nodzīvo Bindē. Ikdienas dzīvošana aizrit šaurībā, salstot, kara postītajā Vācijā grūti rast arī pietiekamu uzturu, arī rakstīšanai Jānim Jaunsudrabiņam nav piemēroti apstākļi – rakstīt viņš var vien Milijas jaunkundzes bēniņstabiņā, kamēr viņa pati bija darbā veikalā. Taču arī šajā pieticīgajā mitekļi un apstākļos tapa *Es stāstu savai sievai* fragmenti. Rakstnieks asi izjūt svešumu, citu vidi, arī attieksmi pret to un bēgļiem vispār, atšķirīgs un grūti izrunājams vāciskajā vidē izrādās arī viņa uzvārds. Šajā sakarā Jānis Jaunsudrabiņš raksta: „Tikai vienā ziņā mēs visi vēl krasi atšķirāmie: mans vārds svešām ausīm bij par daudz latvisks, lai spētu to izrunāt. Vēl tagad, kur

⁹ Rudzītis, Jānis. Latviešu mākslinieki svešumā. *Trimda*, 1945.28.VII.

Visa, visa mums ir gana. Nav tikai dzimtenes.

Jānis Jaunsudrabiņš

Krājuma izlase par
Jāni Jaunsudrabiņu trimdā.

Latvijas Nacionālajā bibliotēkā
Letonikas un Baltijas lasītavā,
5. stāvā.

15.08.2017. – 12.11.2017.

Materiāli no Latvijas Nacionālās bibliotēkas,
LUAB Miņa bibliotēkas, Rakstniecības un
mūzikas muzeja krājuma.

Plakātu un ilustrāciju veidojusi Anete Krūmiņa

esam Vācijā nodzīvojuši jau pilnus septiņus gadus, kur vairākkārt jau Jaunsudrabiņš redzēts iespiests melns uz balta, nebūs simts cilvēku, kas to bez stomišanās pateiktu. Dažs rauga īsināt un saka tikai Jauns, dažs nezina kādēļ! Tišām dara vēl grūtāku, iespraužot starp *u* un *d* lieku *n*. Esmu dzirdējis arī sevi saucam par Jaunsubindranat. Un vienkārši par Rundumdentisch. Tikai mazi bērni prot mani saukt istā vārdā un, proti, taisni tā, kā tiku Neretā saukts, kad pats biju bērns. Viņi saka Sudrabiņš. Tas skan tik jauki, kad mazā Tumeru Gita saka: „Herr Sudrabiņš – ein Bonbongchen!” [...] Bet kāpēc es tev to stāstu? Kādā sakarībā? Nu tāpēc, ka mēs bijām un esam bez vārda tāpat kā toreiz mūsu ciems. [...] Mēs bijām un palikām – ciems bez vārda, **svešais iedzīvotāju pāris arī bez vārda.**” (360) Tādas bija Jaunsudrabiņa sajūtas bēgļu un trimdas laika sākumā, ar laiku tomēr situācija mainījās – viņa daiļradi pamazām iepazīna un prata arī izrunāt uzvārdu.

Tolaik (1944. gada rudenī un 1945. gada pirmajā pusē), staigājot bēgļu ceļus pa kara postīto Vāciju, Jāņa Jaunsudrabiņa sajūtas un vērojumi tverti šādi: „Braucot, bēgot, kustoties vismaz vieta mainījās. Te mēs bijām uz salas. Tādēļ bieži sēdāmies sapņu kamanās un, klusām runādami vai katrs savu domu domādami, braucām uz mājām, kur bija mums piemērota apkārtne, draugi, radi, grāmatas, gleznas, prieku meži... Ai, cik tur bij labi!” (305) – šie vārdi izteic Jāņa Jaunsudrabiņa plašās sarakstes būtību, folklorizējot jēdzienu – ‘sēsties sapņu kamanās’. Rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa plašā korespondence¹⁰ ir lielisks avots viņa daiļrades un dzīves izpētē, ar mirklīgiem fiksējumiem, precīzām sajūtu mozaikām. Īsprovā viņš atgriežas tur, kur ar īpašu mīlestību tolaik kavējās ikviena trimdinieka domas, - Latvijas laukos, bērnībā, pirmsākumos un reālistiskais, dziļi latviskais un cilvēcīgais dzīves tvērumus Jāņa Jaunsudrabiņa tēlojumos pieder pie skaistākajām bēgļu laika literatūras lap-pesēm.

1945. gada marta vēstulē no Bīndes Jānis Jaunsudrabiņš literatūras kritiķim Jānim Rudzītīm rakstīja: „... pavasaris, jā, pavasaris pie mums jau būtu klāt. Zied dārzos visādi krūmi, tikai ne mūsu pīpenītes. Es no visiem šejienes jaukumiem uz vietas atteiktos, ja tikai varētu tikt uz Ropažiem, tuvāk Gaujai. Šad un tad uznāk šaubas, vai esam savu laimi pareizi kaluši. Bet, kā jau būs, tā būs labi. Katrā ziņā kara beigās nu vairs nevar tālu būt. Un, kas zina, vai arī mēs nepaliksim to starpā, kas paliks dzīvi.”¹¹ Šī iezīme – nepieņemt svešumu, distancēties no svešās vides, pat dabas, kā arī ticība, ka svešums ir tikai uz laiku un ka drīz varēs atgriezties mājās, ir raksturīgs un vienojošs daudzu tālaika bēgļu sajūtās. Šis pagaidu stāvoklis, ‘dzīve uzgaidāmajā stacijā’ saglabājās vai visu DP (*Displaced Persons*) nometņu laiku Vācijā.

Kopš bēgļu gaitu sākuma, liels skaits latviešu 1944. gada rudenī un 1945. gada pirmajā pusē kļīst pa Vācijas ziemeļpusi, meklējot pajumti, pavalgu un cerot, ka drīz atgriezīsies. Taču 1945. gada 8. maijā, noslēdzoties Otrajam pasaules karam, situācija mainās un

bēgļi 1945. gada vasarā pamazām tiek izvietoti t. s. DP nometnēs¹² pa visu Vāciju. Kaut arī oficiāli bēgļus dēvēja par pārvietotām personām, ikdienas valodā tie ar humoru sevi dēvēja vai nu par Dieva putniņiem, vai demokrātijas pabērniem, vai par darbspējīgiem nespējniekiem, arī par dīpšiem.

1945. gadā, vēl pirms nometņu laikā Jānis Jaunsudrabiņš spiests atzīt, ka „dzīvodams šeit smagā svešniecībā, es dažurīt, pa vecam paradumam un lai gaišotu domas, mēģinu kautko rakstīt. Nevar jau zināt, kad un kas to iespiedīs un kas viņu lasīs, bet labs kas gatavs.”¹³ Jo tobrīd rakstītājiem nebija ne kur savus literāros darbus publicēt, ne arī, kur izdot. Situācija mainās, kad Vācijā aizsākas DP nometņu laiks ar daudzskaitlīgajiem latviešu preses izdevumiem, kuriem ir nepieciešami literāri darbi drukāšanai, tostarp arī Jāņa Jaunsudrabiņa spēcinošie darbi. Šķiet, ka Jānis Jaunsudrabiņš ņēmis vērā meitas Liliņas Štepleres ieteikumu – „... tēt, neraksti nekad vairs par drūmām lietām: par nāves dejām, badu un mokām. Neliedz cilvēkiem skatīties saulē. Raksti kaut ko gaišu, mīļu. Ļaudis ir tik daudz cietuši un zaudējuši. Mums vajag mazliet prieka, tad kļūsim labāki. Liec ikvienam pie sirds, lai ir kā pulkstenis, kas rāda tikai gaišas stundas.” (327, 328)

Svešumā, 1945. gada augustā rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš sagaida arī savu dzimšanas dienu, kuru asprātīgi atainojis grāmatā *Es stāstu savai sievai* – „Taisni manā dzimšanas dienā ieraudzījām pa ceļu nākam Liliju un viņas vīramāti. Bet ko tā tur klēpi stiepa? Tādu baltu, apaļu. Vai atkal kāds katls? Mēs nogājām pretim, un Anna man ievēla rokās milzīgu kāpostu galvu, novēlēdama daudz laimes dzimšanas dienā.” (358) Un tikai apjaušot, cik pieticīgs tolaik bija bēgļu uzturs, cik problemātiski sameklēt pārtiku, šodienas lasītājs spēj iedomāties, cik lielā vērtē bija šī kāpostgalva maltītes pagatavošanai.

Bēgļu laiks reizēm nomāc rakstnieku, nerazdams vietu šaurībā, viņš spēku meklē dabā un pie ūdeņiem, atzīdams – „Tad es labāk ņemu makšķeri un lienu upes kārklos, labi zinādams, ka ne nieka nenokērsu.” (343) Šis ir laiks, kad tik daudz kā trūkst, pietrūkst, kad

¹⁰ Liela daļa korespondences apkopota grāmatā *Tā mums iet. Jānim Jaunsudrabiņam adresētās vēstules. 1944-1954*. Kopenhāgena: Imanta, 1956.

¹¹ Skat. *Tāli Taki*, 1945.01.VIII.

¹² 1945. gada vasarā nometnēs bija ap 100 000 latviešu, no tiem angļu pārvaldes zonā 42%, amerikāņu – 54%, bet franču 2%.

¹³ *Vēstis*. Fišbachas latviešu laikraksts. 1945.15.IX.

spēku rakstniekam sniedza gluži ierastie zemes darbi – „Dārzā es rušinājos pa pavasarīgo zemi un lāgiem aizmirsu, ka esmu svešumā. Jā, kam man rakstīt, kad nebija kur likt to pašu, kas jau gulēja pagultē jaunajā čemodānā. Gleznot es nevarēju, jo nebija ne krāsu, ne audekla.” (344)

1945. gadā rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš kādu laiku arī dzīvo Verfenes ciemā pie Detmoldas, mazā jumta virtuvītē. Kā tolaik vēstī laikraksts *Lībekas Vēstnesis*, tad rakstniekam ar rakstīšanu veicoties grūti, istabā jāsēžot cimdiem rokā. „Kaimiņiene atļāvusi darba laikā sēdēt savā istabā, un te dzimuši 19 stāsti. Aug arī kopojuums *Ganos* un turpinās *Baltā grāmata*. Bēgļu gaitās no septiņiem saņiem seši mazvērtīgākie palikuši, bet septītais ar dzimtenē rakstītiem manuskriptiem un gleznām pazudis. No paša grāmatām tam līdz tikai *Baltā grāmata* un *Udeņi*. Krāsas apraktas Ropažos un svešumā nav dabūjamas, tā ka gleznot nevar.”¹⁴

Rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš paudis arī kādu nozīmīgu atziņu, kas raksturo laiku pirms bēgļu nometņu izveides: „Nevar nemaz izprast, kā tautieši pasaules plašumā spēj cits citu sadzīt un atrast bez avižu, bez ziņu biroju starpniecības. Kā ķēžu locekļi viņi ķērās cits citā, un beidzot paliek ārpusē tikai tie, kas nav tā paša metāla. Tā mēs, sākumā Bindē jutušies vieni un pamesti, drīz vien, sevišķi pēc Vācijas kapitulācijas, varējām sanākt kopā jau ap piecdesmit galvu. Nebija latviešiem vairs ne Rostokas radiofona, ne Berlīnes avīzes. Nekas nebija vēl zināms par tādām iestādēm kā bēgļu nometnes. Vajadzēja pašiemraudzīt turēties kopā un citam citu balstīt, lai turētos uz ūdens. Darba inteliģence, lauksaimnieki, amatnieki – visi jūtās vienlīdzīgi. [...] Nevienam nebija vieglas dienas. Agronomi, mācītāji, ārsti nemaz neatklāja savu profesiju, jo tad viņiem varbūt būtu klājies vēl grūtāk.” (332)

Pirms pārnākšanas uz Grēvenes nometni rakstnieks dzīvojis Verfenē (Herfordas tuvumā). Te viss apkārtnē bijis veltīts dārzāju audzināšanai. Kāds Jāņa Jaunsudrabiņa apmeklētājs laikrakstā *Detmoldas Vēstis* rakstnieka agrāko mītni Verfenē raksturojis šādi: „Tā ir balta māja, kuras sētā pie veļas baļļas mani sagaida rakstnieka dzīves biedre. Ude-

ņi gan nav saskatāmi, tomēr kaut kur tuvumā jābūt kādam diķim, jo Jaunsudrabiņš, tāpat kā zivs, nevar iztikt bez ūdens. Līst, bet makšķernieks, kā ikdienas, no četriem rītā aizgājis uz diķi. – Nevienam nav jausmas, ka *Baltās grāmatas* autors mīt mazā jumta istabiņā virtuvītē. Dzīves priecīgs, sirsnīgi smaidošs, kaut izlijis cauri slapjš, pusdienas laikā atgriežas makšķernieks. Bēgļu gaitās un ciešanās nav salicis viņa stāvs, nedz izsīcis dzirkstošais humors. Tukšā! Sapali lietus laikā bijuši nepielūdzami noņemt no āķa vabulītes.”¹⁵

Pārvietojoties no Bīlefeldes (*Bielefeld*) uz Bindi, uz Verfenes ciemu un Grēveni,¹⁶ Jāni Jaunsudrabiņu neatstāj sajūta, ka „tagadējā dzīve bija un palika tikai pagaidu dzīve.” (353)

1945. gada 29. septembrī nonākuši Grēvenes bēgļu nometnē, Jaunsudrabiņi tur tomēr nodzīvo līdz 1948. aprīlim. Ierodoties tur, svešumā jau bija nodzīvots vesels gads. Grēvene tolaik bija ciems, 15 kilometrus ziemeļos no Minsteres. Grēvenes nometne no citām atšķīrās ar to, ka bēgļi nedzīvoja kādos bijušos armijas kazarmju vai baraku blokos, bet gan izkaisīti pa ciemu, speciāli norādītās ielās un mājās, kuras bija atbrīvojuši vācieši. Grēvenē bija nometināti pāri par 2000 latviešu. Faktiski Grēvenē it kā pastāvēja piecas savstarpēji saistītas nelielas nometnes, kultūras sekciju vadīja Pēteris Norvilis un Kārlis Nollendorfs, katru ceturtdienu tika rīkoti rakstnieku vakari, koncerti vai priekšlasījumu vakari; aktiera un režisora Pētera Ozola, arī Feliksa Lintiņa vadībā darbojās dramatiskā kopa (1946-1949), tika izdoti laikraksti *A. Z.* (1945-1946) un *Grēvenes Ziņas* (1947). Grēvenes latviešu nometnei piederīgi bija arī Minsterē studējošie jaunie literāti – Kārlis Zvejnieks, Modris Zeberīns, Dzidra Zeberīna, Anna Riekste, Irma Vīksniņa un Annija Berga. Tāpat jāpiebilst, ka nometnē darbojās latviešu pamatskola, koris, tautas deju kopa, regulāri notika Teodora Celma lekciju cikli un citas sabiedriskās un kultūras dzīves rosmes.

Grēvenes nometnē Jaunsudrabiņi nodzīvo divarpus gadus. Grēvenē, Merkules ielā 7 mājās mazajā jumta istabiņā arī aizritēja

¹⁵ Citēts pēc pārstāstījuma: *Latvju Domas*: nedēļas laikraksts, 1945.13.XII.

¹⁶ Pilsēta Ziemeļreinas-Vestfāles apgabalā, toreiz angļu pārvaldes zonā.

¹⁴ *Lībekas Vēstnesis*, 1945.08.XII.

Jaunsudrabiņa bēgļa laiks, kad tapa dzejas krājums *Debess un zeme*, grāmatas *Ūdeņi, Balles aplokā, Es stāstu savai sievai, Zaļā grāmata* u. c.¹⁷ Šai laikā rakstnieks aktīvi piedalījies nometnes dzīvē, bija zīmēšanas skolotājs Grēvenes latviešu ģimnāzijā, ievēlēts loceklis nometnes latviešu padomē, nometnes avīzes literārās daļas redaktors, atbalstījis nometnes teātra kopu, piedalījies ar saviem darbiem gleznu izstādēs, reizi mēnesī lasījis savus darbus, pulcējot pilnu zāli, arī jaunatni, jo saistījies ar savu personību un vēstījumu.

“Upe bij vienīgais Grēvenes skaistums. Pie tās es tiku tik daudz sēdējis, priecājies par rīta spirtumu, vasaras dienās par sauli un par vēsām ēnām zem kokiem.” (384) Kādā vēstulē rakstniekam Jānim Širmanim¹⁸ rakstnieks stāsta: „Grēvenes avīzīte ir UNRRA`s¹⁹ izdevums, vienīgi vietējai nometnei. To iespiež 300 eks.. Neviens rakstītājs vēl nav saņēmis honorāru un laikam arī nesaņems, jo avīzi izdala par brīvu. [...] Bet viens ir atkal labums, ka Grēvenes avīzē iespiestais paliek tomēr kā manuskripts un var bez kautrēšanās tikt iespiests lielākā vietā, kad rodas izdevība.”²⁰ Tomēr būtiska ir Jāņa Jaunsudrabiņa atziņa, vadot bēgļa ikdienu – nerakstās. Par daudz cilvēku visapkārt un radošam cilvēkam ir grūti rast kādu klusāku vietu vai stūrīti, kur netraucēti varētu domāt un rakstīt, radīt savus tēlojumus.

Nereti arī latviešu bēgļu laika preses izdevumos rodama plašāka informācija par Jāņa Jaunsudrabiņa ikdienu. Tā dzejnieks un žurnālists Ēriks Raisters informēja: „Trimdas pajumti Jānis Jaunsudrabiņš atradis Grēvenes nometnē, kur viņš citīgi piedalās arī sabiedriskajā dzīvē. Rakstnieks ir zīmēšanas skolotājs ģimnāzijā, literārās daļas vadītājs vietējā avīzē, nometnes padomnieks. Jātur arī rūpe par dārzu, malku un citām lietām. Taču pirmā vietā ir rakstniecība. Rakstīšanas darbu viņš veicis arī laikā, kad visapkārt krita bumbas, jo pats pirmais, pēc kā sauca vāciešu šurp atdzītie latviešu tūkstoši, tūlīt pēc maizes un pajumta, bija grāma-

tas un laikraksti. Tanīs nedrīkstēja trūkt Jaunsudrabiņa vārda. [...] Pieprasījumi pēc darbiem nāk no visām malām, un rakstnieks, kā vien prazdams, lūko tos visus apmierināt.”²¹

Dzīvojot svešumā, Jānis Jaunsudrabiņš spēja uz ikdienas nedienām paraudzīties ar humoru, kādā vēstulē viņš apraksta šaurību nometnes istabiņā: „... jūtos tīri labi savā istabā, kur vienā kaktā ir virtuve, tad gar sienu guļamistaba, tai līdzās ēdamzāle ar diviem ķeblišiem un tādu galdu, kam pa virsu otrādi apvērsta miera laika galda atvilktnē, uz kuras vieta tikai diviem šķīvjiem. Pie loga ir rakstāmistaba ar mazliet lielāku galdu. Tā ir gaiša, bet reti kad ir silta, ka nesaltu augšā pirksti un zem galda kājas. Pie otras sienas ir garderobe un viduci viesistaba.”²² Tas iezīmē reizē Jaunsudrabiņa dzīves un radošo telpu. Un tomēr viņš raksta, glezno un iet pat zvejojot, vada nometnes literāro dzīvi, jauno literātu pulciņu. Ar ironisku smaidu šīs pašas šaurās telpas aprakstītas arī grāmatā *Es stāstu savai sievai*.

Sarakstē ar rakstnieku Jāni Širmani Jaunsudrabiņš atzinis, ka atliekot laiks arī iemīļotām nodarbēm. – „Ejam uz Emsas attekām žibulēt ar visai labiem panākumiem. Lielākais asars ir bijis 650 gr. Pēdējā gājumā minēšu bez 24 asariem arī pusotra kilo līdaku. [...] Zivis ēdam ik dienas. Devas gan kļūst tā kā vājākas.”²³ Tādējādi arī iegūtie lomi bagātināja rakstnieka maltīti.

Būtisku Jaunsudrabiņa bēgļa ikdienas daļu veido sarakste, došanās ‘ciemos’, kas saistās ar nozīmi – „aizsūtīt vēstuli” vai „ir taču patīkami kādreiz savstarpēji apsērsties”²⁴. 1946. gada sākumā Jānis Jaunsudrabiņš Grēvenes nometnē jau ticis pie savas istabiņas, tādas kā darbistabas, nost no ciemim, lai varētu kaut nedaudz netraucēts radoši strādāt, jo „līdz šim es nevarēju glābties aiz cilvēkiem. Dažreiz no rīta līdz vakaram rāpās kā vēži ķeselēs.”²⁵ 1946. gada vasarā Grēvenes no-

¹⁷ *Ilustrēts Vārds*, 1947, Nr. 13.

¹⁸ Tolaik rakstnieks dzīvoja nelielā nometnē Rebdorfā pie Eihštetes (*Rebdorf bei Eichstätt*).

¹⁹ UNRRA – *United Nation Relief and Rehabilitation Administration*.

²⁰ Rakstniecības un mūzikas muzejs (turpmāk parindēs – RMM), Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449484.

²¹ Ē.R. [Ēriks Raisters]. Tuvojas Jāņa Jaunsudrabiņa jubileja. *Nedēļas Apskats*, 1946.21.IX.

²² Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa (tagad – Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka), Oļģerta Liepiņa fonds, Inv. Nr. 11279.

²³ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449486, 1946.27.1.

²⁴ RMM, Jāņa Jaunsudrabiņa kolekcija, Inv. Nr. 33147.

²⁵ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449481, 1946.10.III.

metne kļūst vēl lielāka, un tādejādi katrs sarikojums tur jāatkārto vai pa trīs lāgi, lai visi redzētu un dzirdētu, jo nometni atstāj poļi, bet to vietā nāk baltieši. Kad rakstnieku nogurdina cilvēku burzma, tad viņam, kā atklājas 1946. gada 27. jūlija vēstulē Jānim Širmanim, pietrūkst normālas dzīves – „Es personīgi veldzēju savus prātus pie ūdeņiem, kārtīgi divas reizes nedēļā eju makšķerēt,”²⁶ toties rakstīt stāstus esot grūti, tomēr pa kādam pamazām top. „Patlaban Jūsu zonā”²⁷ gatavojas lielas rakstnieku dienas Eslingenā. Atsūtīta programma, uz kuras stāv rakstīts, ka arī es lasīšot savus jaunākos darbus. Neticu gan, ka tas varētu notikt, jo baidos no ceļa grūtībām un no visām citām klapatām, kas ar braukšanām sakarā.”²⁸

Kultūrvēsturnieks Andrejs Johansons, atklājot Jāņa Jaunsudrabiņa literārā vēstījuma spēku, rakstīja: „Rakstnieks nav zaudējis savas jauno dienu acis: viņa tēlotajam zēnam pasaule joprojām veras kā brīnums, un viņš skata to skaidrās, mirdzošās ainās. Skata it kā pirmo reizi, it kā katru mirkli atklādam kādu jaunu noslēpumu. Tā jāskatās cilvēkam, kas grib būt laimīgs. Ir jāierauga ikdienas burvība, jāierauga brīnumainā ikdiena, kā to ieraudzījuši viņi – mazais zēns un Jānis Jaunsudrabiņš.”²⁹ „Veikls stāstījums, brīnišķa, tīra latviska valoda arvienu ir bijušas Jāņa Jaunsudrabiņa mākslas raksturīgas iezīmes,”³⁰ rakstīja Dagnija Šleiere, savukārt redaktors Jānis Grīns tolaik atzīst: „Par Jaunsudrabiņu daudz rakstīts un spriedumi par viņu nav daudz dalījies. Kā liels osis viņš ieaudzis latviešu tautas dārzā. Viņa mūžs un darbs ir arī gandarīts, cik tālu sniegusi latviešu tautas atzinība un rocība.”³¹ Rakstnieks Jānis Veselis Jāņa Jaunsudrabiņa literārajā veikumā atzīmējis dzīvo, tiešo un tēlaino sava novada valodu „Bēgulību pavadīdams Vestfāles Grēvenē, viņš ar saviem tēlojumiem allaž ved atpakaļ uz dzimteni, reizēm pie skaras arī bēgļu gaitām. [...] Viņa vienkāršā,

izkoptā stāstīšanas māksla pat sīkus notikumus padara interesantus.”³²

Jānis Jaunsudrabiņš reiz minējis, ka esot visvairāk apjubilētais rakstnieks. Kā pirmās svētkas minams 1946. gada 14. un 15. decembris Grēvenē, kad tika atzīmēta piecdesmitgade kopš pirmās Jāņa Jaunsudrabiņa dzijas publikācijas, tad izrādīta arī luga *Invalids un Ralla*, kuru autors bija uzrakstījis no jauna, jo svešumā līdzī nebija neviena agrākās lugas eksemplāra. Uz šo atceri bijuši arī aicināti un ļoti gaidīti viesi, tostarp novadnieki Velta Toma un Jānis Veselis, kuri gan nav varējuši ierasties, toties šī atcere izvērtusies par mazu sanākumi angļu zonā. Arī pats rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš bijis pagodināts un aizkustināts.

Literatūras kritiķa Jāņa Rudziša vēstulē Aleksandram Plensneram 1947. gadā iezīmēts vēl aspekts, proti, Jānis Rudzītis atsaucas uz laikrakstā *Latviešu Ziņas* ievietotu Jāņa Jaunsudrabiņa vēstuli Kārlim Dziļlejam, „kurā jubilārs lūdz neuzbāzties ar telegrammām, naudu, adresēm un puķēm. Toties viņš būtu priecīgs par dārzājiem, eļļas krāsas tūbiņām un makšķerauklām. Šai sakarā esmu sācis ievākt ziņas par cenām YMCA³³ melnajā tirgū, t. i. par krāsu kastēm. Man teica – ap 500 markas viena tāda kaste maksājot. Kur ņemt naudu, tas man nav vēl skaidrs.”³⁴

Vēstulē dzejniecei Veltai Tomai 1947. gada 1. oktobrī Jānis Jaunsudrabiņš atzīst, ka pamazāk sākot gleznot, jo līdz tam arī nav bijis iespējams dabūt krāsas un papīru. Jaunsudrabiņam sarakstē ir divi būtiski novadnieki – Jānis Veselis un Velta Toma, viņiem ir iespējams kopīgi atcerēties, atgriezties dzimtajā pusē. Tā 1948. gada 30. janvārī vēstulē Veltai Tomai viņš atzīstas, ka parunājies ar Veltu Tomu par dzimto pusi, bijis laimīgs, „tāda sajūta, ka būtu bijis mājās, tēvzemē.”³⁵

Jau 1947. gada pavasara sākumā Jāņa Jaunsudrabiņa korespondencē rodama atziņa, ka dzīvo kā uz krātera, jo iespējama pārcelšana

²⁶ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449483.

²⁷ Visa pēckara Vācija bija sadalīta pārvaldes zonās: amerikāņu, angļu, franču un krievu; Grēvene atradās angļu pārvaldes zonā, savukārt Eslingena bija lielākā amerikāņu pārvaldes zonas latviešu nometne.

²⁸ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449483.

²⁹ Johansons, Andrejs. Brīnumainā ikdiena. *Daugava*, 1946, Nr. 6, 281. lpp.

³⁰ *Latvju Ziņas*, 1946.10.IV.

³¹ *Latvju Ziņas*, 1946.11.XII.

³² Veselis, Jānis. Jānis Jaunsudrabiņš. *Latvija*, 1946.13.XII.

³³ *Young Mens' Christian Association*; Jaunekļu kristīgā savienība, saukta par Umku vai Imku.

³⁴ Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas Retumi, Aleksandra Plensnera fonds, Inv. Nr. 14993. / 13. mape, 20. dokuments. Vēstule datēta: 1947.20.VIII.

³⁵ RMM, Jāņa Jaunsudrabiņa kolekcija, Inv. Nr. 33162.

Niklāva Strunkes vāka zīmējums 1951. g. Zviedrijas izdevumam

uz kādu citu vietu³⁶. Šajā laikā arī jau bēgļu nometņu iemītnieku vidū aizsākas izceļošana uz Angliju un Austrāliju, kuras pirmās bija gatavas pieņemt bēgļu kā vienkāršo darbu strādātājus. Tolaik vēstulē Jānim Širmanim Jaunsudrabiņš atzina, ka tā „būs otra šķiršanās no dzimtenes, jo tik daudzos latviešos jau vairs nebūsiet.”³⁷ 1947. gada 1. maijā vēstulē Jānim Širmanim viņš atzīst, ka „Turēšies cik ilgi varēs iepazītā zemē.”³⁸ Bet 1947. gada 4. jūnijā laikrakstā *Latviešu Ziņas* publicēta aplama ziņa, atsaucoties uz Zviedrijas latviešu laikraksta informāciju, ka rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš tuvākā laikā atstāšot Grēvenes nometni un pārcelsies uz dzīvi Anglijā, kur „viņš paredzējis saistīties par zīmētāju kādā rūpniecības uzņēmumā.”³⁹

20. gs. 40. gadu izskaņā agrākās bēgļu nometnes tukšojas, tiek likvidētas, to skaits samazinās un bēgļi no vienas nometnes tiek pārvietoti uz citu, daļa jau nonākusi izceļošanas vai tranzītnometnēs. Visu šo norišu iespaidā rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš apsver domu par Grēvenes nometnes atstāšanu, jo šāda mainīga un nestabila gaisotne rakstnieku ir nogurdinājusi gan fiziski, gan arī emo-

cionāli. 1948. gada 17. aprīlī Jaunsudrabiņi pārceļas uz Kērbeku pie Mēnes ezera - kļūsā vietā, dabā, vienatnē. Kaut ikdienu nebija viegla, nācās saskarties ar naudas grūtībām, īpaši pēc naudas reformas Vācijā, kad latviešu grāmatizdevēji vairs nemaksāja honorārus un labākajā gadījumā izsniedza autoram 200-250 jaunizdotās grāmatas eksemplārus, kurus nu pašam nācās realizēt (tirgot). Kad kavējas Jaunsudrabiņa romānu *Jaunsaimnieks un velns* un *Nauda* iznākšana, Jānis Jaunsudrabiņš 1949. gada 1. maijā Jānim Širmanim raksta: „... nu jau izdevēji ir stipri aizdomīgi kļuvuši, kopš nevar tūkstošus nopelnīt bez riska.”⁴⁰ Šie grāmatu eksemplāri bija samaksa 'graudā' par paveikto darbu. Arī Jānis Jaunsudrabiņš pats mēģina šos eksemplārus realizēt, lai iegūtu līdzekļus. Laikā, kad grāmatu izdošana kavējas, neienāk arī nauda par paveikto, Jānis Jaunsudrabiņš kļūst arī rezignēts: „Gribētos atmest ar roku, un nesūtīt ne rindas – tomēr esmu aizlaidis vienu *Zaļās grāmatas* nodaļu. Jo man nekādu rezervju dzīvības uzturēšanai pēc naudas reformas nav atlicies,”⁴¹ viņš raksta Veltai Tomai.

Jauno mājvietu Jaunsudrabiņi nodēvēja par Mēnesnīcu – „Kaut gan upe vācu rakstībā ir *Möhne*, mēs to saucam vienkārši par Mēni. *Möhnesee* stāv tik tuvu mūsu mēnesim, ka Mēnesnīca būs vispiemērotākais vārds. Tas mums arī atgādinās baismīgo vēsumu, kādu pirmajās dienās te jutām.” (413) Beidzot Jānim Jaunsudrabiņam bija mājvieta, kuru viņš varēja veidot, kopt pēc savas patikas. Mēģinot radīt, kaut arī iluzoru, tomēr mājas sajūtu. „Zem Mēnesnīcas logiem zied tāpat kā Ropažos un kādreiz Pļaviņās gladiolas, asteres un katrā ziņā kliņģerītes un samtenes. Esmu iestādījis mājas dienvidu pusē divus firziņu kokus un divas plūmes. [...] Ir mums arī savi tomāti un zirņi, un saulespuķes. Ir mums Kriksis un Minka un piecas kaņepainas vistiņas. [...] Visa, visa mums ir gana. Nav tikai dzimtenes.” (423) 1949. gada vēstulēs atklājas, ka Jaunsudrabiņiem ir arī zemeņu dobes un jāņogu krūmi⁴², ka Nate vāra zaptē, bet vēstulē dzejniecei Rūtai Skujiņai 1950. gada rudenī viņš stāsta – „Mums ir 7

³⁶ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449479.

³⁷ Turpat, Inv. Nr. 449448.

³⁸ Turpat, Inv. Nr. 449478.

³⁹ *Latviešu Ziņas*, 1947.04.VI.

⁴⁰ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449472.

⁴¹ RMM, Jāņa Jaunsudrabiņa kolekcija, Inv. Nr. 33165.

⁴² Turpat, Inv. Nr. 33164.

vistas, suns un kaķis, un mēs ar viņiem varam no sirds izrunāties pa latviskam.”⁴³

Var teikt, ka Jāņa Jaunsudrabiņa dzimtene patvērusies viņa literārajos darbos, kas tieši tālab tik tuvi bija arī lasītājam svešumā, un ne tikai, tie bija tuvi arī lasītājam Latvijā, tostarp padomju laikā. Pēc kādas sarunas ar Jāni Jaunsudrabiņu Kārlis Dziļleja, atstāstot sarunu, rakstīja, ka kaut arī klausītāji un lasītāji apbrīno viņa vārdu meistarību, lielo vienkāršību un reizē gleznainību, Jānis Jaunsudrabiņš atzinis: „Jā, vai tad jūs domājat, ka tie vārdi tik vienkārši nāk? Tā jau ir tikai šķietama vienkāršība. Vai jūs ar zināt, ka es šos tēlojumos laboju un pārrakstu vairākkārt?”⁴⁴ Kritiķis Jānis Rudzītis atzina, ka, lasot Jaunsudrabiņa tēlojumus, bēglim iespējams paslēpties no svešuma uzmācības un paturēt dzīvus atgriešanās ilgas. Jaunsudrabiņš svešumā bija autoritāte.

1949. gada 12. janvāra vēstulē Jaunsudrabiņš atzīst – „Mēs te dzīvojam un cīnāmies ar vējiem un ūdeņiem.”⁴⁵ Nometņu ēra Vācijā tuvojas izskaņai. Jaunsudrabiņš ir izlēmis – „Mēs laikam gaidīsim galu šepat, ierastā atmosfērā. Anglijā kvēpi un miglas, Austrālijā čūskas, Kanādā dziļš sniegs, - nekur jau nav vairs paradīzes.”⁴⁶ 1949. gada aprīļa vēstulē viņš atzīst – „Es jau turēšos Mēnesnīcā kā kaķis uz ledus.”⁴⁷ 1949. gadā Jaunsudrabiņš atkal spiests atzīt, ka nerakstās, toties turpina regulāru un plašu saraksti – 1949. gada augustā viņš raksta: „... bet kad sēstos pie galda, apsīkstu un raugos pasta grāmatā, kam nu vissteidzīgāk būtu jāraksta vēstule. Pa daļai tas arī ir sabiedrisks darbs, un kas zina, vai beigu beigās nenes vairāk svētības nekā nieka stāstelis?”⁴⁸ Protams, šis pārmaiņu laiks un izceļošana arī mazina grāmatizdošanu, iespēšanas iespējas – „Rakstniekiem pie mums jāsavēl jostas. Vēl gan iznāk pa grāmatai, bet izdevēji ne nieka negrib maksāt. Negrib pat autoru sapnī redzēt, kad grāmata izlaista tirgū,”⁴⁹ Jānis Jaunsudrabiņš raks-

ta vēstulē Veltai Tomai 1949. gada 11. augustā. Citā vēstulē: „Pašam gan nekas neiznāk, jo izdevēji bailu pilni dreb par savu peļņu. Varbūt iznāks *Nauda*, varbūt *Jaunsaimnieks un velns* Stokholmā un *Zaļās grāmatas* pirmā daļa Briselē. Tā mēs ieņemam vienu lielpilsētu pēc otras, bet zaudējam Rīgu. Kas zina, kad mūsu grāmatas nesīs šo lepno vārdu atpakaļ.”⁵⁰ Jāatzīmē, ka dzejniece Velta Toma no Kanādas sūta arī paciņas Jānim Jaunsudrabiņam.

Kad 1949. gada rudenī Jaunsudrabiņš ir bijis sešu dienu izbraukumā uz Veimāru, Eslingenu, Vircburgu, vēstulē viņam nākas atzīt – „Visur ar stipru skumju pieskaņu, jo no visiem vajadzēja atvadīties, varbūt uz neredzēšanos.”⁵¹

Latviešu literatūru neiespējami iedomāties bez Jāņa Jaunsudrabiņa. Un, šķiet, tieši dzīvojot svešumā, dažādu paaudžu lasītāji izteiktāk izjuta Jaunsudrabiņa tēlojuma spēku – „kad visas bēgļu domas ilgu pilnas pārstaigā dzimtenes laukus. Tādēļ ar daudz dzīgākām acīm mēs šodien lasītu arī Jaunsudrabiņa darbus, ja tie nebūtu palikuši tur, kur palicis viss, kas mums mīļš un dārgs.”⁵² Jāpiebilst, ka ne viens vien dzejnieks veltījis Jaunsudrabiņam viņa gadskārtās kādas dzejas rindas, tostarp Pāvils Gruzna, Velta Toma, Kārlis Dziļleja u. c. Jānis Jaunsudrabiņš allaž pateicies par sveicieniem un laba vēlējumiem, arī ar latviešu periodikas starpniecību. „Reizē lūdzu pieņemt no manas puses mīļus pretsveicienus un solījumu drīzumā atmaksāt Jūsu laipnību ar jauniem darbiem.”⁵³

Sarunā ar Ēriku Raisteru – ko rakstnieks domā par trimdu un mūsu nākotni, Jānis Jaunsudrabiņš atbildējis: „Nasta esot smaga, bet citas izvēles neesot. Dzīve trimdā jāpieņem, lai kāda, jo tā ir likteņa diktēta nepieciešamība. Personīgi viņam tomēr esot sajūta, kā latviešu tauta reiz atkal brīvi dziedāšot Daugavas krastos. Ar to lielais latviešu prozas meistars apliecina visas trimdnieku cerības. Vēl viņa darbs ir daļa no tās. To, ko esam zaudējuši, atkal atgūstām mākslā. Tā ir Jaunsudrabiņā augstā misija šajā laikā, kad visa latviešu sabiedrība un sevišķi jaunatne

⁴³ RMM, Jāņa Jaunsudrabiņa kolekcija, Inv. Nr. 33149, 1950.22.IX.

⁴⁴ Dziļleja, Kārlis. Ko dara *Zaļās grāmatas* autors. *Latviešu Ziņas*, 1946, Nr. 68.

⁴⁵ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 449474.

⁴⁶ Turpat, Inv. Nr. 449474.

⁴⁷ Turpat, Inv. Nr. 449473.

⁴⁸ RMM, Jāņa Jaunsudrabiņa kolekcija, Inv. Nr. 33165, vēstule Veltai Tomai.

⁴⁹ RMM, Jāņa Jaunsudrabiņa kolekcija, Inv. Nr. 33165.

⁵⁰ Turpat, Inv. Nr. 33166.

⁵¹ RMM, Jāņa Širmaņa kolekcija, Inv. Nr. 4494471.

⁵² [Zeltiņš, T.] *Sauksme*, 1947, Nr. ½.

⁵³ *Latvija*, 1947.17.I.

sūta viņam lielajos darba svētkos savu pateicīgo siržu labākos novēlējumus un cer vēl ilgi veldzēties pie viņa mākslas skaidrajiem un latviskajiem avotiem.”⁵⁴

Un bijis jāpiebilst, ka Jānis Jaunsudrabiņš allaž bijis labvēlīgs pret jaunajiem rakstītājiem / iesācējiem rakstniecībā. Grēvenē tolaik darbojies arī jauno autoru pulciņš. Un šī paudžu sasaitē, arī cieņa atklājās 1962. gadā, kad, gaidot rakstnieka astoņdesmit piekto gadskārtu, *Jaunā Gaita* 1962. gada 25. augustā iedibināja Jāņa Jaunsudrabiņa balvu ar mērķi rosināt un veicināt jaunu prozas darbu rašanos, balvu piešķirot 1963. gada 25. augustā par labāko iepriekšējā gadā publicēto jaunās paaudzes autora prozas grāmatu vai publicēšanai gatavu manuskriptu. Pēc dažām dienām rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš aizgāja mūžības ceļos.

Noslēdzot šo nelielo ieskatu, būtu noderīgi atgādināt, ka 1947. gadā Vācijā Kultūras fonds piešķīra Jānim Jaunsudrabiņam balvu (RM 2000). Un katra rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa dzimšanas dienas svešumā bija notikums, jau sākot ar 1946. gada decembri. Rakstnieks godināts, sagaidot septiņdesmito, septiņdesmit piekto un astoņdesmito dzimšanas dienu, turklāt ne vien Vācijā, bet visā plašā pasaulē, kur vien nonāca latvieši. 1952. gada augustā (5.-15. aug.), sagaidot septiņdesmit piekto gadskārtu, Jānis Jaunsudrabiņš ar ģimeni viesojās pie latviešiem vairākās Zviedrijas pilsētās, kur notika priekšlasījumi, referāti, lugu iestudējumi un ilgi gaidītas (sa)tikšanās. 1952. gadā izdotā Artura Bērziņa monogrāfijā *Jānis Jaunsudrabiņš*, gleznotāja Anna Dārziņa atzinusi, ka „Dievam paticis taisīt Jāni Jaunsudrabiņu no sīksta koka, lai mums, kas bez dzimtenes jūtamies bāri, būtu vēl kāds liels viņa paaudzes rakstnieks, uz kuŗu pacelt savas acis.”⁵⁵ Intervijā neilgi pirms septiņdesmit piektās Jānis Jaunsudrabiņš atzinis: „Šī vasara ir kā visas citas trimdā aizvadītās vasaras. Viņam citāda skaņa nekā dzimtenē. Bet cilvēks ir laimīgāks par citu dzīvu radību pasaulē: viņam ir pagātne un arī nākotne. Tās abas mani uztur pie dzīvības un liek ticēt vasaras mūžīgai auglībai.”⁵⁶ 1952. gadā rakstniecā aizvien iz-

teiktāk nostiprinājusies šķirtības sajūta, atzīstot: „Nedzīvoju taču vairs pilnu dzīvi, kopš atrodos ārpus savas tautas. Es daudz ko neredzu, kas notiek turpat acu priekšā. Nekas mani neskar, ko nevaru sasaistīt ar kaut ko bijušu vai reiz justu. Mana pasaule ir kļuvusi pārāk šaura. Palikusi tikai ģimene un ļoti nedaudzi, gandrīz visās pasaules daļās izkaisīti, draugi.”⁵⁷ Uz rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa astoņdesmito dzimšanas dienu tika izdots papildinātais pārstrādātais *Mana dzīve* izdevums, kā arī jubilejas sarīkojums Minsterē noritēja divās valodās, sirmo latvieti godināt bija ieradušies vācu kultūras iestāžu oficiālie pārstāvji un draugi. Pats jubilārs Jānis Jaunsudrabiņš bija pārsteigts par tik daudzajiem pateicības vārdiem: „Patiesi, man pašreiz ir sajūta, it kā visu zemju robežas būtu izdzēstas, visi kontinenti būtu kopā sakusuši. Attālumi izzuduši. It kā laiks būtu apstājies... Paldies!”⁵⁸ Rakstnieka Jāņa Jaunsudrabiņa trimdas laiks iekodēts vārdos – „Piemiņi Latvijai!” Viņam pagātnes mantojums jāva izturēt tagadni.

No košām zemes ziedu lejām
ar rozēm, lauriem, ozoliem
mēs, meistar, šodien ciemos ejam –
Jo zinām, garā rada tiem
ir Tavi stāsti, dzejas, tēli
iz laikiem teiksmā grimušiem.
Vieds dabas dailē spēku smēli,
tā Tava daļa, patvērums,
kur veidot dzīves viepļu spēli.
Mums, meistar, prātā vēlējums,
Tev astoņdesmit plecos ceļot:
lai Latvija, Tavs sapņojums,
Kā kuģis uzpeld vētru šķeļot,
brīvs, balts un varens tautu jūrā –
lai lemts Tev rieta saulē ceļot
Uz mājām, zelta sirdi pūrā!

Velta Toma. „Jānim Jaunsudrabiņam”⁵⁹

Inguna Daukste-Silasproģe, Dr. philol.,
Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras
un mākslas institūta vadošā pētniece.

⁵⁴ Raisters, Ē. 50 gadu mazā saruna. *Latvija*, 1946.13.XII.

⁵⁵ *Latvju Sieviete*, 1952, Nr. 8.

⁵⁶ Sudrabiņš, Jānis. Maza priekšjubilejas intervija ar Jāni Jaunsudrabiņu. *Laiks*, 1952.02.VIII.

⁵⁷ *Laiks*, 1952.02.VIII.

⁵⁸ *Latvija*, 1957.31.VIII.

⁵⁹ Publicēts *Austrālijas Latvietis*, 1952.08.IX., Nr. 151.

Fridrihs Milts. *Cūkas*. 1967. Audekls, eļļa. 91,5 × 127 cm

Filipa Kļaviņa kolekcija

Dace Lambergā

NO PĀRDAUGAVAS LĪDZ ELLES ĶĒĶIM

Fridrihs Milts manās acīs vienmēr bija līdzinājies leģendai, bet, veidojot mākslinieka izstādi Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā un rakstot grāmatu, viņa personība ieguva arvien konkrētākus vaibstus, apliecinot gleznotāja spēcīgo izteiksmes veidu. Vienlaicīgi radās pārdomas, kā mākslinieka rok raksts, kas Amerikas trauksmainajā vidē spēcīgi izmainījās novatorisku atklājumu virzienā, būtu attīstījies, ja viņš būtu palicis Latvijā. Katrā ziņā Ņujorka Miltu, atšķirībā no daudziem citiem laikabiedriem, iedrošināja krasi mainīt attieksmi pret glezniecības specifiku, formu deformāciju, kā arī tēmu loku.

LNMM direktori Māru Lāci tautieši ne vienreiz vien mudināja sarīkot Milta izstādi, taču to praktiski nebija iespējams īstenot, jo mākslinieka Amerikas posma darbu skaits Latvijā bija pārāk fragmentārs, lai atspoguļotu daudzpusīgo un gadu desmitos izstrādāto izteiksmes veidu. Tikai 2017. gada 15. septembrī, pateicoties advokāta Filipa Kļaviņa uzņēmībai, kurš atveda uz Latviju divsimt mākslinieka meitas dāvinātās gleznas un zīmējumus, bija iespējams izveidot izstādi „Fridrihs Milts 1906-1993”. Muzeja 4. stāva zālēs tika eksponētas svaigi restaurētas un ierāmētas 59 gleznas un ogle zīmējumi, to vidū 15 pirmskara posma darbi no muzeja kolekcijas, atklājot pietiekami pārliecinošu ieskatu meistara daiļradē.

Pārdaugavas zēns Fridrihs piedzima amatnieka ģimenē, agri izrādot interesi par mākslu. 1927. gadā viņš iestājās Latvijas Mākslas akadēmijā, bet 1930. gadā – Figurālās glezniecības meistardarbnīcā, kuru vadīja Jānis Roberts Tillbergs, kurš savus audzēkņus mērķtiecīgi virzīja stingri konservatīvā gultnē. Pēc konflikta ar rektoru Vilhelmu Purvīti Tillbergs iesniedza atlūgumu, un līdz ar to Milts beidza akadēmiju 1932. gadā pie Ģederta Eliasa ar diplomdarbu „Kafejnīcā”. Pirmoreiz jaunais mākslinieks darbus parādīja izstādē Jelgavā 1932. gadā, bet gadu vēlāk pievienojās aktīvajai mākslinieku un literātu grupai „Zaļā Vārna”, kuras domubiedru vidū bija Oļģerts Ābelīte, Kārlis Baltgailis, Aleksandrs Junkers, Rūdolfs Plēpis, Arvīds Sper-

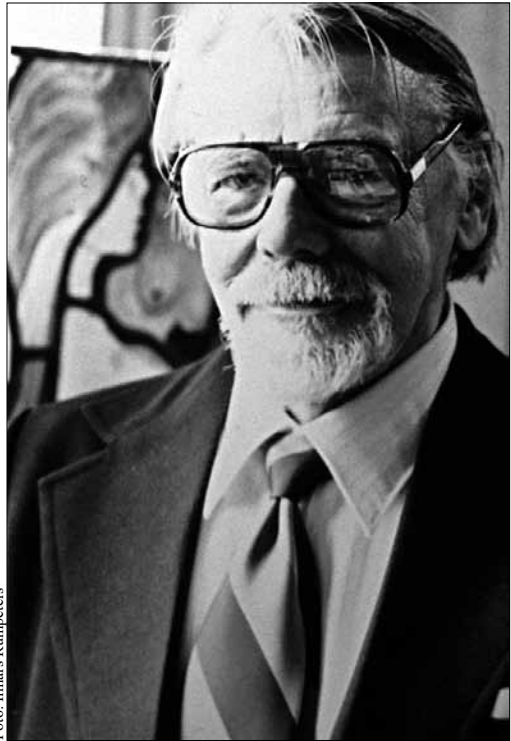

Foto: Ilmārs Rumpjēters

Fridrihs Milts

tāls, Francisks Varoslavāns, kā arī Ēriks Ādamsons, Leonīds Breikšs, Aleksandrs Čaks un Mārtiņš Zīverts.

Pēc studijām figurālās glezniecības virzienā Milts pievērsās sīzētiskām ainām par 30. gadu Latvijas mākslā veicināto zemnieku dzīves tēmu, atainojot lauku cilvēku ikdienas. Taču rodas sajūta, ka, meklējot atraisīti glezniecisku risinājumu, viņš intuitīvi pūlējies tikt vaļā no Tillberga konservatīvisma uzliktā zīmoga. Veiksmīgāk meklējumi atrisināti pelēcinātā gammā ieturētajās ainavās ar ūdeņiem, kuras tuvas Eduarda Kalniņa un Valda Kalnrozes paraugiem. 30. gadu beigās Milts aizrāvās ar pasteļa tehniku, ar krāsainā kritiņa netveramu pieskārienu uzburot acumirkļa skatījuma valdzinājumu. 1942. gadā pirmajā personalizstādē salonā Kaļķu ielā viņš eksponēja 45 darbus – galvenokārt lielformāta kaifigūru kompozīcijas, kurās pasteļa fascinējošais vieglums iezīmēja līnijas maigumu, tonāli smalkus krāsu laukumus, klusinātas un romantiski piesātinātas noskaņas. Jānis Siliņš jūsmoja, ka „Milts ir mainīgo un gaistošo acumirkļu un iedvesmas meistars. Tā top viņa vizionārā un liegā pasaule ar pusaprautiem mājiņiem, noklusējumiem,

glezno apdares audumu; šie stāvi, kas pavīd zeltainā mijkrēsli, kas pēkšņi iznirst no satumsušā fona.”¹ Akadēmijas studiju biedrs Anšlavs Eglītis slavēja, ka „pastelgleznotāju vidū izceļas Frīdrihs Milts ar nepiespiesto, artistisko uztveri” un ka viņa darbi „uzmesti ar dzimuša kolorista krāsu prieku un sauc atmiņā Degā rotaļīgās impresijas.”²

1944. gada vasarā Milts kopā ar ģimeni devās bēgļu gaitās, un no Liepājas ar vācu transporta kuģi nonāca Dancigā. 1945. gada ziemu nācās pārļaut aukstā šķūnītī Ziemeļvācijā padomju okupācijas zonā Gistrovā. Kaut kā nopelnot pārtiku ar portretu pastelēm, pavasarī kopā ar bēgļu straumi Milti nokļuva amerikāņu pusē ar šokējošu mītnes vietas adresi – „grantsbedrēs”. Beigās palaimējās pieveikt 20 kilometrus līdz Lībekai angļu zonā Mēzenes DP nometnē. Ikdienu izrādījās neiedomājami skarba, ko vismaz kompensēja Lībekas latviešu aktīvā saviesīgā dzīve. Turklāt mākslinieki tika īpaši ievēroti, un

1945. gadā avīze *Latvijas Vēstnesis* – dažas lapas mašīnrakstā uz gandrīz caurspīdīga papīra – ziņoja: „Gleznotāji, grafiķi, tēlnieki – Lībekā dzīvo Jūl. Jēgers / viņa gleznu lielā daļa gājusi bojā Meklenburgā / , Fr. Milts / gleznas nav izvedis / un grafiķis V. Krūmiņš.”³ Ar UNRRAs sagādātiem zīmuliem un papīru Milts atklāja studiju, kur mācījās bijušie karavīri, kopā ar Juri Soikanu, Jūliju Jēgeru un Ati Grundi sarīkoja izstādes Ziemeļvācijā, bet 1951. gadā Lībekā – personalizstādi.

Tajā pašā gadā Miltu ģimene devās tālāk uz Ameriku; uz kuģa Frīdriham piešķīra policista posteni un līdz ar to pat tādu privilēģiju kā atsevišķa kajīte. Avīze *Laiks* īpašā rubrikā „Māksla un mākslinieki” 23. martā ziņoja: „Gleznotājs Frīdrihs Milts no Vācijas britu joslas ieradies Savienotajās Valstīs un apmeties Bruklinā.”⁴ Jau pēc divām nedēļām viņš pārņēma no Čiepas jeb Margaritas Kovaļevskas sētnieka vietu Bronksā, taču drīz kļuva par „superu” piecstāvu namā Elles ķēķī

¹ Siliņš, J. Frīdriha Milta Mākslinieka dzīvesbiedres portrets. *Latvju Mēnešraksts*, 1943, Nr. 1, 63. lpp.

² Eglītis, A. Mākslas izstāde Rīgā: Tēlniecība un grafika. *Tēvija*, 1942, Nr. 21, 26. janv. 6. lpp.

³ Latviešu mākslinieki Vācijā. *Latvijas Vēstnesis*, 1945, Nr. 1, 3. okt.

⁴ Māksla un mākslinieki. *Laiks*, 1951, Nr. 23, 21. marts, 3. lpp.

Fridrihs Milts. *Gulošs akts*. 1944. Papīrs, pastelis. 78 × 96 cm.

Filipa Kļaviņa kolekcija

– Manhetenas ostmalā tikai dažus kvartālus no Taimskvēra, kur 50. gados valdīja nabadzīga pasaule ar lopkautuvju smakām, veciem namiem, ar klaidoņiem un Pestīšanas armijas mītnēm. Par Elles ķēķa fenomenu ir apcerēts daudz, galvenokārt saistībā ar dzejniekiem Linardu Taunu un Gunāru Saliņu, taču bez Milta un viņa pagraba darbnīcas nav iedomājams legendārais latviešu radošās bohēmas centrs. „Fridrihs Milts bija slaida auguma, kalsens virs, laipnu, bet nopietnu seju, allaž garīgi modru. Viņš ir runīgs, bet neprot vai nevēlas nodoties sekļai, vieglai tērzēšanai; Ar viņu kopā būt ir ļoti patīkami, no viņa var gūt daudz ierosmes; droši vien tāpēc viņam tik daudz draugu Ņujorkas māksliniekos, dzejniekos, rakstniekos – patiesībā visa Elles ķēķa grupa kā planētas pulcējas ap viņu.”⁵ 41. ielas nama pagrabā bez logiem darbnīcas pelēkās betona sienas rotāja gleznas, kas likās tīši izvēlētas askētiskas, kontrastainas, bet pie griestiem vijās ūdensvada un tvaika caurules. Milts uzturējās gal-

⁵ Kārklīņš, V. Mākslinieks, kas atradis seju. *Laika Mēnešraksts*, Nr. 3, 1962.

Fr. Milta izstādes atklāšanā LNMM 15. oktobrī, 2017. No kr.: izdevniecības Neputns galvenā redaktore Laima Slava, izstādes kuratore Dace Lamberga, mākslas zinātniece Eleonora Šturma, advokāts un kolekcionārs Filips Kļaviņš

Foto: Normunds Basīlis

venokārt savā dzīvoklī, pagraba darbnīcā vai kādā no daudzajiem 42. ielas krogiem, no kuriem iemīļotākie bija „Torņakalns”, „Apalais logs” un „Lidotāju bārs”. Tie Miltam un Taunam bijuši kā otras mājas. Elles ķēķa leģendārā slava vilināja tautiešus un dažkārt darbnīcā pulcējušies vairāk nekā trīsdesmit ciemiņi. Milts palīdzēja Jānim Tīdemanim no Kanādas izstādīties Ņujorkā un devis pajumti savā šaurajā dzīvoklī. Anšlavs Eglītis no Kalifornijas ieradās Ņujorkā 1963. gadā ar lugas „Cilvēks grib spēlēt” ceļojošo izrādi, taču, baidījies no Elles ķēķa sliktās slavas un piekritis to apmeklēt tikai pa dienu. Milts ar iesirmajām ūsām un matiem, ar rāmajām, nosvērtajām kustībām atgādināja filmās redzētos angļu lauku džentelmeņus, taču rakstnieka uzmanību īpaši saistīja mākslinieku un mākslas mīļotāju pulks: „Tādu es no Eslingenas noņemnes jaukajiem un slavenajiem laikiem nebiju vienkopus redzējis. Mani pārņēma savādi smeldzīga sajūta: lūk, kā varēja dzīvot latviešu mākslinieki – bieži pulcēdamies kopā, pārstāvēdami visdažādākās nozares.”⁶ Eglītis izjuta patiesu skaudību, jo ne Kalifornijā, ne citur Amerikā latviešu mākslinieki un literāti nedzīvoja tik vienkopus, lai biežāk varētu tikties.

ASV pēc kara nonāca daudzi Latvijā pazīstami un ar Latvijas Mākslas akadēmiju saistīti mākslinieki – Augusts Annuss, Ludolfs Liberts, Jānis Cielavs, Sigismunds Vidbergs, bet no jaunākās paaudzes Jānis Gailis, Jānis Kalmīte, Mārtiņš Krūmiņš, Maksimiliāns Mitrēvics un citi, kuri 1954. gadā nodibināja Ņujorkas latviešu mākslinieku grupu – tur dzīvoja 75 procenti no visiem latviešu māksliniekiem ASV. Milts no 1955. gada līdz 50. gadu beigām (arī 1983– 1991) vadīja grupu ar vairāk nekā 20 biedriem ar galveno mērķi organizēt kopējās izstādes. 1957. gadā viņš kopā ar Annusu, Gaili un Krūmiņu sarīkoja pirmo kopīgo četru mākslinieku izstādi „4 Art Exhibition” Klīvlāndē, kam sekoja 37 skates ASV un Kanādas pilsētās. 1966. gadā četrienīka izstāde notika Stokholmā, kaut arī Zviedrijas latviešu centrālās padome stipri riskēja, jo nebija līdzekļu rīkošanai. Katrs gleznotājs izdevumu segšanai ziedoja vienu gleznu, ko varēja izlozēt vai pārdot, taču panākumi pārspēja pat optimistiskākās cerības. Atklāšanā piedalījās ne vien Stokholmas latvieši,

⁶ Eglītis, A. *Trešais zvans. „Skatuves strādnieka piezīmes”* Grāmatu Draugs (ASV), 1965, 149.-151. lpp.

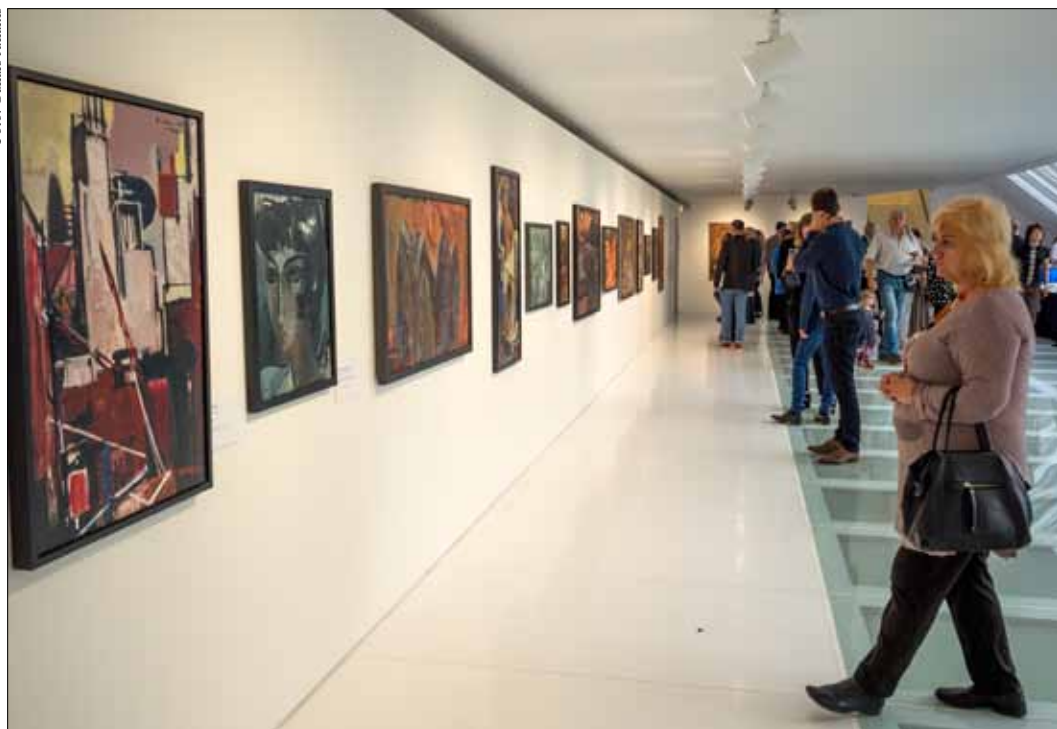
bet pat tautieši no valsts dienvidiem. Tomēr mākslas gardēži jutās nedaudz vīlušies; viņi bija iedomājušies, ka Amerikas latviešu gleznotāji demonstrēs daudz modernāku, „amerikāniskāku” mākslu, un šajā ziņā vienīgais izcēlās tikai Milts, īpaši ar ekspresīvajiem Ņujorkas debesskrāpju gleznojumiem.

Amerika pavēra plašus iespēju apvāršņus, neplānotas perspektīvas, sniedzot iespēju garīgi izaugsmei un arī kardinālai izteiksmes veida maiņai, taču ne katram radošam cilvēkam bija pa spēkam to visu saskatīt un asimilēt savā latviskajā domāšanā. Milta glezniecība, kas trimdā ieguva atzinību tikai šaurajā diasporas lokā, salīdzinājumā ar Latvijas posma dažbrīd manierīgi smalko estētismu aiz okeāna ārkārtīgi spēcīgi izmainījās. Daiļrade krasi pavērsās novatoriska formu vienkāršojuma virzienā. Jānis Siliņš pieminējis, ka viņu iedvesmojis Anrī Matiss, Amadeo Modigliani, Žoržs Braks, kā arī laikmetīgā meksikāņu māksla, impulsi no Ņujorkas galerijās redzētā. Grūti pat iedomāties tradicionālajā un pietiekami šaurajā latviešu glezniecības vidē augušā mākslinieka emocionālo pārdzīvojumu, kurš turklāt no sagrautās Vācijas bēgļu nometnes nokļuva vienā no pasaules

mākslas centriem ar Metropolitēna, MOMA un Gugenheima muzeja daudzveidīgo bagātību. Pēc Otrā pasaules kara starptautiskā radošā elite no Eiropas pārcēlās uz Ņujorku, kur mākslas dzīve mutuļoja un kur izvērsās abstraktā ekspresionisma un citu avangarda virzienu uzvaras gājiens. Neraugoties uz ikdienas mājas „supera” slodzi, Milts gleznoja patiešām intensīvi un zīmēja katru dienu, „lai aci un roku turētu kārtībā”. Personālizstādē 1955. gadā viņš eksponēja 60 jaunākos darbus – Ņujorkas ainavas, klusās dabas, aktus, portretus, kuros pilnībā bija atteicies no akadēmijā apgūtā reālisma, pievērsoties triepiena ekspresijai un melnām kontūrām. Kaut gan pats motīvs – sievietes kailfigūra – saglabājies kopš 40. gadiem, vienīgi pasteli, kura putekļiši kļuva kaitīgi veselībai, atkal pārņēma eļļas krāsa. Anšlavs Eglītis nāca pie secinājuma, ka „atmetis seno reālistisko zīmējumu un sulīgos, piesātinātos, brūnīgnējos toņus, Milts nu eksperimentēja ar dažādām deformācijām dažādās toņkārtās; viņa „rokaksts” tagad veidojās nervozs un emocionāls, gleznu apdare atgādināja improvizāciju, kā tas palaikam vērojams mūsu dienu pusabstraktajā glezniecībā. Milts tautijās pēc jaunām atziņām, pēc jaunām for-

Skats no Fr. Milta izstādes LNNM

Foto: Gunārs Janāts

mām, neklausīdamies ne brīdinājumos, ne padomos.”⁷ Visu mūžu tuvais sievietes tēls savā attīstībā 60. gados ieguva savdabīgi lakonisku stilizācijas pakāpi, kurā salīdzinājuma ar 50. gadu ekspresīvo manieri darbojās izteiksmes minimālisms, atturīgs siluets un plastiskas līnijas ritmika.

Pavērsienu uz temperamentīgāku krāsainību Milta paletē izraisīja Meksikas ceļojums 1967. gadā, paletē ienesot spilgti dzelteno, sarkano un oranžo gammu, iemūžinot dienvidu kvēlās saules gaismas sakaitēto atmosfēru un izteiksmīgos meksikāņu tipāžus. 1970. gadā latviešu mākslinieku grupas izstādē Milts eksponēja groteskā, pelēki brūnos toņos spēcīgi uzgleznotās „Cūkas” (1967), par kurām Jānis Siliņš izteicies, ka „cilvēka dvēsele un māksla neizdibināmas, ar olekti neizmērijamas.”⁸ Taču robustā kompozīcija ar tumšajiem dzīvniekiem, līdzīgiem varenēm laukakmeņiem, spoži oranžo Meksikas sauli un drūmo Vidzemes riju pamalē varēja dzimt kā nostalgiskas atmiņas par akadēmijas profesora Ģederta Eliasa vitāļajiem audekliem ar cūku kaušanu vai svilināšanu.

Pakāpeniski Milts atgriezās pie harmonijas, un sievietes atveidojums ieguva savdabīgi lakonisku stilizācijas pakāpi, kurā darbojas siluets, līnija, ritmika, un pat zināms izteiksmes minimālisms, kā raksturoja Nikolajs Bulmanis 1972. gadā: „Tā bija nekad vēl neredzēta pasaule. Sievietes izstieptiem kakliem, mandeļu acīm. Japāņu meitene, ēģiptiete, meitene ar papagaili, meitene zaļā blūzē. Sievietes bēgles ar skumjiem lakatiņiem – uzmilzušas faktūras minorās zemes krāsās. Sievietes daļēji ģērbtas, pusakti un akti – vāri kairinoša erotika.”⁹ Bulmanis kopā ar sievu Ingrīdu organizēja Milta personālizstādi Toronto; 1974. gada 5. augustā viņi devās uz Ņujorku, otrā rītā kaut kā iemānīja mašīnā 42 gleznas un pēc 10 stundām atgriezās Kanādā. 7. novembrī Milts ieradās uz izstādi Sv. Jāņa baznīcas sarīkojumu telpās. Tautiešiem mākslinieka vārds bija labi zināms, un atklāšanā piedalījās vairāk nekā 200 cilvēki, bet četrās dienās to apmeklēja vairāk nekā pieci simti. Milts nodzīvoja pie

⁷ Eglītis, A. *Trešais zvans*. 149.-150. lpp.

⁸ Siliņš, J. *Latvijas māksla: 1915-1940 II*. Stokholma: Daugava, 1980, 188. lpp.

⁹ Bulmanis, N. *No vienas puses tā... Rīga, Mansards, 2010, 352. lpp.*

Bulmaņiem kādas divas nedēļas, bieži pieminot Ņujorkā atstāto sunīti un „pēc tā noilgojies” pēkšņi, turklāt pirmajā klasē, aizlidoja uz Ņujorku.¹⁰

Bez saviem izsmalcinātajiem sieviešu tēliem meistars gleznoja konstruktīvi būvētas klusās dabas ar augļiem un pudelēm, ainavas ar ostas ūdeņiem, taču īpašu vietu ieņēma Ņujorkas ainavu cikls ar skatījumu no daudzstāvu nama plakanā jumta uz Manhetenas debesskrāpju pudurim. Pa vertikāli saspriegotie Ņujorkas debesskrāpju skati uzskatāmi par vienu no viņa glezniecības galvenajām tēmām. Anšlavam Eglītim šīs ainas atgādina kartes: „Tur varēja gleznot reālists un arī galējs abstraktais ekspresionists, jo namu masīvu gaismēmām izraibinātie sačupojumi tieši risināja visādas abstraktas vīzijas.”¹¹ Nez vai kāds latvietis trakajā Manhetenā būs nodzīvojis ilgāk kā mūsu glezniecības vecmeistars Fridrihs Milts – gandrīz 40 gadu. Ap 1990. gadu mākslinieks ieguva dzīvokli 32. stāvā vecās dzīves vietas tuvumā uzceltā milzu debesskrāpī, kur no logiem atkal pavērās bezgalīgi plašs skats uz Ņujorkas jumtiem.

Fridrihs Milts nodzīvoja garu mūžu, un mira pusotru mēnesi pirms 87. dzimšanas dienas 1993. gada 5. novembrī Ņujorkā. Nikolajs un Ingrīda Bulmaņi tikās ar meistarū 4. oktobrī, 32 dienas pirms aiziešanas viņsaulē, un viņš esot vairākkārt atkārtojis, ka dzīvē nekas nav sasniegts, un paudis patiesu nožēlu, ka toreiz atstājis Latviju.¹² Tāpat kā lielākajam vairumam latviešu, gleznotājam nerādās iespējas gūt ievēribu varenās mītnes zemes mākslā, taču tautiešu vidē viņa personības spēks un darbi tika augstu novērtēti. Katrā ziņā Fridrihs Milts savas paaudzes vidū izcēlās kā ievērojams novators, kura daudzveidīgais mantojums apliecina darbīgu un neatlaidīgu meklējumu pilnu mūžu. Savu radošo pārliecību mākslinieks paudis ar kodoļīgiem vārdiem: „Esmu latvietis, jūtu kā latvietis, un mana glezniecība ir latviska. Man ir divas dzimtenes Elles ķēķis un Latvija.” □

Par Latviešu Nacionālā mākslas muzeja izstāžu kuratori un zinātnisko darbinieci Daci Lambergu skat. *JG277* (2014) 39. lpp.

¹⁰ Skat. Bulmanis, N. 351. lpp.

¹¹ Eglītis, A. *Trešais zvans*. 150.-151. lpp.

¹² Saruna ar Fridrihu Miltu Ņujorkā. 1993. g. 4. okt. Privāts arhīvs.

Fridrihs Milts. *Sievietes ar sauli*. 1970. Audekls, eļļa. 72 × 117 cm

Filipa Kļaviņa kolekcija

Linda Treija

ĢIRTAM PURIŅAM – 80

Rudens Katskiļos ir gleznieciski un mākslinieciski skaists. Likumsakarīgi, ka jau 39 gadus tieši šeit notiek Amerikas latviešu mākslinieku apvienības ALMA saieti. Divpadsmit gadus tos vadīja gleznotājs Ģirts Puriņš, kuram 2017. gada 12. decembrī apritētu 80. Šī gada saiets bija īpaši veltīts mākslinieka piemiņai, kavējoties atmiņās, baudot viņa mākslu un klausoties Čikāgas Piecišu agrīnās dziesmas.

Bērības dienu fotogrāfijās uz mums raugās zēns ar nopietnu un caurbļošu skatienu. Ģirts, divpadsmit gadu vecumā ar kuģi iebrūcot Amerikā, satvēris rokā fotoaparātu, vēlas nofiksēt visu jauno un interesanto. Tas turpinās visu viņa dzīvi – gan interesējoties par apkārtejo vidi, mākslu, gan studējot arhitektūru un gleznojot pie mākslinieka un leģendārā izdevuma „Latvju Māksla” redaktora Arnolda Sildega. Vēlāk seko bakalaura un maģistra studijas Čikāgas mākslas institūtā, darbs galerijā Kazimirs, kurā var ieslīgt interesē ne tikai par struktūrisumu, bet arī par jaunākajiem mākslas virzieniem,

un nopietnais pedagoga darbs Pitsburgā. Liels iespāids ir gūts arī ceļojumos uz tuksnešainajām pavalstīm Arizonu, Jaunmeksiku, Jūtu. Viss attīsta un noved viņa glezniecību līdz pašam būtiskākajam – cauri laikam viņš vēro un mēģina izprast sakarības dabas norisēs, atrast haosā kārtību, attēlot vibrācijas ar krāsu, salaužot gleznu virsmu ģeometriskās šķautnēs. No krāsu triepienu bagātajām, reālajām ainavām, veikļiem ogles zīmējumiem līdz šķautnēs sadrumstalotajām kompozīcijām ar iestarpinātiem dabas objektiem – smilšakmeni no Arizonas, īpatnējiem koka gabaliem, mākslinieks pēta, analizē, preparē dabu. Interesi par dabu varētu piedēvēt latviskajam Ģirta mākslā, bet mākslinieks pats saka, ka viņa „mērķis ir risināt gleznieciskas problēmas plašākā mākslas vēstures skatījumā: krāsa, telpa, forma un to attiecības

pret dabu.”¹ Laimonis Eglītis rakstīja, ka Ģirta Puriņa „māksla ir māksla – ne latviska, ne amerikāniska.”²

Ģirts Puriņš darbojās ne tikai amerikāņu mākslas vidē, bet, ziedojot savu laiku, nenogurstoši „kustināja” un organizēja latviešu māksliniekus un arī visu latviešu sabiedrību kopumā. Piedaloties Čikāgas Piecišu sākumgadu tūrēs, mākslinieks satiek savu dzīvesbiedri Daigu. Ģimīni papildina meita Indra. 1971. gadā Ģirts Puriņš, Pitsburgas universitātes internacionālā studiju centra atbalstīts, pavada Latvijā mēnesi, filmējot materiālus par tā laika Latvijas māksliniekiem. No 1983-

1995. gadam viņš ir ALMA prezidents. Mākslinieks organizē izstādes, konferences, kopā sanāksanas, atbalsta savus amata brāļus un mākslinieku organizācijas Latvijā ar žurnālu abonementiem, speciālu Latvijas fondu, tehnisku aparātu iegādi un sniedz citu finansiālu palīdzību mākslas projektiem. 1991. gadā viņš noorganizē ALMA ceļojošo izstādi un akadēmisko konferenci „Par gaismu” Pitsburgas universitātē un Sewickley, PA *International Images* galerijā, kā arī palīdz ALMA biedriem piedalīties I Vispasaules latviešu mākslinieku izstādē Latvijā 1990. gadā. Garezerā, Mičiganā strādājis kā mākslas skolotājs un veidojis dekorācijas izrādēm. Nostāsti par viņa

Foto: Ilmārs Rumpēters

Ģirts Puriņš masku ballē ALMAS saietā Katskiļos, 1986. gadā

krāsaino un silto personību, par ugunskurā ceptu meža pīli, nupat uzgleznotām „Skroderdienas Silmačos” dekorācijām, pie kurām vēl var pielipt aktieris, pavada Puriņu vēl šodien. Ģirta ieinteresētība, līdzdzīvošana visā bija tas, kas padarīja viņu par tuvu draugu, spilgtu personību un izcilu mākslinieku.

Uzsēdies uz kamīna dzegas Atpūtas namā, ar sava pašportreta skatienu, Ģirts sekoja līdz ALMAS saieta lekcijām, masku ballē, izsolei, grāmatu atvēršanām, stāstiem par mākslas darbiem izstādē, ēšanai, dzeršanai un sarunām, sarunām, sarunām . . . neklātienē arī ar viņu.

Par Lindu Treiju skat. JG290 40. lpp.

¹ Māra Bērtisa. Ģirts Puriņš. *Latvju Māksla* # 7, 1980

² Laimonis Eglītis. Ģirta Puriņa retrospektīvā izstāde. *Latvju Māksla* #25, 1999

Foto: Linda Treija

Starp Uģi Nīgalu un labi maskēto Paulu Pilmani Ģirts Puriņš no sava pašportreta nolūkojas ALMA šī gada saieta norisē.

Lilita Zaļkalne

DZIMTENES BALSS PIELIKUMI

1. IEVADS

Kopš 1955. gada aprīļa līdz 1992. gada oktobrim, tautiešiem ārzemēs tika sūtīta Valsts drošības komitejas paspārnē sagatavotā avīze *Dzimtenes Balss*¹, ko izdeva Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs (turpmāk Komiteja).² Sākot ar 1965. gada vidu, blakus *Dzimtenes Balsij*, tautieši sāka saņemt arī īpašus literāras ievirzes pielikumus – *Svešuma Balss* (latviski) un *Amberland* (angliski). Pēc dažiem gadiem parādījās jaunš, politiskas ievirzes pielikums, *Svešatnes Atspulgi*, ko vēlāk pārdēvēja par *Atziņām un Pārdomām*. 1980. gadā jaunais pielikums *Atbalss* atvietoja visus iepriekšējos latviešu valodas pielikumus. Laika gaitā angļu valodas *Amberland* piedzīvoja pāris vārdu maiņas (*Amberland – Latvia Today, Latvia Today*), un līdzīgi latviešu valodas izdevumiem, tika sūtīts lasītājiem par brīvu, kopā ar *Dzimtenes Balsi*. Pielikumi beidza iznākt 1988. un 1989. gadā.

DZIMTENES BALSS

Pielikumos ievietoja ideoloģiski bīstamus rakstus – tādus no kuriem Padomju Savienības pilsoņi varētu uzzināt par svešatnes baltiešu antikomunistiskām aktivitātēm un par viņu politisko, kultūrālo un sabiedrisko darbību ārzemēs. Tamdēļ pielikumi bija stingri liegti lasītājiem Latvijas PSRS – par tiem nerunāja un nerakstīja – līdz pat tam brīdim kad tie beidza iznākt 1988. gadā () un 1989. gadā (*Latvia Today*). Lietojot literatūrzinātnieka Rolfa Ekmaņa terminoloģiju, šie pielikumi bija „...periodiski ‘nepublicējumi’ – tā-

¹ No 1955. g. līdz 1958. g. aprīlim, avīzi sauc *Par atgriešanos Dzimtenē*. No 1990. g. līdz 1992. gadam, tā saucās *Tēvzemes Avīze*.

² Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs bija piesegorganizācija, kas iekļauta LPSR VDK 1. daļas (Izlūkošanas daļas) 2. nodaļā (ārējā pretizlūkošana). Otrās nodaļas trīs galvenie virzieni bija a. emigrācijas centru izpēte, b. emigrācijas izpēte un ietekmēšana (kur ietilpa Komitejas darbība), c. Ebreju līnija. Zālīte, Indulis, „LPSR VDK uzbūve un galvenie darba virzieni” pieejams <<http://lpra.vip.lv/tjsc.htm>>.

pat kā valstiskas nepersonas Džordža Orvela romānā 1984.”³

Likumsakarīgi, šis valsts drošības iestāžu ražotās ‘nepublikācijas’ uzskatīja par tik kaitīgām un riskantām vietējiem iedzīvotājiem, ka tās neieviesa ne Latvijas PSR Periodisko publikāciju rādītājos, nedz arī Latvijas PSR Preses hronikās. Tomēr reiz 1978. gadā, kādā ziņojumā par Komitejas darbību, prezidija priekšsēdis Alberts Liepa lasītājus neviļus informēja, ka „...laikrakstu *Dzimtenes Balss* un tās papildizdevumus lasa vairāk nekā 30 ārvalstīs...”, nesniedzot tuvāku informāciju par ‘papildizdevumiem’ šajā vai citās *Dzimtenes Balss* numuros.⁴ Tikai izdevumos, ko izplatīja tautiešiem ārpus Latvijas PSR, varēja atrast vispārēju informāciju par pielikumiem, piemēram, pašas Komitejas publikācijās *Jo divu dzimteni nav* (1966), *Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs* (1981) un *Dzimtene – īstenas vērtības mērs* (1984).⁵

Kaut angļu valodas pielikumos *Amberland* vai *Latvia Today* daudz mazāk parādījās raksti par tēmām kas skāra trimdu, arī šos izdevumus uzskatīja par bīstamiem. To izplatīšana Latvijas PSRS bija aizliegta, un tos neregistrēja oficiālajos rādītājos un pārskatos. Toties tos samērā brīvi pieminēja *Dzimtenes Balsī*, kā arī citos LPSR izdevumos (piem., *Karogā, Literatūrā un Mākslā*), īpaši sakarā ar recenzijām par latviešu dzejas antoloģijām angļu valodā, ko izdeva ar Komitejas atbalstu.⁶

Pēc neatkarības atgūšanas tikai pa retam numuram *Svešuma Balss, Amberland, Latvia Today* vai *Atbalss* bija reģistrēti Latvijas bibliotēku kopkatalogā; *Svešatnes Atspulgi* un *Atziņas un Pārdomas* trūka pavisam. Tika

³ Er. Em. (Rolfā Ekmaņa pseidonīms), „Publikācijas svešautiešu mulsināšanai”, *Laiks* Nr. 7 (25.01.1984) 4. lpp.

⁴ Liepa, A., „Pauzot miera, draudzības un progresa idejas”, *Dzimtenes Balss*, Nr. 7(1579) (1978.09.II) 4. lpp.

⁵ Ievkalns, R. (psēd. Imants Lešinskis), „V nodaļa” grāmatā *Jo divu dzimteni nav*, Rīga: Liesma, 1966; „III nodaļa” grāmatā *Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, Rīgā, Gorkija iela 11a*, Anerauds J. un Kreicbergs, H. (sast.), Rīga: Avots, 1981; Liepa, A., „Miera, progresa, draudzības idejām veltītie 20 gadi”, grāmatā *Dzimtene – īstenas vērtības mērs*, Anerauds, J. (sast.), Rīga: Avots, 1984.

⁶ Skat. piem., „Ceļi tālumā”, *Dzimtenes Balss* Nr. 48(1360), (1973.29.XI) 4. lpp; H.L., „Dzejas antoloģija”, *Dzimtenes Balss* Nr. 52 (1632), (1982.30.XII) 3. lpp; Anerauds, J., „Piederības apliecinājums”, *Literatūra un Māksla*, Nr. 36(1763), (1978.08.IX) 7. lpp.

spekulēts, vai piemēram, pielikumu *Svešuma Balss* neizņēma no specfondiem „vēl līdz atmodas sākumam”, jo „šis izdevums bijis tik ļoti lielā mērā „turieniešiem””.⁷ Tamdēļ nav arī brīnums, ka vēl arvien Latvijas divās nozīmīgākajās bibliotēkās (Latvijas Nacionālā bibliotēka un Latvijas Akadēmiskā bibliotēka) *Dzimtenes Balss* pielikumu komplekti ir ar pamatīgiem robiem. Te gan vērts pieminēt, ka kopš 1990. gadu sākuma aina ir uzlabojusies un krājumi pildās. Varam cerēt, ka turpinot pētīt trimdas organizāciju un privātpersonu arhīvus, kur šos pielikumus dažkārt var atrast, būs drīz vien iespējams galīgi rekonstruēt visu pielikumu laidienus. Ņemot vērā, ka trūkst skaidras norādes par pielikumiem (attiecīgajā *Dzimtenes Balsī* nerakstīja par kopā atsūtīto pielikumu), ir iespējams, ka laika gaitā var, piemēram, uzrasties vēl kādi vai kāds neapzināts pielikuma numurs vai blakus izdevums.

2. *Svešuma Balss*

1960. g. sākumā Anglijā dzīvojošais trimdas rakstnieks Guntis Zariņš sāka veidot literāru žurnālu, ar ieceri, ka tur parādīsies gan Padomju Latvijas, gan trimdas mākslinieku darbi. Kā var izprast no G. Zariņa vēstules draugam dzejniekam Gunāram Saliņam ASV, angļu slepenais dienests atbalstīja žurnāla rašanos, motivējot savu finansiālo atbalstu ar to, ka paplašinot kontaktus ar komunistu okupētajām valstīm, paaugstināsies iespēja, ka šīs valstis liberalizēsies un tādā veidā pašas no sevis atmetīs komunismu.⁸ Zariņš ar sagatavotu žurnāla metu bija aizbraucis uz Rīgu 1965. g. sākumā,⁹ bet viņa izdomātais žurnāls nekad neīstenojās, viņa pēkšņās nāves dēļ tā paša gada septembrī. Toties Zariņa metu izmantoja Komiteja, kura 1965. gada jūnijā sāka izdot literāri-māksliniecisko *Svešuma Balsi*, kas iznāca līdz 1979. gada beigām.¹⁰ Liekas, ka žurnāla nosaukums, *Svešuma Balss*, ņemts no līdzīga izdevuma, kas iz-

dots Padomju Krievijā un ko sūtīja uz krieviski runājošo trimdu.¹¹

Tāpat kā *Dzimtenes Balsī*,¹² arī *Svešuma Balsī* netiek uzdots ne redaktors, ne redakcija, bet 1. numura ievadvārdos rakstīts, ka „tās redaktori un līdzstrādnieki dzīvo dažādās Rietumpasaules valstīs”.¹³ Paša pēdējā lappusē, mazā ielogojumā, parādās ziņa, ka „Vidutājību starp *Svešuma Balss* sastādītājiem un līdzstrādniekiem uzņēmusies Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs literatūras sekcija dzejnieka Ojāra Vācieša vadībā. Sūtījumi adresējami šai sekcijai Rīgā, Gorkija ielā 11-a, ar atzīmi – *Svešuma Balsij*”.¹⁴ Šādu formulējumu patur desmit gadus, laika gaitā izmainot attiecīgi literatūras sekcijas vadītāja vārdu – Zigmunds Skujiņš (1970-1971), Ilgonis Bērsons (1971-1974) un Arvids Grigulis (1975). 1976. gadā *Svešuma Balss* slejās paziņo, ka „veidota *Svešuma Balss* sabiedriskā redakcija dzimtenē” (kur iekļāvās Arvids Grigulis, Zigmunds Skujiņš, Jānis Anerauds, Ilgonis Bērsons, Arvids Darkēvics, Roberts Ievkalns, Jānis Ruskulis un Ēriks Tivums) un ka „tie, kas līdz šim izmantoja sakarus tikai ar izdevējiem ārzemēs, to varēs darīt arī turpmāk”, tuvāk neatklājot „izdevēju ārzemēs” vārdus.¹⁵ Sekojošos izdevumos atsevišķus redaktorus neizceļ, un sākot ar 1977. gadu, tos kolektīvi nosauc par

¹¹ Maskavā darbojās „Biedrība kultūras sakariem un tautiešiem svešumā *Roģina*”, kas izdeva pati savu *Dzimtenes Balss (Golos roģini)*, *Svešuma Balss*, u.c. dezinformācijas izdevumus.

¹² Līdz 1970. g. oktobrim, *Dzimtenes Balss* redakcijas darbinieki atzīmēti tikai kā „Redakcijas kolēģija”, neuzrādot atsevišķo līdzstrādnieku vārdus. Redakcijas kolēģijas sastāvu publicē sākot ar 1970. g. 6. novembri (*DzB* Nr. 45(1200)), nosaucot redaktoru (E. Berķis), redaktora vietnieku (A. Sprogis), un arī pārējos locekļus (K. Broks, L. Bukovskis, A. Darkevics, J. Dzintars, D. Golberģis, J. Kalniņš, I. Lešinskis, N. Neilands, A. Rupeiks, Ž. Zakenfelds, U. Zemzaris). Informācija par šo *DzB* redakcijas sastāvu (izlaižot redaktora E. Berķa vārdu) parādās 1970. g. 5. jūnijā, rakstā „Vērtē sabiedrības pārstāvji”, *DzB* nr. 23(1178).

¹³ „Būsim pazīstami!”, *Svešuma Balss* Nr. 1 (1965.06.1) 1. lpp.

¹⁴ *Svešuma Balss* Nr. 1, (1965.06.1)

¹⁵ „Cienījamais lasītāj!”, *Svešuma Balss* Nr. 1/2 (41/42) 1976, 1. lpp.

⁷ Rožkalne, A., *Palma vējā. Literatūrvēsturiskas piezīmes par latviešu trimdu*. Rīga: Pētergailis, 1998, 84. lpp.

⁸ Ceplis, R., „Uz naža asmens. Viena tauta”, *Karogs* Nr. 2, 2001.

⁹ Lešinskis, I., „Prozaika Gunta Zariņa episode” rakstā „Kalpības gadi”, *Latvija Šodien* Nr. 14, 1986, 94. lpp.

¹⁰ Liepa, A., „Miera, progresa, draudzības idejām veltīti 20 gadi” grāmatā *Dzimtene – īstenas vērtības mērs. Latvijas komitejai kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs 20 gadi*. Rīga: Avots, 1984, 16. lpp.

SVEŠUMAS ATSPULGI

„redkolēģiju”. Ar to tad arī izbeidzas norādes par ārzemēs dzīvojošiem izdevējiem, redaktoriem vai līdzstrādniekiem.

Līdz šim neviens no „sabiedriskā redakcijā” pieminētiem literātiem (ieskaitot zem pseidonīma Roberta Ievkalna pakārtotais Imants Lešinskis), nedz no rietumu latviešu trimdniekiem nav sevi atklāti paziņojis par *Svešuma Balss* bijušo redaktoru, izdevēju vai līdzstrādnieku. Savā autobiogrāfijā (publ. 2006. g.) Ilgonis Bērsons izskaidro, ka viņš kā Literatūras sekcijas vadītājs („taču ne jau visus četrus gadus”) protestēja pret viņa vārda izmantošanu vidutājībā starp sastādītājiem, uz ko viņam atbildēts, ka „tā esot formalitāte”. Viņš pilnīgi norobežojas no atbildības par šo slepeno izdevumu – viņš nezina „kas ir sastādītāji un līdzstrādnieki (autori)”, viņš nav „lasījis nevienu rakstu pirms iespiešanas”, un viņš liek priekšā, ka tā bija *Dzimtenes Balss* redakcija, kuras darbinieki Rīgā sastādīja un lielākoties pierakstīja *Svešuma Balss* numurus.¹⁶ Bērsona slēdzieni saskan ar Imanta Lešinska atmiņās konstatēto, ka „...šīs divainās publikācijas izdevumi ir radušies Latvijas KGB dzīlēs”.¹⁷ Turpat Lešinskis arī norāda, ka Komitejas literatūras sekcijas priekšsēdētājs rakstnieks Zigmunds Skujiņš, kas tad it kā oficiāli veidoja *Svešuma Balss*, praksē nebija redzējis nevienu šī izdevuma numuru.¹⁸ Šāds secinājums, ka t.s. vidutājība vai redaktors ielikts tikai izskata pēc, sakrīt ar to, kas rakstīts pirmajā publicētajā *Svešuma Balss* recenzijā trimdā. Tur anonīmais žurnālists AB no Stokholmas konstatē, ka „*Svešuma Balss* 1. numurā no O. Vācieša varēšanas nemana itin nekā” un ka Ojārs Vācietis tiek izmantots vienīgi jo „viņa vārdam var būt zināma pievilcība”.¹⁹

¹⁶ Bērsons, I., „No Platona līdz Ojāram Vācietim”, *Brīvā Latvija* Nr. 25 (2009.20.VI) 7. lpp

¹⁷ Turpat, 94. lpp.

¹⁸ Lešinskis, I., „Kalpības gadi”, *Latvija Šodien* Nr. 14, 1986, 102. lpp.

¹⁹ AB, „Tie paši vēži citā kultūrē. Jauns padomju propagandas izdevums”, *Laiks* Nr. 56 (1965.14.VII) 6. lpp.

Kaut *Svešuma Balss* centās kļūt par konkurējošo izdevumu, piem., *Jaunajai Gaitai* un citiem literāriem žurnāliem, tā nekad neklūva par nopietnu sāncensi trimdā vai Latvijas PSR izdoto publikāciju klāstam. Pirmkārt, trimdas literāti īpaši nekāroja publicēties *Svešuma Balss*, jo trimdā iznāca daudz kvalitatīvāki žurnāli un avīzes, kur bija iespējas publicēties un kas pat reizēm izmaksāja honorāru. Otrkārt, pretēji *Karogam* vai *Literatūrai un Mākslai*, *Svešuma Balss* netika izplatīta Latvijas PSR. Izsakoties pazīstamās dzejnieces Veltas Tomas (1912-1999) vārdiem: „Ja pirmos divos izdevumos [te domāta *Svešuma Balss* un *Dzimtenes Balss*] drukāto izlasa dzimtenē tikai daži simti, *Karogs* iznāk 17 tūkstoš eksemplāros un atrodams ik lauku bibliotēkā.”²⁰ Treškārt, *Svešuma Balss* nekad neklūva par respektētu, nopietnu publikāciju, jo tur ne tik vien iespiecda pašu sarakstītas rupjības un jēlības, bet tur arī pārdrukāja trimdas rakstnieku, dzejnieku un mākslinieku darbus bez autora atļaujas. Tālāk Velta Toma: „Ne *Svešuma Balss*, ne *Dzimtenes Balss* atļauju publicēt šinīs izdevumos manus darbus nav man prasījuši. *Karogam* un *Literatūrai un Mākslai* tie turpretim laipni atvēlēti. Ikvienam no publicētiem maniem dzejoļiem jau bijis iespiests grāmatā vai periodikā.”²¹ Arī dzejniece Indra Gubiņa (dz. 1927) dara zināmu, ka viņas rakstītais dzejolis un foto, kas parādās *Svešuma Balss* pirmajā numurā, ielikts bez viņas ziņas.²² Tā arī rīkojās ar citiem trimdas rakstnieku darbiem, st.c., ar Pētera Aigara (1904-1971) un Jāņa Sarmas (1884-1983) dzejoļiem, kas tika pārdrukāti *Svešuma Balss* slejās bez autoru atļaujas.

Visumā avīzes vājā literārā kvalitāte liek domāt, ka tie paši Lešinska pieminētie čekas darboņi, kas agrāk pierakstīja trimdas organizāciju un to darbinieku ķengāšanai domāto *Dzimtenes Balss* septīto lapaspusi, turpināja savu darbu literāri-mākslinieciskajā *Svešuma Balss* zem sabiedriskā redaktora Jāņa Anerauda uzraudzības. Vairāk par avīzes saturu var lasīt literatūrzinātnieces Evas Eglā-

²⁰ Ķīķauka, T. and L. Zandbergs, „Intervija ar Veltu Tomu”, *Jaunā Gaita* Nr. 78, 1970, pieejams <http://jaunagaita.net/jg78/JG78_Toma.htm>.

²¹ Turpat.

²² Skat., piem., Vē: „Jauns boļševiku izdevums neuzticības radīšanai trimdniekos. Rakstnieces Indras Gubiņas paskaidrojums”, *Latvija Amerikā* (1965.09.1).

jas-Kristsones darbos.²³ *Svešuma Balss* izbeidzās 1979. gadā ar 50. numuru.

3. Svešatnes Atspulgi

Kad pielikums *Svešatnes Atspulgi* parādījās 1968. gada sākumā, tad beidzot varēja *Dzimtenes Balsi* „atslepenot” un to padarīt pieejamu parastajam lasītājam Padomju Latvijā. Līdz šim visu *Dzimtenes Balss* laidienus, kopā ar *Svešuma Balss* un *Amberland*, sūtīja tikai uz ārzemēm, un Latvijā paturēja dažus nepieciešamos eksemplārus Centrālkomitejas un čekas vajadzībām. Nu bija iespējams *Svešatnes Atspulgos* ķengāties par trimdu „sabiedriski-politiskā” garā, bet *Svešuma Balss* kā līdz šim, turpināja „literāri” vai „kultūrāli” lamāties. Visus četrus gadus kamēr pielikums *Svešatnes Atspulgi* iznāca, avīzē nav uzdots ne redakcija, ne redaktors ne izdevējs, ne izdevniecības vieta. Toties tiešo saistību ar *Dzimtenes Balsi* norāda šī izdevuma pastāvīgā rubrika „Lasītāji raksta DzB”.

Līdzīgi *Dzimtenes Balsij*, arī *Svešatnes Atspulgu* rakstu autori ir lielākoties anonīmi. Tie atzīmēti visādi, gan ironiski kā F. Šnabelevopskis, gan kā Čikāgiete, A.B. Hamiltonā, A.G. Hanoverā, gan arī kā Servus Stokholmā vai Akadēmiķis Kalifornijā. Šāda veida paraksti šķietami norāda uz zināmiem trimdas tautiešiem, piemēram ‘Servus’, kas it kā saucās ar parakstu ‘Tangens’, ar ko dažkārt parakstījās sociāldemokrātu partijas priekšsēdis Bruno Kalniņš (dzīvoja Stokholmā), kā arī daudzie iniciāļi, kurus izmantoja trimdas laikrakstos, dodot iespaidu, ka šie paši rakstītāji publicējās arī *Svešatnes Atspulgos*.

4. Atziņas un Pārdomas

1972. gadā sāka iznākt *Atziņas un Pārdomas*, aizvietojo *Svešatnes Atspulgos*. Principā, saturs neatšķiras no tā, ko publicēja *Svešatnes Atspulgos*. Izdevums turpināja iznākt astoņus gadus.

5. Atbalss

²³ Eglāja-Kristšone, E., „Literatūra un noslēpums. Laikraksts *Svešuma Balss* trimdas un Latvijas kultūras sakaru kontekstā”, *Latviešu literatūras procesi un personības*. Sast. V. Hausmanis un B. Kalnačs, Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2008, 102.-120. lpp.; Eglāja-Kristšone, E., “Literārā Mahinācija. Laikraksts *Svešuma Balss*”, *Dzelzsgriezēji - Latvijas un Rietumu trimdas rakstnieku kontakti*, Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013, 100.-113. lpp.

1980. gadā vienlaicīgi izbeidzās *Svešuma Balss* un *Atziņas un Pārdomas*. Abu pielikumu vietā parādījās jauns pielikums *Atbalss*, ar profesionālu noformējumu un izskatu. Šī izdevuma eksistence motivēta ar to, ka „Ievērojot nemitīgi augošo kultūras sakaru radītas problēmas, 1980. gadā abu minēto izdevumu sabiedriskās redakcijas atzina nepieciešamību to pūliņus apvienot, radot jaunu *Dzimtenes Balss* izdevumu *Atbalss*”.²⁴

Katrs *Atbalss* numurs ir datēts un numurēts, un pielikuma galvā stāv rakstīts jau no paša sākuma, ka tas ir *Dzimtenes Balss* izdevums. *Atbalss* pirmā numura 1. lpp. tiek atklāts, ka sabiedriskajā redakcijā ieiet Jānis Anerauds, A.B. (ASV), Ilgonis Bērsons, Aina Blinkena, Imants Cepītis, Pāvils Ducmanis, Ināra Ņefedova, Viktors Ozoliņš, Jānis Poriētis, Ilmārs Puteklis un Vilis Samsons. Izņemot anonīmais „A.B.”, visas nosauktās personas bija Latvijas PSR pazīstami cilvēki.

Atbalss saturā ir gan padomju ideoloģijas iekrāsoti raksti par pasaules politiku, gan arī ierastie raksti, kur ļaunprātīgi apvainota vai izsmieta trimda. Kā piemēru, pirmā numurā iespiests raksts „Vins, dāmas un naktsklubi – Pa Tāļivalža Kronberga pēdām Austrālijā”, ar blakus virsrakstu „Gastronomija un sekss”. Raksts veidots kā salikums no trimdas laikrakstos publicētajiem avīžu rakstiem par Latviešu Nacionālās Apvienības Kanādā priekšsēža T. Kronberga viesošanās Austrālijā, kur, veikli savirknējot rakstu ekcerpējumus, sanāk, ka T. Kronberga referātu turneja pa Austrāliju īstenībā bija naktsklubos pavadīts alus un vīnu dzeršanas turnīrs. Ar šo tad arī tika demonstrēts lasītājiem trimdā, ka Komitejai un *Atbalss* redakcijai (t.i. čekai) ir pieejams plašs trimdas laikrakstu klāsts un ka tai pienes pietiekami detalizētas ziņas no trimdas vidus, pat no tālās Austrālijas.

6. Angļu valodas pielikums – Amberland, Amberland-Latvia Today, Latvia Today

²⁴ Anerauds J. un Kreicbergs, H. (sast.), *Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, Rīgā, Gorkija ielā 11a*, Rīga: Avots, 1981, 42. lpp.

Amberland

Jau ar pirmo numuru *Amberland* (tulkojumā 'Dzintarzemē'), kas sāka iznākt 1965. gadā gandrīz vienlaikus ar *Svešuma Balsi*, tiek nozīmēta kā *Dzimtenes Balss* literārais pielikums.²⁵ Kaut arī uzdodas par literāriem izdevumiem, *Svešuma Balss* un *Amberland* nav, kā varētu iedomāties, viens otra tulkojumi. *Amberland* tēmēta trimdiniekiem vai tiem latviešu izcelsmes jauniešiem, kam vieglāk lasīt svešvalodā, un viņu draugiem un biedriem, lai viņiem dotu ieskatu latviešu literatūrā.²⁶ Šķiet, ka šis ir bijis iemesls kamdēļ *Amberland*, vismaz man pieejamos numuros, ļoti reti parādās ar trimdu saistīti raksti – tika pieņemts, ka ne cittautieši, ne latviešu izcelsmes jaunieši, kas latviešu valodu vairs nepārvalda, par trimdu un tās iekšējām darīšanām nezināja un neinteresējās.

Redaktors vai redakcijas locekļi nav uzdoti, bet daudz gadus vēlāk tiek atklāts, ka „*Amberland* nodibināšanā un izveidošanā lieli nopelni dzejniekiem Mirdzai Ķempei un Ojāram Vācietim, rakstniekiem Pēterim Bauģim, Miervaldim Bīrzem, Ādolfam Talcim, tulkotājām Rūtai Spīrsai, Tamārai Zālītei, sabiedriskās redakcijas vadītājam Jānim Aneraudam un citiem.”²⁷ Var secināt, ka par *Amberland* tātad oficiāli atbildēja literatūras sekcija un ka Jānis Anerauds, blakus darbam ar *Svešuma Balsi*, arī šai angļu valodas izdevumā bija iesaistīts kā sabiedriskās redakcijas vadītājs.

Spriežot no man pieejamiem eksemplāriem, redakcijas locekļi uzdoti pirmo reizi 1975. gada 35. numura beidzamajā lappusē. Tur minēti Ruta Spīrsa kā literāro darbu tulkotāja, Jānis Anerauds un Ilgonis Bērsons kā redakcijas rakstu rakstītāji, Marija Lubocka un Astrīda Lūce kā redakcijas rakstu tulkotājas, bet Gunārs Janaitis un Oļģerts Pumpa kā fo-

togrāfi. Sekojošos izdevumos pie rakstu autoriem minēti daudzi vārdi, st.c., Gaida Barisone, Valdis Betlers, Ilgonis Bērsons, Jānis Cērps, Vera Dimante, Mintauts Ducmanis, Pauls Ducmanis, Viktors Hausmanis, Pēteris Korņevs, Astrīda Lūce, Elfrīda Melbārde, Ināra Nefedova, Andris Vējāns, u.c., kā arī tulkotāji Jānis Vējš, Jānis Celmiņš, un rinda fotogrāfu – Aivars Āķis, Leons Balodis, Eiženija Freimane, Juris Krieviņš, Žanis Legzdīņš, Jānis Tālbergs, u.c. No uzdotajiem līdzstrādnieku vārdiem vairāki, kā šodien zinām, ir Valsts drošības komitejas darbinieki.²⁸ Tāpat kā ar *Svešuma Balsi*, neviens trimdas vai Padomju Latvijas autors vai literāts vēl nav publiski apstiprinājis, ka aktīvi strādājis *Amberland* redakcijā.

Amberland – Latvia Today

Sākot ar 1981. gadu pielikumu pārsauc par *Amberland-Latvia Today*, izmainot apakšvirsrakstu no „Literāra pielikuma” uz „Informatīvu literāru izdevumu”.²⁹ Izdevuma sastādītājos starp vietējiem redaktoriem (Jānis Vējš, Jānis Celmiņš, Astrīda Lūce, Jānis Cērps) parādās arī ‘ārzemnieki’ – Ruta Spīrsa, Monika Zariņa un Inta Ezergaile. Citi trimdinieki-literāti, kuru darbi parādās šai izdevumā, ir Ojārs Krātiņš, Olafs Stumbrs un Reinholds Millers. Avīzes nosaukumam nemainoties, 1984. g. Nr. 1(48) numurs iegūst jaunu apakšvirsrakstu – „Sociāli-politisks literārs izdevums”,³⁰ laikam tamdēļ gan, ka pirmās piecas lappuses veltītas PSRS CK ģenerālsekretāra J. Andropova parakstīto dokumentu un runu izvilkumiem.

Trūkstošu eksemplāru dēļ man nav bijis iespējams spriest, cik bieži angļu valodas pielikumos parādās raksti, kas skartu latviešu trimdu. Man pieejamā 1983. gada 1. (46) numurā, zem pseidonīma Pētera Kundziņa vārda, ievietota recenzija par Latviešu Nacionālā Fonda izdoto grāmatu *These Names Accuse*, kur sakopoti 1941. g. 14. jūnija deportācijās aizvesto un nogalināto cilvēku

²⁵ *Dzimtenes Balss* [Motherland's Voice] *Literary Supplement*.

²⁶ *Amberland* Nr 1, 1965, 1. lpp.

²⁷ Anerauds J. un Kreibergs, H. (sast.), *Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, Rīgā, Gorkija ielā 11a*, Rīga:Avots, 1981, 43. lpp.

²⁸ I. Lešinskis savos „Kalpības gados”, *Latvija Šodien* Nr. 14, 1986, nosauc vairākas personas, kas bija saistītas ar čeku, piem., fotogrāfs Žanis Legzdīņš (72. lpp), Paulis Ducmanis (66. lpp.), Jānis Anerauds (89. lpp), Edvīns Berķis (91. lpp).

²⁹ *Informative Literary Publication*.

³⁰ *Social-Political Literary Publication*.

Latvia Today

vārdi.³¹ Kundziņš savā recenzijā veltī vienu lapaspusi skaidrojumam par trimdas fašistisko aizmuguri, bet otrā lapaspusē ironizē par grāmatā uzrādīto saturu (deportēto sarakstiem) un beigās nosauc to par nacistu falsifikāciju. Vairāk par Kundziņa rakstu lasāms Rolfa Ekmaņa rakstā *Publikācijas sveštautiešu mulsināšanai (3. turpinājums)*, kur viņš starp citu konstatē, ka „Šādi švaukstīgi ākstīgi raksti, kur infantili muļķīgā veidā mēģināts viltot mūsu neseno vēsturi, ir visai tipiska un padomju īstenībai neatņemama parādība.”³²

Latvia Today

1984. gadā, sākot ar 49. numuru, nosaukumu *Amberland* no virsraksta atmet, un avīzi vienkārši sauc par *Latvia Today*. Sakarā ar Jūrmalas Čatokvas konferenci, kas notika 1986. gadā no 15. līdz 20. septembrim, iznāca speciāls *Latvia Today* numurs, veltīts šim notikumam. Uz 24. lappusēm izvietoti raksti un foto no konferences gaitas. Latviešu dzejas vai prozas tulkojumi šai izdevumā neparādās. Turpmāk *Latvia Today* iegūst tādu kā kultūras žurnāla izskatu, kur šad un tad mēdz būt ievietota kāds ideoloģisks raksts par kādu aktuālu jautājumu. 1988. g. un 1989. g. numuros ir raksti un foto no Tautas Frontes kongresa, intervija ar Juri Bojāru un iespiesta Māra Čaklā runa no Radošo Savienību plenārsēdes. 1989. gadā izdevējs mainās uz „Latvijas Kultūras Sakaru komiteju ‘Tēvzeme’”, bet šķiet, ka ar 1990. gadu izdevumu pārstāj publicēt.

Vērtējot angļu valodas pielikumus – zem visiem trim nosaukumiem – jākonstatē, ka pārliecinošu iespaidu uz lasītājiem tie neatstāj. Pirmkārt, izdevuma angļu valoda klibo, tā bieži ir nepareiza un neizprotama, piem., virsrakstā „The Sun's, Humanity's Poet” (*Amberland* Nr 2, 1965) vai teikumā „I have no lute, on drain-pipes Mayakovsky and Čaks once played, the Dome organ is always occupied, as well as all sorts of drums” (*Latvia Today* Nr. 3(62), 1988). Otrkārt, pēc izskata pielikumi piebiedrojās parastajam PSRS pro-

pagandas klāstam – slikta papīra kvalitāte, vienvēidīga „padomju” estētika un garlaicīga satura raksti. Latvieši trimdā vai latviešu izcelsmes ārzemnieki šos angļu valodas izdevumus lasīja ne lai tos baudītu, bet gan jo to saturs piesaistīja viņu sentimentālas izjūtas par Latviju. Jāpiekrīt Rolfa Ekmaņa bargajam spriedumam, ka šie izdevumu neatbilst „... ne estētiskajām, nedz arī kādām citām Rietumu lasītājam parastām prasībām”.³³

7. Nobeiguma vārdi

Ieskaitot priekšteci *Par Atgriešanos Dzimtenē* un pēcteci *Tēvzemes Avīzi, Dzimtenes Balss* nepārtraukti iznāca 37 gadus (1955-1992), tās pielikumi zem vairākiem virsrakstiem, 24 gadus (1965-1989). Bezmaksas avīze ar pielikumiem tika sūtīta trimdas adresātiem, lai gan lielais vairums nevēlējās šo avīzi saņemt, un pēc apskatīšanas vai arī pat neatverot pusaploksni (brūna vai balta papīra loksne, kas apskāva salocīto avīzi, atstājot galus redzamus), to aizsvieda prom.³⁴

Izdošanas apjomi bija milzīgi – no *Par Atgriešanos Dzimtenē* pieticīgās 3-5,000 tirāžas 1955. gadā apjoms pieauga līdz 1968. gadā reģistrētai 12,000 tirāžai. Tirāža kulinēja 1987. gadā ar 46,710 iespiestajiem eksemplāriem, bet 1992. gadā, kad avīzi slēdza, tā bija nokritusi uz 7,000. No šiem Latvijas Nacionālās bibliotēkas reģistrā pieejamiem skaitļiem nav nolasāms, cik eksemplāru tika sūtīti uz ārzemēm un cik tika pārdoti iekšzemē. Salīdzinājumam, šai periodā lielākā trimdas laikraksta *Laiks* tirāža turējās ap 12,000-13,000.³⁵

Likumsakarīgi, pielikumu tirāžai būtu jāseko ‘mātes’ izdevuma *Dzimtenes Balss* apjoma pieaugumam un kritienam, bet pierādījuma šim apgalvojumam man nav. Arī nav noskaidrots, vai, piemēram, angļu valodas

³¹ *These Names Accuse: Nominal List of Latvians Deported to Soviet Russia in 1940-1941: 2. ed. with a Supplementary List*, Stockholm:Latviešu Nacionālais Fonds un Pasaules Brīvo Latviešu Apvienība, 1982, 678. lpp.

³² Er. Em., „Publikācijas sveštautiešu mulsināšanai,” *Laiks* Nr. 11 (1984.03.VIII) 4. lpp.

³³ Turpat.

³⁴ Ar to droši vien izskaidrojams avīzes un pielikumu retā parādība trimdas sabiedriskajos un privātajos arhīvos.

³⁵ Anderson, E. and M. G. Slavenas, „The Latvian and Lithuanian Press,” *The Ethnic Press in the United States. A Historical Analysis and Handbook*, ed. S. M. Miller, Westport CT: Greenwood Press, 1987, 233. lpp.

pielikumus sūtīja tikai uz angliiski runājošām zemēm (ASV, Kanādu, Austrāliju, Angliju), vai tos arī sūtīja, piem., Vācijas, Dienvidamerikas tautiešiem un svešautiešiem, un vai latviešu valodas pielikumi tika sūtīti absolūti visiem, kas ārzemēs saņēma *Dzimtenes Balsi*. Kaut patlaban šie specifiskie uz ārzemēm sūtītie apjomi nav zināmi, izdevumu lielā koptirāža un to nepārtrauktā izdošana norāda, ka šim Valsts drošības komitejas darbības virzienam tika piešķirta ļoti svarīga vieta LPSR propagandas darbībā.

Šo izdevumu mērķi bija izjaukt trimdas politisko darbību, sēt tautā neuzticību pret trimdas vadību un pierunāt tautu atstāt domu par brīvu un neatkarīgu Latviju. Galvenais mērķis bija panākt to, lai trimda kļūtu apolītiska un nedarbotos pret PSRS interesēm. Lai to sasniegtu, avīžu rakstos tika pielietoti vairāki klasiskie propagandas paņēmieni – gan faktu vienkāršošana, stereotipēšana, atkārtošana, apgalvošana, gan arī prasta melošana. Tika piesauktas autoritātes, nozīmēti ienaidnieki, kā arī publicētas pazīstamu cilvēku liecības, kas it kā sakrita ar Padomju Savienības paustiem viedokļiem. Tīri lingvistiski pārādījās t.s. 'spīdoši vispārinājumi'³⁶ – notika mētāšanās ar pozitīviem un negatīviem saukļiem, un 'vārdos saukšana' – piem., fašists, žīdu šāvējs, zaglis, melis, utt. Argumentatīvajos rakstos lasītājam piedāvāja tikai 'pareizās kārtis', t.i. tekstos parādījās tikai vēlāmā informācija, izlaižot faktus, kas neiederējās. Lasītājus mudināja pieslieties 'majoritātei' vai 'pareizi domājošiem', aicinot viņus nepalik iepakāļ, nepalik vieniem pašiem ar saviem 'nepareizajiem uzskatiem'. Arī tika prezentēta doma, ka „mēs”, tas ir Komiteja, aizstāvam parastos lasītājus – „mūsu” domas atspoguļo visas tautas domas, nevis elitāro, kapitālisko, trimdas vadoņu domas un rīcības.

Uz trimdu šie argumenti un pastāsti visumā neiedarbojās, jo trimda bija izglītota un zinīga. Liela daļa nepiešķīra uzticamību *Dzimtenes Balsij* un tās pielikumiem, vai arī tā pārāk neiedziļinājās pasniegtajos tekstos. Lasītājs trimdā mācēja muļķības neievērot vai tām

runāt pretī. Trimdas vadības vairākums neatmeta savu pretpadomju darbību, bet turpināja cīnīties par Latvijas neatkarību, ko norāda trimdas aktīvā iesaistīšanās Latvijas neatkarības atjaunošanas procesā 1980. gadu beigās. Tomēr, laikam tekot, mazs bet augošs skaits trimdinieku nolēma uzņemt sakarus ar Padomju Latvijas pārstāvjiem un vismaz atklātībā atstēt savu pretpadomju stāju. Darbība „kultūras sakaru” laukā mēdza iesākties ar Padomju Latvijas filmu izrāžu kārtošānu, ar laiku pārejot uz Latvijas PSR mākslinieku un literātu apciemojumu organizēšanu. Kā piemērs tam minama t.s. Leivas biedrība Firzenē, Vācijā, kas kā Latviešu biedrība Reinzemē uzņēmās rīkot Padomju Latvijas filmu izrādes, bet trimdas sabiedrības spiediena rezultātā sašķēlās un kļuva par Latviešu kultūras veicināšanas biedrību (LKVB), kas principā atbalstīja toreizējo Padomju iekārtu.³⁷ Šī un līdzīgu „kultūras sakaru” biedrību izpēte diemžēl ir tikai sākuma fāzē, un tā arī vēl nezinām, kāda loma (ja vispār), gan indivīda līmenī, gan sabiedrības līmenī, biedrību veidošanā bija *Dzimtenes Balsij* un tās pielikumiem. Tāpat nav izpētīts, vai un kā šie izdevumi iespaidoja atsevišķus indivīdus mainīt vai arī nemainīt savas domas par trimdas misiju un trimdas attiecībām ar Padomju Latviju.

JG līdzredaktore Lilita Zaļkalne ir mācībspēks Stokholmas U. (kopš 1995), grāmatas *Back to the Motherland / Repatriation and Latvian Émigrés 1955-1958 (Atpakaļ uz dzimteni / Repatriācija un latviešu emigranti 1955-1958)* autore.

Skat. arī Zaļkalnes rakstus „No repatriācijas līdz kultūras sakariem”, *JG*224 (2001); „Fricis Dziesma Forstmanis”, *JG*239 (2004); „1985 – Baltijas valstis atgriežas pasaules kartē”, *JG*241 (2005); „Izstāde par baltiešu izdošanu PSRS”, *JG*242 (2005); „Ezergailis un VDK dezinformācija”, *JG*245 (2006); „Uldis Ģermanis un izdevniecība 'Memento'”, *JG*284 (2016).

³⁶ angliiski: glittering generalities.

³⁷ Leiva, Jānis, „Spēkus un enerģiju turpmākajiem gadiem,” *DzB* Nr 12 (1992), 1982.18.III.

Frīdrihs Milts. *Manhetena*. 20. gs. 70. gadi. Audekls, eļļa. 129 × 131 cm

Filipa Kļaviņa kolekcija

Madara Eversone

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS VALDES IETEKME UZ LITERĀRO PROCESU (1956-1969) – VI

Noslēgums. Sākums JG286-290

SĪKSTĀ JAUNĀ PAAUDZE RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS VADĪBĀ (1965-1969)

RS valdes realizētā literārā procesa vadība pēc RS V kongresa

Pēc V kongresa RS daudz lielāku ietekmi ieguva jaunā literātu paaudze. To apstiprina J. Škapara paustais: „Atzišos, nokļuvu rakstnieku ietekmē. Viņi toreiz fascinēja sabiedrību. Arī mani. Viņu patiesības mērs bija augstāks, sirdsapziņas balss – spēcīgāka, talants – lielāks.”¹

Pētot RS valdes un sekretariāta sēžu protokolus (1966-1969), atklājas, ka kongresā izvirzītie priekšlikumi un pretenzijas nav pārvērtušās tukšos solījumos. Viens no centrālajiem apspriežu jautājumiem bija latviešu literārais mantojums. 1967.16.XI tika nodibināta atsevišķa literārā mantojuma komisija, kurā ievēlēti arī RS valdes locekļi I. Auziņš, I. Bērsons, A. Broks, M. Čaklais, J. Kalniņš un A. Sakse.² 1966.24.III sēdē RS valde nolēma katru gadu Raiņa atceres dienā, 11. septembrī rīkot Dzejas dienas.³ Atkal aktualizējās Raiņa Kopoto rakstu izdošana⁴ un Raiņa piemiņas vietu saglabāšana Jasmuižā un Tadenavā.⁵ Atbilstoši kongresa uzstādījumiem RS valde pievērsās izglītības problēmām un sāka sadarboties ar LPSR Izglītības ministri-

ju latviešu literatūras mācību programmu izvērtēšanā un uzlabošanā. 1966. gadā valde bija vienisprātis, ka mācību programmā vairāk uzmanības jāvelta Aspazijai, Adamsonam, Čakam, Ezeriņam, Rozitim.⁶ Arī tā būtībā bija konfrontācija ar veco rakstnieku paaudzi, kas šos autorus nepieņēma. I. Ziedonis pievienojās I. Bērsona viedoklim, ka vēlams atteikties no tādu darbu kā J. Vanaga *Šaules vārtos*, A. Griguļa *Māls un porcelāns*, Ž. Grīvas *Viņpus Pirenejiem* popularizēšanas, krietni mazāk vēribas jāpiešķir A. Baloža lirikai.⁷ G. Priede pauda neizpratni, kāpēc skolu programmā nav iekļauta J. Jaunsudrabiņa *Baltā grāmata* un *Zaļā grāmata*?⁸ 1967.20.III sēdes dalībnieki gāja vēl tālāk – nolēma, ka jaunajās mācību programmās jāietver nosacījums, ka skolotājs pats var izvēlēties literāros darbus pēc savas gaumes apgūstamā autora kontekstā.⁹ Iestājās par grāmatu izdošanas stāvokli republikā.¹⁰

Ļoti svarīga loma literārā procesa turpmākajā attīstībā bija RS valdes pirmajam sekretāram A. Jansonam, kurš kopā ar citu valdes locekļu atbalstu centās aizstāvēt rakstniekus pret iespējamām, kompartijas inspirotām represijām. To apgalvo vairāki A. Jansona laikabiedri.¹¹ Piemēram, 1968.11.XI A. Jansons saņēma sūdzību no LKP Rīgas pilsētas komitejas Propagandas un aģitācijas daļas; kāda literārā vakara klausītāja sūdzējusies par J. Petera dzejoļa „Sentēvu balss” nostādnēm. A. Jansons sūdzības autorei atbildēja, ka dzejojī nekā aizdomīga vai nepieņemama nav.¹² Pret tādu valdes darba stilu vairākkārt protestēja A. Grigulis, kurš 1969.30.I valdes un partijas pilnsapulcē pauda: „...pēdējā laikā var just, ka sekretariātā un līdz ar to arī sekcijās nav vēlēšanās uzsākt profesionālas sarunas, tiek mēģināts advokātiski noraidīt katru kritikas piezīmi.”¹³ Veidojās sav-

¹ Škapars J. *Barjerskrējiens. Dienasgrāmata 1969-1979*, Rīga: Dienas Grāmata, 2008, 8. lpp.

² LVA, 473. f., 1. apr., 333. l. (LPSR Rakstnieku savienības sekretariāta sēžu protokoli 1967.05.I-1967.28.XII), 59.-60. lpp.

³ LVA, 473. f., 1. apr., 305. l. (LPSR Rakstnieku savienības sekretariāta sēžu protokoli 1966. g.), 27. lpp.

⁴ Turpat, 80. lpp.

⁵ Turpat, 84. lp.; LVA, 473. f., 1. apr., 308. l. (LKP CK, LĻKJS un LPSR AP Prezidija lēmumi, rīkojumi un sarakste rakstnieku apbalvošanas, jubileju rīkošanas u.c. jautājumos 1966. g.), 24. lpp.

⁶ LVA, 473. f., 1. apr., 305. l., 35. lpp.

⁷ Turpat, 36. lpp.

⁸ Turpat, 80. lpp.

⁹ LVA, 473. f., 1. apr., 322. l. (LPSR Rakstnieku savienības valdes sēžu protokoli 1967.10.III-1967.15.V), 3. lpp.

¹⁰ LVA, 473. f., 1. apr., 368. l. (Sarakste ar LKP CK un LĻKJS CK un LPSR AP Prezidiju rakstnieku apbalvošanas, jubileju rīkošanas u.c. jautājumos 1967.g.), 24. lp.

¹¹ Čaklais M. sarunā ar G. Priedi. Tas bija dabisks neatvairāms process. Rakstnieku savienība. 1965. gads. Nobeigums. *Literatūra un Māksla Latvijā*, Nr. 3 (82), 2001, 7. lpp.

¹² LVA, 473. f., 1. apr., 368. l., 25. lpp.

¹³ LVA, 473. f., 1. apr., 335. l., 11. lpp.

dabīga abu konfrontējošo pušu polemika: A. Jansons: „Mums ir jāaizstāv mūsu dzeja pret nepatiesiem apvainojumiem, tikai tā radīsies darbi, kas patiesi iekaros lasītājus”,¹⁴ A. Grigulis: „Nav pieļaujams tāds stāvoklis, kad no autora darba lielākā „leduskalna” daļa paliek zem ūdens, lasītājam nesaprotama (ne jau aiz meistarības trūkuma) un piedevām vēl nevar zināt, kādā tā krāsā.”¹⁵ Polemikā iesaistījās arī citi valdes locekļi, izraisot vēl lielāku A. Griguļa sašutumu: „Auziņš sagrozīja manu teikto. Viņš ir amatpersona, ja grib, lai draud un izslēdz no savienības vispār.” L. Brīdaka noslēdza asās debates, apliecinot, ka negrib nekādu *kadru tīrīšanu*, tomēr nesaprot, „kāda jēga, ja savienībā skaitās cilvēki, kas raksta vājā līmenī un nesekmē savienības darbu.”¹⁶

Būtiski atzīmēt faktu, ka RS Dzejas sekcijā divas reizes pilnīgi oficiāli (sēdes – 01.10.1965. un 13.02.68.¹⁷) apspriesti K. Skujenieka darbi, turklāt ar pozitīvām atsauksmēm. Bez tam sekcijā apsvēra iespēju tūlīt pēc K. Skujenieka atgriešanās no ieslodzījuma izdot viņa dzejas grāmatu. To var droši saukt par pirmo gadījumu PSRS vēsturē, kad RS atbalstījusi politieslodzīto.¹⁸ RS valdes suverēno noskaņu kopš 1965. gada nogales vairākkārt uzsvēris arī pats K. Skujenieks.¹⁹

Šie notikumi un tendences spilgti raksturo tābrīža valdes darba stilu un pozitīvās pārmaiņas, kas neapšaubāmi pozitīvi ietekmēja arī literārā procesa virzību. RS valde daudz aktīvāk iesaistījās ne vien kultūras, bet arī sabiedrisku jautājumu risināšanā, līdz ar to pakāpeniski apliecināja savu lojalitāti sabiedrībai. Dzejnieks Uldis Bērziņš to formulēja tā: „[RS] baudīja lielu uzticību mūsu sabiedrībā un liberālajās aprindās ārpus Latvijas.”²⁰

¹⁴ LVA, 473. f., 1. apr., 335. l., 14. lpp.

¹⁵ Turpat, 16. lpp.

¹⁶ Turpat, 335. l., 16. lpp.

¹⁷ LVA, 473. f., 1. apr., 349. l. (Dzejas sekcijas sanāksmju protokoli 1965.-1966. g.), 63. lpp.

¹⁸ Čaklā I. Kā dzeja izlauzās brīvībā. No: *Grāmatas aizkulisēs*. (sast. R. Luginska, S. Viese). Rīga: Sol Vita, 2002, 75. lpp.

¹⁹ Latkovskis B. Knuts Skujenieks: Katram pašam jābūt savas zemes saimniekam. Portāls <nra.lv>, 2015.25.III. Pieejams: <<http://nra.lv/latvija/137120-knuts-skujenieks-katram-jabut-savas-zemes-saimniekam.htm>> [Skatīts tiešsaistē 2015.06.V]

²⁰ Bērziņš U. Vizmas Belševicas ietekme uz Latvijas sabiedrību. *Karogs*, Nr. 3, 2007, 82. lpp.

Ideoloģiskās kampaņas pret rakstniekiem (1968-1969)

Lai arī RS vides nonkonformisms pakāpeniski pieauga, tomēr to nevarēja neietekmēt situācija PSRS kopumā un izmaiņas varas struktūrās. Par stagnāciju dēvētajā periodā PSKP ģenerāļsekretāra Leonīda Brežņeva (1964-1982) vadībā politiskā un ideoloģiskā kontrole, kā arī varas centralizācija atkal pastiprinājās.²¹ PSKP XXIII kongresā 1966. gadā izskanēja kritika par nepietiekamu literatūras un mākslas kontroli. Partijas biedriem tika pārņemta nepietiekami stingra mākslas darbu atlase publicēšanai.²² Arī L. Brežņeva laikā izvērsās vairākas kampaņas pret radošo inteliģenci.²³

Tomēr *stagnācijas laikā* LPSR, norāda D. Bleiere, ieguva zināmu patstāvību kultūras jautājumu risināšanā. LKP CK rīkoties varēja samērā brīvi un īstenot politiku formā, kādu uzskatīja par lietderīgāko, taču saglabājot absolūtu lojalitāti centram, respektīvi, Maskavai.²⁴ Arī RS valdes realizētajā literārā procesa vadībā daudz mazāk jūtamas Maskavas literārās dzīves notikumu atskaņas, salīdzinot ar 50. gadu otro pusi un 60. gadu sākumu.

1968. gada Čehoslovākijas notikumi, t.s. *Prāgas pavasaris*, saviļņoja ne tikai Eiropu, bet ietekmēja arī Latvijas radošās inteliģences progresīvo daļu. Šī perioda kopainai būtisks ir I. Auziņa dzejas krājums „Skumjais optimisms”, kuru dzejnieks nodēvējis par *Prāgas pavasara bērnu*²⁵ un kurā ievietotie dzejoļi rada spēcīgu atbalsi 60. gadu sabiedrībā. Attiecīgi ierosinot ne tikai pret sevi, bet vairākas pret rakstniekiem vērstas LKP CK kampaņas, sevišķi pēc 1968.21.VIII, kad Prāgā vardarbīgi iegāja sociālistisko valstu karaspēks,²⁶ apspiežot jebkuru demokrātiskuma izpausmi – „...ar *Prāgas pavasari* ir cerību, bet arī

²¹ Butulis I., Zunda A. *Latvijas vēsture*, Rīga: Jumava, 2010, 162. lpp.

²² Соколов К.Б. Художественная культура и власть в постсталинской России: союз и борьба (1953-1985 гг.), с. 249.

²³ Turpat, с. 270.

²⁴ Bleiere D. „Latviešu kultūra abpus dzelzs priekšvara: 1945-1990”, *Doma-6*. Rakstu krājums. Rīga: Doma, 2000, 30. lpp.

²⁵ Štrāle A.

²⁶ PSRS, Polijas, VDR, Bulgārijas, Ungārijas t.s. *Varšavas līguma* (1955) valstis

demokrātiskā sociālisma ilūziju sabrukuma gads" (M. Čaklais)²⁷

Ikviens darbs, kurā pavidēja kāda nepakļaušanās vai dumpīguma pazīme, tika nesaudzīgi apkarots. Šajā laikā aizliedza L. Pura lugas „Redzēt jūru” iestudējumu Akadēmiskajā Drāmas teātrī, I. Auziņa dzejoļa „Pļi! 1905” publikāciju u. c., tostakt arī kinofilmas „Četri balti krekli” demonstrēšanu. Nežēlastībā krita arī G. Priedes lugas „Smaržo sēnes” manuskripts. Šiem aizliegumiem sekoja labi zināmā rakstnieka A. Bela uzstāšanās par cenzūras kaitīgumu LKP radošās intelīģences sēdē 1968.9.XII.²⁸ Taču 1969. gadā sākās jauna CK ofensīva – uzbrukums V. Belševicai par dzejoļu krājumā „Gadu gredzeni” iekļauto dzejoli „Piezīmes uz Livonijas Indriķa hronikas malām” un LKP CK lēmums „Par ideoloģisko iestāžu vadītāju atbildības pastiprināšanu”,²⁹ kas apspriests arī RS partijas pirmorganizācijas sēdē 1969.30.I.³⁰

Autores mērķis nav pārstāstīt literatūras vēsturē zināmās kampaņas pret šiem un citiem rakstniekiem, bet gan izvērtēt un analizēt RS valdes nostāju pret LKP CK kampaņām. Jāpiebilst, ka visai nedaudzi rakstnieki, pret kuriem vērsās asas ideoloģiskās kampaņas LKP CK sēdēs, kritizēti arī RS partijas pirmorganizācijas sēdēs, savukārt pavisam nemaz – RS valdes un sekretariāta sēdēs. Tas pierāda RS valdes nevēlēšanos kritizēt minētos autorus. 1968. un 1969. gadā, kā liecina protokoli, RS partijas pirmorganizācijas sēdēs izvērstas debātes un kritika veltīta tikai triju autoru darbiem – G. Priedes lugai *Smaržo sēnes*, V. Belševicas dzejas krājumam *Gadu gredzeni*, kā arī L. Pura lugai *Redzēt jūru*, taču pēdējā pieminēta minimāli, tāpēc nav aplūkota sīkāk.

Par G. Priedes 1967. gadā tapušo lugu *Smaržo sēnes* (grāmata) iznākusi tikai

²⁷ Čaklais M. *Laiks iegrāvē sejas*, Rīga, Jāņa Rozes apgāds, 2000, 47. lpp.

²⁸ Cilvēks un ideoloģija. Virtuālā izstāde „Prāgas pavasara un Hartas 77 atskaņas Latvijā/Baltijā”. *Latvijas Valsts arhīvs*. Pieejams: <<http://www.lvarhivs.gov.lv/Praga68/index.php?id=30>> [skatīts: 2015.15.V]

²⁹ Cilvēks un ideoloģija. Virtuālā izstāde „Prāgas pavasara un Hartas 77 atskaņas Latvijā/Baltijā”. *Latvijas Valsts arhīvs*. Pieejams: <<http://www.lvarhivs.gov.lv/Praga68/index.php?id=30>> [skatīts: 2015.15.V]

³⁰ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 18. l. (Протоколы партийных собраний. 7. янв. 1969. г.–13. ноябрь 1969. г.), 5.-7. лр.

1986. gadā)³¹ plašas diskusijas izvērsās RS partijas pirmorganizācijas biroja sēdēs (1968.5. un 8.IV), tomēr nav vērojama sevišķi barga kritika. Faktiski abās sēdēs lugas nepārprotamo zemtekstu veikli paslēpa aiz trūkumiem mākslinieciskā ziņā, pie tam šos trūkumus īpaši izceļot. Līdz ar to rodas šķietamība, ka luga tik pamatīgi apspriesta vienīgi formālu iemeslu dēļ. Par šo dramaturģijas darbu izteicās vairāki RS biedri: A. Grigulis, Ž. Grīva, V. Bērce, I. Ziedonis, A. Vējāns, A. Broks, I. Bērsons, D. Avotiņa, L. Bīdaka, kā arī LKP CK pārstāvji – V. Krūmiņš un Haralds Priedītis. Tomēr visi kā sarunājuši atturējās no īpaši spilgtiem viedokļiem un kritikas paņēmieniem.

Īpaši diplomātisku nostāju ieturēja A. Jansons. Viņa labvēlību L. Purs neaizmirs: „Pat ja zinātu visus Alberta Jansona labos darbus, diez vai ņemtos tos uzskaitīt. Pietiek ar vienu vienīgu, pēc kara Padomju Savienībā pirmo gadījumu, kad mūsu RS un komunistiskās partijas pirmorganizācija nobalsoja pret CK lēmumu *novilkt ādu* Gunāram Priedem par lugu manuskriptā *Smaržo sēnes* un Laimonim Puram par *Redzēt jūru*”.³² Arī citu izteiktie viedokļi G. Priedes lugas sakarā bija frāžaini un nekonkrēti, piemēram, V. Bērces redzējums: „Daži autori iet pa adatu terapijas līniju, [...] lugā neredzam veselīgo, kas dzīvi virza, kas aicina negatīvo iznīcināt, kas cīnās par komunistisko morāli”.³³ A. Grigulis vienīgais vērsās mazāk pret G. Priedes darbu, vairāk paužot kritiku RS valdei: „Ir veselai virknei mūsu jaunāko literātu tāda tendence paust, ka vecie komunisti augsti turēja sarkanā karoga krāsu, bet tagad tā ir nomazgāta. Tas jūtams arī G. Priedes lugā. [...] Brīnos, ka iekšējās sanāksmēs luga nav kritizēta.”³⁴ A. Grigulis nopēla RS valdes pirmā sekretāra A. Jansona darbu, – viņš netiekot galā ar pienākumiem un pieļaujot nevēlamu parādību rašanos.

Būtībā visās diskusijās par Priedes lugu atkal saskatāma divu RS biedru paudžu un

³¹ Hausmanis V. Drāma. 70.-80. gadi. No: *Latviešu literatūras vēsture*. 3. sēj., (aut.: R. Briedis, I. Daukste-Sīlasproģe u.c.) Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 287. lpp.

³² Purs L. *Aizejot atskaties*. Otrā grāmata. Rīga: Signe, 2006, 79. lpp.

³³ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 14. l. (Протоколы партийных бюро. Планы работ. 10. нояб. 1966. г.–25. дек. 1968. г.), 57. лр.

³⁴ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 14. l. (Протоколы партийных бюро. Планы работ. 10. нояб. 1966. г.–25. дек. 1968. г.), 14. l., 59.-60. лр.

uzskatu konfrontācija. Kārtējo reizi sevi apliecina A. Jansona labvēlīgā attieksme pret rakstniekiem, aicinot tos nestrīdēties, bet sadarboties: „Abos polos kaut kas nav kārtībā, ka mēs, komunisti, nesaprotamies.”³⁵ Mazāk iecietīgi izteicās L. Brīdaka: „Jaunā valde un sekretariāts dara visu, lai neatstumtu vecos rakstniekus, taču dažreiz viņi paši runā vietās, kur auditorija nezina patieso stāvokli, runā par problēmām, kādas nekad nav pacēlušī Rakstnieku savienības sapulcēs.”³⁶ Savukārt I. Ziedonis problēmu cēloni iezīmējis sociālpolitiskā kritikā: „Pie rakstnieku ieslīgšanas negativismā zināmā mērā vainojama mūsu kultūras politika. [...] Kultūras politikā ir daudz analfabētisma.”³⁷ Pats G. Priede arī pēc ilgajām diskusijām un dažādi virzītās kritikas nebūt necentās tēlot grēku nožēlnieku: „Lugu esmu rakstījis, kā es domāju. [...] Analizēt un pierādīt negribu. Viss pateikts lugā. Iecerī lugā esmu realizējis. [...] Esmu devis maksimālo, ko spēju.”³⁸

Nav šaubu, ka kopējais valdes viedoklis par G. Priedes lugu bija atbalstošāks nekā to varēja gaidīt. Līdz ar to RS valde un partijas pirmorganizācijas birojs nonāca pretrunā ar LKP CK pausto oficiālo, neiecietīgo nostāju. G. Priede atzīst, ka „Sēnes mums kļuva par tādu kā paroli. Es biju izdarījis to, ko dzejnieks vienā darbā nevar – dokumentāli fiksējis visu, ko mēs toreiz domājām par gaisotni Latvijā, par Pelši, par jauno paaudzi.”³⁹

LKP CK kampaņas pret V. Belševicas dzejas krājumu *Gadu gredzeni* (1969) izvērsti analizējusi vēsturniece D. Bleiere rakstā „Varas Ezopa valoda: vēstures tēma *Gadu gredzenos*”.⁴⁰ RS partijas pirmorganizācijas sēdē 1969.3.VII I. Bērsons referēja par LKP CK XI plēnumu, kurā V. Belševica kritizēta par *Ezopa valodas* lietojumu.⁴¹ Šeit būtiskākais ir tas, ka par V. Belševicas dzejoli „Piezīmes uz Livonijas Indriķa hronikas malām” 1969.7.X RS pirmorganizācijas biroja sēdē izvērsusies visai sīva polemika. To ir vērts aplūkot un analizēt sīkāk, jo diskusija raksturo

divus rakstnieku grupējumus un to konfrontāciju. Runa bija par Imanta Lasmaņa dzejoli „Nolādējums zaimotājam” (publicēts 1969. gadā žurnāla *Karogs* 8. numurā), vērstu pret V. Belševicas strīdigajām „Piezīmēm uz Livonijas Indriķa hronikas malām”, un O. Vācieša sacerējumu „Latviešu tautas častuškas uz žurnāla *Karogs* malām”⁴², kas uzrakstīts dzejnieces aizstāvībai.

Ļoti krasi pret V. Belševicu nostājās A. Grigulis: „...daži dzejnieki vēsturiskās tēmas izmanto buržuāziskā nacionālisma propagandai. Vēsturiskās tēmas demagoģisks pagrieziens nav nekas jauns (Ungārijā, Čehoslovākijā tas jau ir). [...] Belševica pagātnes materiālu izmanto rafinēti, neskaidri. Gods un slava Ķempei, Lasmanim, kas iestājušies pret svešu ideju ievazāšanu padomju literatūrā. [...] Belševicu neviens neattaisnos. Tā ir nīrgāšanās nevis strīds.”⁴³ A. Grigūļa viedokli atbalstīja arī A. Vējāns, atzīstot, ka I. Lasmaņa dzejoļa pozīcija ir pareiza, un tas nav liekams blakus O. Vācieša dzejolim.⁴⁴ Ludmila Azarova atceras, ka O. Vācietis uzrakstījis trīs minētā dzejoļa eksemplārus; vienu paturējis sev, pa vienam nosūtījis V. Belševicai un A. Vējānam – *Karoga* redaktoram – bet tas pa taisnāko ceļu aiznesis dzejoli uz centrālkomiteju. Pēc šī incidenta O. Vācietis pārstājis ar Vējānu kontaktēties.⁴⁵ Vairākums rakstnieku – Daina Avotiņa, A. Balodis, I. Bērsons, A. Jansons, Ē. Vilks – nokritizēja I. Lasmaņa dzejoli. Savukārt RS partijas pirmorganizācijas birojs nolēma nosodīt par Belševicas grāmatu *Gadu gredzeni* izvērsušos polemiku, kā arī I. Lasmaņa un O. Vācieša dzejoļus, kuros pieļauti personiski apvainojumi.⁴⁶ 1969.15.X V. Belševicas poēma apspriesta atkal; šoreiz I. Ziedonis atzina, ka *Karogs* kļūdījies, ievietojot I. Lasmaņa dzejoli, turklāt nekur nav bijis recenzijas par Belševicas krājumu, tādēļ pēc I. Lasmaņa dzejoļa *Karogā* vajadzēja iespiest arī O. Vācieša dzejoli; nav saprotams, iebildis I. Ziedonis, kāpēc šajā kontekstā nosodīts O. Vācietis.⁴⁷

³⁵ Turpat, 14. l., 62. lpp.

³⁶ Turpat, 14. l., 67. lpp.

³⁷ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 14. l., 63. lpp.

³⁸ Turpat, 58. lpp.

³⁹ Radzobe S. „Saruna ar Gunāru Priedi 1988.16.XII” *Gunāra Priedes dzīve un darbi* (sast. I. Struka). Rīga: Jumava, 2014, 869. lpp.

⁴⁰ Bleiere D. Varas Ezopa valoda: vēstures tēma *Gadu gredzenos*. *Karogs*, Nr.3, 2007, 116.-129. lpp.

⁴¹ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 18. l., 62. lpp.

⁴² LVA, PA-7263. f., 1. apr., 18. l., 92.-94. lpp.

⁴³ Turpat 18. l., 83. lpp.

⁴⁴ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 18. l., 102. lpp.

⁴⁵ Beinerte V. *Ojārs Vācietis. Atvilktnēi. Malkas pagrabam. Mūžībai*. Portāls *Tvnet* Pieejams: <<http://www.tvnet.lv/izklaide/popkultura/42651-ojars-vacietis-atvilktnem-malkas-pagrabam-muzibai>> [skatīts: 2015.31.V]

⁴⁶ LVA, PA-7263. f., 1. apr., 18. l., 88. lpp.

⁴⁷ Turpat, 18. l., 101. lpp.

Atmetot galējus viedokļus, kopaina tomēr liecina, ka A. Jansona vadītā RS valde un A. Baloža vadītais partijas pirmorganizācijas birojs izvirījies no atklātas V. Belševicas poēmas kritikas un izvērtējuma.

Kā norāda D. Bleiere, RS pirmorganizācijai it kā vajadzēja būt lojālai komunistiskajai partijai, nosakot RS politiku. Taču, ja tā kavējās iesaistīties V. Belševicas vajāšanā, tad LKP CK ar to bija jārēķinās, un RS kļuva par partijas institūciju kritikas objektu.⁴⁸ Faktiski tieši no 1966. līdz 1969. gadam RS partijas pirmorganizācijas birojs nav atbalstījis kāda RS biedra aktīvu nosodišanu – to darījušas tikai atsevišķas personas – joprojām A. Grigulis, Ž. Grīva, kuriem pievienojies A. Vējāns. Gluži pretēji, – ir bijis pietiekami daudz mēģinājumu aizstāvēt rakstniekus pret iespējamām represijām, arī partijas birojam kļūstot par relatīvi demokrātisku telpu. To apstiprina Z. Skujiņa teiktais: „Padomju iekārtu lielā mērā balstīja viltīga pretruna – uz papīra likumi un priekšstati izskatījās demokrātiski, tikai dzīvē demokrātija netika īstenota. Rakstnieku partijas organizācija šajā ziņā bija izņēmums.”⁴⁹ Arī G. Priede šo laiku atceras kā pozitīvu: „Bija mūsu vidū biedri, kas katrā sapulcē runāja un labprāt runātu joprojām, ja būtu, kas klausās. Citi savukārt neteica ne vārda, viņu klātbūtne sazimējama vienīgi pēc reģistrētajām lapām... Runās bija daudz demagoģijas un patosa, kā prasīja izstrādātie spēles noteikumi. [...] Būdami PSKP struktūrvienība, mēs reizēm bijām arī vēl kas cits šeit Latvijā. [...] Jā, bet man tā likās vienmēr un visam noteikti jau, sākot ar 60. gadu vidu.”⁵⁰

D. Bleiere uzsver, ka 60. gadu procesi RS sagatavoja apstākļus Atmosdas attīstībai, jo ar radošās inteliģences viedokli rēķinājās gan vara, gan sabiedrība.⁵¹ Šajā darbā minētās epizodes bija mazas, tomēr morālas uzvaras, bez kurām šo rakstnieku liktenis būtu vēl grūtāks, nekā tas bija. Taču arī tās nespēja apturēt vajāšanas.⁵²

⁴⁸ Bleiere D. Varas Ezopa valoda: vēstures tēma „Gadu gredzenos”. Karogs, Nr. 3, 2007, 122. lpp.

⁴⁹ Skujiņš Z. *Jātnieks uz lodes*. Rīga: Preses nams, 1996, 105. lpp.

⁵⁰ Priede G. Tautas traģēdija un mēģinājums runāt par to dramaturģijā no 1954. līdz 1989. gadam. No: *Grāmatas aizkulīses*. (sast. R. Luginska, S. Višes). Rīga: Sol Vita, 2002, 117. lpp.

⁵¹ Bleiere D. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 67. lpp.

⁵² Turpat, 66. lpp.

Secinājumi

1. Pētījumā aptvertais laikposms (1956-1969) ir politisku un ideoloģisku pārmaiņu bagāts visā PSRS. Rakstnieku savienības valdes dokumentu izpēte kopā ar dažādām rakstnieku atmiņām un memuāriem palīdz gūt priekšstatu nevien par elitāras sabiedrības grupas – radošās inteliģences dzīvi, bet rada arī izpratni par profesionālas organizācijas darbību Padomju Latvijā apskatāmajā periodā.

2. Organizācijai ir sava individuāla un atšķirīga vēsture. Tā ir vienīgā profesionālā savienība Latvijas PSR, kura dibināta neilgi pēc Latvijas okupācijas, 1940. gadā, un kuras dibināšanas sākotnējā iecerē ievērots mazāk profesionālais, vairāk idejiskais aspekts, ko pierāda 1941. gadā notikušais RS I kongress – pārdēvējot to par Latvijas Padomju Rakstnieku savienību – nosaukumā atspoguļojot nevis profesionālās organizācijas teritoriālo (LPSR), bet ideoloģisko piederību.

3. RS valdes locekļu vadības stils periodā no 1944. gada līdz 1965. gada beigām, pirmā sekretāra Valda Luksa vadībā, tikpat kā nemainījās – literārā procesa organizēšanā saskatāma tendence saglabāt pēckara gadu metodes. Lielākā daļa valdes locekļu šajā periodā bija lojāli komunistiskajai partijai.

4. Valda Luksa vadītās valdes darba stils un lēmumu suverenitātes pakāpe bija atkarīga no politiskajām un ideoloģiskajām pārmaiņām valstī, t. s., politiskā *atkušņa*, nacionālkomunistu pieļautās liberalizācijas (latviešu literārā un kultūras mantojuma izvērtēšana) un turpmākajām komunistiskās partijas direktīvām; tātad krasu pārmaiņu periods.

5. Valda Luksa vadītās valdes konformisms izpaudās RS valdes attieksmē pret represētajiem rakstniekiem, kura bija atkarīga no konkrēta rakstnieka pagātnes un partijas attieksmes. Pozitīvāku attieksmi piedzīvoja 1937.-1938. gadā Krievijā represētie revolucionārie un kreisi noskaņotie latviešu autori un viņu literārais mantojums. Savukārt pret Latvijas Republikas laikā aktīvi rakstījušajiem un vēlāk represētajiem autoriem vērojama piesardzība un pat bailes novērtēt viņu daiļradi pārāk pozitīvi.

6. Destalinizācijas periodā (1956-1964) RS valdē trūka vienprātības, vērtējot arī atsevišķu autoru – Z. Skujiņa, V. Lāma, O. Vācie-

ša – darbus, kas kļuva par ideoloģizētās kritikas objektiem. Lēmumu pieņemšanā bieži izšķirošās bija ietekmīgu RS valdes locekļu (A. Griguļa, Ž. Grīvas) personiskās simpātijas vai antipātijas, tāpat ambīcijas. Taču ne valdes vadības stilā, ne metodēs nav vērojama atkāpšanās no partijas principiem.

7. Apskatāmajā periodā par būtisku robežšķirtni kļuva RS V kongress, kas pavēra daudz lielākas ietekmes iespējas jaunākajai rakstnieku paaudzei. Tas neapšaubāmi pozitīvi ietekmēja literārā procesa virzību. Var teikt, ka kongresa rezultāti radīja otrreizēja *atkušņa* gaisotni un iedvesmoja autorus nozīmīgiem un augstvērtīgiem darbiem.

8. Pēc RS V kongresa mainījās valdes vadības metodes un attieksme pret literāro un kultūras mantojumu. Tā aizvien aktīvāk iesaistījās sabiedrisku jautājumu risināšanā, apliecinot vairāk lojalitātes sabiedrībai, nekā komunistiskajai partijai.

9. Svarīga loma literārā procesa turpmākajā attīstībā bija RS valdes pirmajam sekretāram Albertam Jansonam, kurš savu iespēju robežās aizstāvēja rakstniekus pret iespējamām vai LKP CK realizētajām ideoloģiskajām kampaņām. Viņa vadītās valdes laikā izteikti redzama jaunās rakstnieku paaudzes (I. Auziņš, O. Vācietis, I. Ziedonis, I. Bērsons) opozīcija vecākai paaudzei (A. Grigulim, Ž. Grīvam).

10. Var secināt, ka RS institūcijām bija reālas iespējas ietekmēt literāro procesu Latvijā. Laikā no 1966. līdz 1969. gadam RS valde un sekretariāts visai atturīgi vai vispār nekritizēja rakstniekus, pret kuriem ideoloģis-

kās kampaņas izvērta LKP CK. Arī RS partijas pirmorganizācijas birojs kopumā neatbalstīja rakstnieku aktīvu nosodišanu – to darīja tikai atsevišķi RS biedri. Tomēr pamatā bija atkarīgi no LKP CK un PSKP CK oficiālajiem lēmumiem, pret kuriem RS valde bija bezspējīga.

11. Aplūkotajā laikposmā redzams, ka Rakstnieku savienības valde savā darbībā un vadības metodēs piedzīvojusi dažādus posmus, kas neapšaubāmi ietekmēja literāro procesu Latvijā. Lai arī pastāvēja pakļautība komunistiskās partijas direktīvām, tomēr RS iekšējās norisēs un vēlmē rakstniekus aizstāvēt pret partijas iespējamām represijām daudz kas bija atkarīgs no valdes locekļu un partijas biroja sastāva un to personiskajām īpašībām. Tādēļ var apgalvot, ka RS valdei apskatāmajā periodā bija ietekme uz literāro procesu gan Valda Luksa, gan Alberta Jansona vadītajā periodā. □

Filoloģijas maģistre Madara Eversone ir LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta (LFMI) zinātniskā asistente, kuras pētnieciskās intereses saistītas ar padomju posma literatūras, literatūrpolitikas un literārā procesa izpēti un arhīvpētniecību. Raksta pamatā ir LU Humanitāro zinātņu fakultātē aizstāvētais (2015.VI) maģistra darbs *Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes ietekme uz literāro procesu (1956-1969)*, par ko pērn piešķirta Kārļa Dziļlejas fonda prēmija. Uz nākamo gadu doktorandē Madara Eversone Vītolu Fonda ietvaros saņēmusi Astrīdes Ivaskas Piemiņas stipendiju.

Mirdza Ķempe RS 1967.g., saņemot PSRS valsts prēmiju

Fridrihs Milts. *Klusā daba*. 1973. Audekls, eļļa. 76,5 × 91,5 cm

Filipa Kļaviņa kolekcija

Atis Lejiņš

ATCEROTIES VECVECĀKUS

Neatceros savu agro bērnību Latvijā, bet atceros diezgan daudz par dzīvi latviešu bēgļu nometnēs Vācijā, un gandrīz visu par garo ceļojumu pa jūru uz Austrāliju. Bet tādā vecumā nav akūts jautājums par savu vietu pasaulē.

Filozofiskus jautājumus es sāku apcerēt kā padsmitnieks, Austrālijā. Galvenais jautājums bija: „Ja es un mana ģimene esam latvieši, tad kāpēc mēs nedzīvojam Latvijā?”

Tagad, kad esmu ceturtdaļu gadsimta nodzīvojis Latvijā, es dažreiz pārdomāju, kā man ir izdevies atgriezties dzimtenē pēc tik daudziem likločiem. Maniem vecākiem bija bail no Sarkanās Ķīnas invāzijas Austrālijā. 1960. gadā viņi nolēma emigrēt uz ASV, un tā es gandrīz nonācu Vjetnamas karā kā ASV karavīrs. Es redzēju karu Afganistānā '80. gadu vidū, kad meklēju kara gūstekņus no Baltijas, kas spiesti dienēt padomju armijā, bija nonākuši mudžahedīnu gūstā. Bet tad jau es biju nonācis Zviedrijā, kur trimdas latviešiem bija kontakti ar pagrīdi okupētajā Latvijā, tieši pāri Baltijas jūrai.

Vai viss varēja būt citādi? Vai epizodes ģimenes vēsturē manī radīja dzinuli atkārtot to, kas bija iepriekš noticis? Vai man tas bija gēnos? Esmu pārliecināts, ka atbildes ir Austrālijā. Galu galā es tur uzaugu, no septiņu līdz septiņpadsmit gadu vecumam. Tie bija nevainīgie '50 gadi, kad Bills Heiljs (Bill Haley) un viņa Komētas (Comets) izsprāga mūzikas pasaulē ar savu *Rock Around the Clock*, un mēs sīkie stāvējām garās rindās pie kinoteātriem, lai redzētu Elvis Presleju (Elvis Presley) filmā *Jail House Rock*. Es nekavējoties nopirku zilās zamšādas kurpes. Es visu atceros tik skaidri, it kā tas būtu noticis vakar. Tas ir mans stāsts...

Bija ļoti karsta, jauka Austrālijas vasaras diena septiņi gadi pēc II Pasaules kara beigām. Karstais ziemeļvējš bija ceriņu krūma zaļās lapas padarījis melnas. Krūms auga mūsu mājas dārzā, Melburnas (Melbourne) priekšpilsētā Grīnsboro (Greensborough). Putekļi cēlās aiz govīm, kas slinki staigāja aplokos

Plenty upes līkumā. Pirms dažām nedēļām tur bija sulīga zaļa pļava, kas labi auga nogulsnēs, ko upe katru gadu sanesa. Tagad tur bija putekļu bļoda, kur vēl šur tur turējās brūnas un dzeltenas zāles kušķi, cerībā sagaidīt drīzu lietu.

Man bija trīspadsmit gadi, un mazā māsa Aija bija divus gadus jaunāka, kad mēs iedrāzāmies vecās mājas virtuvē, ko bija cēlis Grīnsboro pirmais kolonists Viljams Polters (William Poulter), un palikām kā sasalūši. Mūsu mamma raudāja. Vecākais brālis Aivars pa lielākaļai daļai bija kopā ar saviem draugiem. Mēs ar māsu, neraugoties uz karstumu, visu laiku skraidījām iekšā, ārā. Katra diena bija aizraujoša, jo bija tik daudz, ko darīt pie upes un kalnā, kur auga koki un kazenes. Mums bija liels prieks par kanulaiviņu, ko brālis bija uztaisījis no skārda, darvas un koka. Laiviņa tecēja, bet mums bija vecs skārda trauks, ar ko smelt no laivas ārā ūdeni, un mēs varējām irties lielus gabalus pa tumšo ūdeni garām kritušiem kokiem, pāri sekliem akmeņiem, spēlējot kovbojus un indiāņus.

Man bija īsts loks un dažas bultas, ko tēvs bija izgatavojis un es biju iemantojis no brāļa. Es vienmēr biju indiāņu pusē, kas pret milzīgu pārspēku, baltajiem kolonistiem un viņu karavīriem, aizstāvēja savu zemi. Tie tīkoja viņu zemi, un runāja ar šķeltu mēli. Tikai daudz vēlāk es sapratu, kāpēc es ieņēmu tādu nostāju.

Mēs nekad nebijām redzējuši mammu raudam un lielās bailēs spiedāmies viņai klāt, un arī sākām raudāt. Kas bija noticis? Caur asarām viņa rādīja vēstuli uz virtuves galda un šņukstēja, ka viņas māte Vācijā ir mirusi.

Mēs bijām atstājuši latviešu bēgļu nometni Vācijā pirms trim gadiem. Internacionālā Bēgļu Organizācija (IRO) ar bijušo amerikāņu armijas transporta kuģi *General Black* no Neapoles Itālijā mūs bija atsūtījusi uz Melburnu, Austrālijā.

Man ir dzīvas atmiņas no garā brauciena ar vilcienu no Falingbosteles, angļu zonā, cauri visai Vācijai, un tad caur lielo tuneli, kas savienoja Šveici un Itāliju. Bija drusku bailīgi iebraucot un pukšķinot cauri kalnam, bet septiņgadīgam puikam nekas nevarēja būt aizraujošāks. Kad sākām braucienu, tēvs

Atis Lejiņš

bija piesējis mūsu segu stūrus pie bagāžas tīkliem mūsu nodalījuma abās pusēs un pa nakti iecēla visus trīs bērņus izveidotajos guļamtiņklos. Tur mēs šūpojāmies un ātri iemiņgām ar ritmisko riteņu klaboņu pār sliežu savienojumiem. Bija jociņgs notikums, kad vilciens, izbraucis no tuneļa Itālijas pusē, uz brīdi apstājās. Mēs skatījāmies pa logu, kā itāliešu robežsargs paslīdēja uz sniegainās slidenās dzelzceļa slīdes un nokrita zemē uz dibena. Cilvēki vilcienā un pārējie robežsargi ārā sniegā visi labsirdīgi smējās par samulsušo, kauniņi smaidošo puisī.

Bet es neesmu drošs, vai es īsti varu atcerēties savas mātes vecākus. Mēs dzīvojām citā nometnē nekā viņi. Pirms britu armijas smagās mašīnas mūs pārveda uz Falingbosteli, kas bija iesākums mūsu ceļojumam uz Austrāliju, mēs dzīvojām Omštetē (Omstedt), Oldenburgas priekšpilsētā. Mūs ievietoja barakās, ko īsi pirms tam bija apdzīvojuši krievu kara gūstekņi. Plānās barakas bija apbērtas ar tonnām DDT, lai tīktu vaļā no utīm. Sarkanarmija uz priekšu vairs nenāca, un mēs, bērņi, sākām iet latviešu bērņu dārzā, kas nometnē bija ierīkots.

Šķērsojot Vāciju dažādos virzienos, izvairoties no amerikāņu/vācu un vācu/krievu sadursmēm, mēs bijām atšķirušies no mātes vecākiem. Ar kājām bijām aizgājuši no Drēzdenes melnajām drupām līdz Oldenburgai, bet vecvecāki kara beigās nonāca Forelē (Vorel) netālu no Ziemeļjūras, kas arī bija angļu zonā. Vēlāk mēs viņus sameklējām caur Sar-

kano Krustu. Mēs pazaudējām kontaktu ar tēva māti, kas bija palikusi Latvijā kopā ar savu jaunāko dēlu. Vīrs viņai no vecuma bija miris kara laikā. Mēs nevarējām viņai rakstīt, jo bija nolaidies dzelzs priekšgars.

Es ļoti centos atcerēties, kādi izskatījās manas mātes vecāki. Varbūt ka es viņus atceros, jo mēs viņus vienreiz Forelē apciemojām. Tam vajadzēja būt neilgi pirms man palika pieci gadi, jo tādā vecumā jau var kaut ko atcerēties, īpaši interesantas lietas. Es skaidri atceros braucienu ar kamaniņām pa kalnu lejā kopā ar brālēnu Jāni un savu māsu. Man tas bija liels notikums, mans pirmais brauciens ar kamaniņām. Tas nevarēja būt Olmštetē, jo tur nebija kalnu un mans brālēns tur nedzīvoja. Viņš dzīvoja ar savu māti, manas mātes māsu, kopā ar vecvecākiem. Manas tantes vīrs bija kritis austrumu frontē. Vēlāk viņa apprecējās ar bijušo latviešu karavīru, invalīdu, ko viņa bija satikusi Forelē. Viņam bija laimējies palikt dzīvam.

Kā pa miglu es atceros telpu, ar krāsniņu kaut kur labā pusē. Kāds bija ugunī ielicis vēl dažus gabalus akmeņogļu, jo it kā runāja par aukstumu. Viss, ko es redzēju no vecmāmiņas, bija neskaidra, bāla seja tālumā. Tam vajadzēja būt vectēvam, kas kurināja dzelzs krāsniņu. Latvijā es viņam sēdēju klēpī dārzā pie viņa lauku mājām, kamēr viņš lasīja avīzi. To man māte stāstīja. Es pats to neatceros. Man bija tikai divi gadi, kad mēs izsprukām spraugā, kas bija uz brīdi pavērusies starp karojošām armijām, un tikām pēdējā vilcienā, kas gāja no Rīgas uz Berlīni, dažus mēnešus pirms ieroči aplkusa.

Interesanti būtu zināt, kāds es būtu izaudzis, ja mātes vecāki būtu bijuši manas dzīves sastāvdaļa. Mani vecāki teica, ka viņi būtu varējuši vecvecākus uzturēt. Viņi nebūtu kļuvuši par nastu valdībai. Bet Austrālijas valdība bija citādos uzskatos – viņi vairs nebija darba spējīgi, tāpēc viņiem neļāva pie mums braukt.

Māja, ko mēs īrējām, gandrīz neko nemaksāja. Varbūt dažus šiliņus mēnesī. Tas bija tāpēc, ka tur nebija elektrības. Mājas īpašnieks Pope kungs, kas pats dzīvoja otrpus lielai pļavai un savu zemi apstrādāja ar arklū un lielu zirgu, bija priedīgs, ka mājā kāds dzīvoja.

Mājai bija divas daļas. Sākotnējā daļa bija divas telpas, celtas no akmeņiem, dubļiem un salmiem, ko bija cēlis Poltera kungs kaut kad 19. gadsimtenī. Biezie brūnie akmeņi turēja telpas vēsas vasarā, bet vajadzēja daudz malkas, lai ar primitīvo kamīnu turētu telpu siltu ziemā. Viņam par godu ielu, kur mēs dzīvojām, sauca Poltera gatve, lai gan tā bija bedrains grants un smilšu ceļš, kur divām automašīnām būtu grūtības pabraukt vienotrai garām. Tam nebija nozīmes, jo ielai viens gals bija ciet, ļoti maz mašīnu te vispār iebrauca, un vienrocis pastnieks brauca ar divriteni.

Es nezinu, kad mājai no dēļiem tika piebūvētas vēl divas istabas. Tad vēl bija daļēji aizsegta veranda un virtuve. Izlietnē bija auksta ūdens krāns. Ūdens bija ļoti garšīgs, varbūt tāpēc, ka tam nebija nekādi ķīmiski piemaisījumi.

Mūsu ģimene visvairāk dzīvoja pa virtuvi. Lielā petrolejas lampa ar dakti un stikla cilindru zem abažūra stāvēja liela galda vidū un visai virtuvei deva siltu gaismu. Dzelzs plīts stāvēja dažas pēdas tālāk pie ārsienas. Tur māte mums gatavoja ēdienu. Es cirtu malku plītij un kamīnam. Tas mums neko nemaksāja, jo mēs varējām savākt nolauztus zarus un dažreiz pat veselus baļķus, ko upe gadskārtējo plūdu laikā bija izskalojusi.

Lielu daļu no pārtikas mēs paši izaudzējām. Kartupeļi pietika līdz nākamam pavasarim. Vasarā es stiepu mūsu gurķus un tomātus augšā pa kalnu uz vietējo dārzenu veikalu ceļa malā. Kalns bija iepretī tam kalnam, kur mēs parasti spēlējāmies. Atlīdzībai veikalnieks no savas kabatas man iebēra sauju sīknaudas. Mūsu gurķi bija labāki nekā tie, ko smagā mašīnā atveda no sakņu tirgus. Mans tēvs Latvijā bija bijis zemkopis pirms viņš kļuva par skolotāju. Mēs, trīs bērni, daudz laika pavadījām ravējot dārzā nezāles, kas ļāva dārzājiem augt lieliem un sulīgiem. Vecais Pope uzcēla sētu ap mūsu māju un dārzu, un drīz vien ābeles un ērkšķogu krūmi atkopās no govju mīdīšanās. Mums bija divas govīs, dažreiz trīs, tā kā mums pa brīvu bija piens, siers, krējums un sviests. Mans darbs bija griezt Alva Laval centrifūgas rokturi. Vēlāk es brālim palīdzēju slaukt govīs. Nekas nav gardāks par krūzīti putojoša, silta, dabīga piena tieši no spaiņa. Arī olas un vis-

tas gaļa bija par brīvu. Es baroju kādas četrdesmit vistas, un, kad nāca ciemiņi, mans darbs bija kādas pāris noķert, nocirst viņām galvas uz bluķa zem lielā sēru vītola, noplūkt spalvas un iztīrīt iekšas, pirms es tās nodevu mammai. Tēvs izvēlējās labākās olas un pārdeva tās Eltham vidusskolai, kur viņš mācīja matemātiku. Ciemiņi, veci draugi no noņemnes laikiem, kas tagad dzīvoja Melburnā, man uzlika vēl vienu pienākumu. Man bija jākāpj augšā pa kalnu uz Grīna (Green) Viesnīcu, ar lielu tukšā brezenta somu. Tur bufetnieks piepildīja manu somu ar brūnām alus pudelēm par naudu, ko tēvs man bija iedevis. Lejup ceļš bija grūtāks, jo man vajadzēja uzmanīties, lai kāda pudele nesaplīst.

Veļu mēs mazgājām mazā piebūvē. Lielā skārda mucā sildījām ūdeni un tad ar spožu spaini lējām vecā baļļā. Tur bija karsts kā saunā vai, kā latvieši teiktu, pirtī.

Mana mātes māte nomira samērā jauna, 73 gadu vecumā. Viņa būtu varējusi tikai pāris gadus pie mums nodzīvot kolonistu mājā, bet viņa būtu bijusi daļa no mūsu ģimenes, piedalījusies pārrunās ap virtuves galdu, palīdzējusi mātei gatavot ēdienu un varbūt mūs pieskatījusi, lai mana māte varētu dabūt algotu darbu. Māte sāka strādāt tikai pēc tam, kad mēs bijām pabeiguši pamatskolu, mazā sarkanā skoliņā Grīnsboro, un es biju sācis ceļu ar vilcienu uz Heidelbergas nepilno tehnisko skolu 1955. gadā. Tas bija četri gadi pirms nomira mans vectēvs, un viņš tad būtu varējis pie mums nodzīvot gandrīz desmit gadus.

Tas nozīmē, ka viņam būtu bijusi veidojoša ietekme uz mani, kad es augu. Es pavadīju tikai dažas vasaras, strādājot tēvoča augļu dārzā Parengā, pie Murray upes. Tas mani noteikti iespaidoja. Viņš bija bijis karavīrs un dziedāja latviešu mīlestības dziesmas un pa starpām sērīgas karavīru dziesmas, kamēr mēs, – viņš pats, es, divi mani brālēni, Jānis un viņa pusbrālis Vidvuds – neskatoties uz šausmīgo karstumu, lasījām aprikozēs. Kad es sūdzējos par garo darba laiku karstumā, viņš smējās un teica, lai es palasu *Dvēseļu puteni*, ja es gribu iepazīties ar īstām dzīves grūtībām.

Tas bija stāsts par latviešu puisi, padsmīto gados, kas cīnījās I Pasaules karā un pēc tam vēl Latvijas brīvības cīņās. Es grāmatu izlasī-

ju, kad atgriezies mājās Grīnsboro. Man pagāja stunda izlasīt pirmo lappusi, jo toreiz es ar grūtībām lasīju latviešu valodā. Nevarēju grāmatu nolikt, jo atpazinu sevi grāmatas varonī. Tāpat kā es, viņš nesen bija iemīlējies, un tāpat kā viņš, es labprāt būtu varonīgi cīnījies par Latvijas brīvību.

Dzīvē pienāk laiks, kad kļūst interesanti atskatīties pagātnē, gandrīz tikpat aizraujoši kā jaunībā bija gaidīt katru jaunu dienu un brīnumus ko tā nesīs.

Dzejnieks Imants Ziedonis ir teicis, ka cilvēks atskatās nonācis „kalna pakājē” pēc tam, kad ir ticis „kalnam pāri”. Tas ir, lai pats sevi labāk saprastu un pārdomātu vai būtu varējis kaut ko darīt, lai kalnā kāpiens būtu bijis savādāks.

Vai vectēvs mani būtu varējis ievirzīt citādā kāpienā? Viņš bija dzimis 1874. gadā, izdzīvojis cauri viena gadsimtena otrai pusei un pusei no nākamā gadsimtena. Viņš bija piedzējis revolūciju, pasaules karu, bijis gūstā, sašauts un viņam vēl bija šrapnelis kājā. Bet viņš izglāba savu ģimeni, atveda to no Krievijas atpakaļ uz jauno Latvijas valsti. Vai tas bija liktenis, laime vai kaut kas viņa raksturā? Mēs, bērni, augām Austrālijā it kā paši savā pasaulē, vienmēr ar jauniem piedzīvojumiem. Mūsu garīgais apvārsnis nebija īpaši plašs. Bija krikets vai futbols mazajā skoliņā otrpus kalnam. Ja mana komanda zaudēja, tā bija katastrofa.

Mēs tomēr nedaudz atšķiramies no pārējiem. Mēs trīs bijām vienīgie tā sauktie „jaunie austrālieši” mazajā sarkanajā skoliņā. Sākumā, kad es ēdu savas maizītes, citi bērni stāvēja puslokā man apkārt un platām acīm brīnījās. Es ēdu melnu rudzu maizi ar garozu. Viņi ēda mīkstu baltu maizi, kā vati. Es biju pārsteigts, kad viņi meta projām garozu, jo tā bija mazliet cietāka.

Mēs ar māsu bijām vienīgie bērni, kas uzstājās, kad bija sanākuši pieaugušie. Māte mums bija iemācījusi vienkāršas latviešu tautas dejas, un mums bija liela piekrišana pie citām mammām. Tēvi gandrīz nekad nebija, jo sarīkojumi notika pa dienu. Bija tikai vēl viens, kas uzstājās. Mans draugs Deivids, tērpies skotu svārkos, spēlēja dūdas. Viņam uzvārds bija Vickers, un tēvam piederēja aptieka. Man viņa uzvārds nelikās īsti pēc

skotiem, jo priekšā nebija „Mac”. Viņa vecāki mūs izglāba no dzīves Mentonē, kur mēs pirmo gadu Austrālijā visi pieci dzīvojām vienā istabā. Vickera kungs mūs paņēma savā vecajā brūnajā Model T Fordā un aizveda uz veco māju pie Plenty upes. Brauciens izlikās bezgalīgs, bija ļoti karsts un man palika nelabi. Es nekad agrāk nebiju braucis automašīnā.

Mēs bijām viena no retajām ģimenēm, kas mājās nerunāja angļu, bet gan citā valodā. Mani vecāki nevainojami runāja angļu valodā. Māte bija Latvijā angļu valodas skolotāja, un tēvs kādu laiku bija strādājis Latvijas vēstniecībā Londonā. Bet runāt latviski mums bija tikpat dabīgi kā elpot tīru gaisu. Klautosies mūsu vecāku sarunās viņu dzimtajā valodā, mēs pamazām dabūjām zināt mūsu pagātni.

Saprotams, ka mūsu ģimenes sarunas bija savādākas nekā tās, kas norisinājās caurmēra austrāliešu mājās. Pamazām zināšanu druskas par dzīvi pirms mēs nonācām Austrālijā aizķērās mūsu smadzenēs. Cik Latvijā bija saldas un sulīgas zemenes, un, ja gaiši zaļos vasaras ābolus paturēja pret sauli, tiem gaisma spīdēja cauri. Tie saucās „Dzidrie”.

Viņi mums stāstīja par mūsu senčiem, kas simts gadu garumā ar zobenu un vairogu cīnījās ar Teitoņu ordeni, kas izkāpa mūsu krastā, un par briesmīgo badu krievu revolūcijas laikā. Mēs nevarējām saprast, kā tas ir, kad cilvēkiem nav ko ēst.

Mani visvairāk iespaidoja stāsts par vectēvu, kas paspējis izlēkt pa logu, kad krievu kazaki ielauzuši durvis 1905. gada revolūcijas laikā, lai viņu arestētu. Mana mamma bija tikai gadu veca, un vecmāmiņa viņu cieši turēja. Vecmāmiņas bailes bija tik stipras, ka tās pārgāja uz mazo meitiņu un palika neizdzēšamas viņas atmiņā visu atlikušo mūžu.

Vectēvs vietējās draudzes baznīcā spēlēja ērģeles, un revolūcijas laikā viņš spēlēja latviešu revolucionāru dziesmas, ko draudze spārīgi dziedāja līdz. Bet, kad ieradās cara kazaki, tas viņam nozīmēja nāves spriedumu.

Informācija pie mums, bērniem, nonāca pamazām, pa daļām, dažreiz aizmirsta, vēlāk atminēta. Laika gaitā tā nemanot iespaidoja mūsu jaunus prātus. Mamma mums stāstīja par sava tēva dzīvi, bet kā tas būtu bijis, ja

viņš pats mums par to būtu stāstījis? Mums varbūt būtu bijušas garas sarunas.

Es atceros vienu reizi, kad mums bija ciemiņi no pilsētas. Es ieskrēju istabā un sastingu, jo visi klātesošie mani skatījās pilnīgā klusumā. Es instinktīvi jutu, ka kaut kas nopietns bija noticis. Bija ilgs klusums un tad man pateica, ka piecdesmit latviešu karavīri Franču Ārzemnieku leģionā bija krituši pie Dien Bien Phu, kad pilsēta krita Ho Chi Min varā. Tas bija 1954. gadā, man bija vienpadsmit gadi, un es to ainu šodien redzu tikpat skaidri kā toreiz. Es jutu neizteiktos vārdus smagi karājamies gaisā: „Kad latviešu karavīri beigs mirt cīnoties svešās armijās?”

Tai telpā nebija neviens, kas nebūtu cīnījies II Pasaules karā. Mans tēvs bija izņēmums. Viņš bija dienējis trīs dažādās krievu armijās pirms 1917. gada revolūcijas, pirms viņš bija atradis ceļu pie viena latviešu bataljona Sibīrijā un caur Japānu atgriezies Latvijā. Mans vectēvs nebija šajās viesībās. Viņš bija vienīgais, kas bija cīnījies cara armijā I Pasaules kara sākumā, kad viņš bija iesoļojis Austrumprūsijā dziedot latviešu karavīru dziesmas. Viņš man būtu varējis pastāstīt, ka viņa divīzijā vairums karavīru bija latvieši, ne krievi. To es tikai vēlāk uzzināju, lasot vēstures grāmatas. Sešus gadus vēlāk, ar klibu kāju un kopā ar savu vecāko dēlu, kas tikko bija sasniedzies astoņpadsmit gadus, viņš pietiecās Latvijas neatkarības cīņām. Viņi nedabūja ne reizes izšaut, jo neatkarības cīņas bija beigušās pirms viņi nonāca frontē.

Roberta Redforda filma *The Horse Whisperer* mani ļoti iespaidoja. Vai mans vectēvs arī prata sarunāties ar zirgiem? Kopš agras jaunības viņš sava tēva lauku mājās jāja ar zirgiem bez sedliem un bez iemauktiem, tāpat kā vēlāk augot viņa bērni, mana māte, mātes māsa, tēvoči. Latvijā vasaras dažkārt bija ļoti karstas. Viņš būtu varējis sēdēt zem sēru vītola mūsu dārzā, lasīt latviešu avīzi, ko izdeva latviešu kopiena Melburnā, un iedot man kādu padomu kamēr es kā Tazāns šūpojos koka zaros. Tad man nebūtu tā iznācis ... Sirms zirgs pa vasaru bija ielaists aplokā. Zirgs mani vilka kā magnets. Indiāņi jāja ar zirgiem, man arī izmisīgi gribējās jāt. Es izdomāju plānu. Uzrāpos uz sētas un pacietīgi gaidīju līdz zirgs nāks garām nesteidzīgi gremodams zāles kušķi. Es viņam uzlēcu

mugurā! Es pamodos un pārsteigts skatījos kā zilās debesis griežas ap mani. Kad tā īsti atjēdzos, upes otrā pusē redzēju zirgu, kas uz mani skatījās ar baltu aci. Es paliku dzīvs, nebija lauzta ne spranda, ne cits kāds kauls.

Liktenim izspruku par mata tiesu. Bija vēl citas reizes manā garajā atpakaļceļā uz atjaunoto Latviju. Ja mani vecāki dienu agrāk būtu nonākuši Drezdenē, mēs visi būtu beigti. Vai mana audzināšana Austrālijā bija likteņa lemta? Vai grāmatas, ko es lasīju, un mans neiepazītais vectēvs man deva priekšzīmi un parādīja ceļu atpakaļ uz Latviju? Varbūt man tas vienkārši bija gēnos. Kādam ģimenē jābūt ideālistam.

Mātes māsiņa Anna Irbe, abām vārdā Anna, kļuva par misionāri Indijā 1930'os gados. Neviens cits neatsaucās viņas tēva bīskapa Irbes aicinājumam. Pēc kara viņa tur palika, jo nevarēja atgriezties Padomju savienības okupētā Latvijā. Vēl joprojām cilvēki viņu atceras un liek puķes uz viņas kapa, pateicībā par viņas darbu ar Indijas ciltīm.

Es sēdēju uz gandrīz horizontāla vītola zara mūs Grīnsboro dārzā, skatījos sarkanu saulrietu, un apņēmos darīt savu daļu, lai atbrīvotu savu zemi.

Jāsaka, ka vēl joprojām jūtos drusku savādi, dzīvojot savā zemē. Esmu vectēvs. Varu mazbērniem stāstīt savus stāstus. Mēs esam visi kopā. Es domāju nākamvasar uztaisīt loku savam vecākajam mazdēlam, kam palika septiņi gadi, tāpat kā es uztaisīju savam dēlam, kad viņš bija tai vecumā. □

Šis stāstījums ir publicēts angļu valodā Greensborough Historical Society interneta lapā 2016. gada beigās. Skat. < <http://www.greensboroughhistorical.org.au/Articles> >. No angļu valodas tulkojusi Anita Liepiņa.

Atis Lejiņš ir 12. Saeimas deputāts, Latvijas Ārpolitikas institūta dibinātājs un goda direktors, TZO virsnieks.

Skat. arī L. Vilks (segvārds) „Esmu berlīnietis...“, *JG254* (2008.IX) 27. lpp.

Otto Ozols

KATALONIJA. SPĀNIJA. EIROPAS MIJKRĒSLIS

Rakstu 15. oktobrī, divas nedēļas pēc vēsturiskā referendumā Katalonijā, kuru Spānija ar brutālām policejiskām metodēm mēģināja izjaukt. Katalāņi par spīti nemitīgiem draudiem un vardarbībai nobalsoja. 90% teica „Jā” – par Katalonijas neatkarību. Neskaitāmas vēlēšanu urnas Spānijas policija nolaupija, tādēļ nav precīzi nosakāms, cik cilvēku kopumā piedalījās. Raksta tapšanas brīdī Katalonijas prezidents uz laiku ir apturējis neatkarības pasludināšanu, vēlreiz dodot iespēju Spānijai sākt dialogu. Līdz šim tas ir noraidīts un nav zināms, ar ko tas viss beigsies. Iepriekš Spānija vismaz 18 reizes ir kategoriski noraidījusi jebkādas sarunas, aicinājumu uz dialogu. Gadiem ilgi Spānija ir ignorējusi miljonus savas valsts iedzīvotāju.

Kas tad patiesībā notika Katalonijā, mūsdienu Eiropā 2017. gada 1. oktobrī? Pavisam īsi un skaidri – brutāli, masveidīgi tika nospārdīti cilvēki un demokrātija. Tomēr visbriesmīgākais sekoja pēc tam. Izrādījās, ka pār Eiropu ir nolaidies īsts dubultmorāles un ko-

lektīvās glēvulības mijkrēslis. Mūsdienu demokrātiskā, it kā apgaismotā Eiropa izrādījās nožēlojama ilūzija. Eiropa atgādina ciematu, kurā visu acu priekšā kādā mājā vecākais un lielākais smagi piekāvis mazāko un neaizsargātāko otro pusi. Vienkārši par to, ka mazākais iedomājas kaut ko runāt par dialogu, balstiesībām un iespēju šķirties. Ko viņš vispār iedomājies? Kāda vēl te demokrātija?! Kā visdrūmākajos viduslaikos šim mazākajam tika pavēlēts aizvērties, un pēc atteikšanās paklausīt, tika pamatīgi noslānīts. Nežēlīgi, publiski un pretīgi.

Ko tikmēr darīja pārējā Eiropa? Jā, tieši tā – noskatījās, kaut ko glēvi nomurmināja, lai tikai nenokaitinātu lielo un resno, un vienkārši uzgriezta muguru. Vēl piedraudēja, ka šķiršanās gadījumā vispār izdzīs no kopēja ciemata. Ko vēl ne – nekaunīgi, mazie iedomīgi katalāņi, kaut ko sasapņojušies par pašnoteikšanās tiesībām?! Ak, ANO cilvēktiesības paktā par to rakstīts?! Ko vēl ne? Tur daudz kas ir rakstīts! Tas attiecas tikai uz supertautām, uz izredzēto kastu – norvēģiem, dāņiem, zviedriem, somiem, igauņiem, latviešiem, lietuviešiem, poļiem, skotiem un citām pirmšķirīgām nācijām. Skaļi tas netika pateikts, bet attieksme bija nepārprotama.

Otto Ozols vidū starp sagaidītajiem Barselonā savā 480 km pārgājienā pa Katalonijas Ceļu (Via Catalana) š.g. aprīlī Skat. <<http://www.aprinkis.lv/sabiedriba/politika/item/40689-katalonija-iet-baltijas-celu>>

Lai nevienam nebūtu šaubas – Spānijā simtiem ultranacionālistu izgāja ielās un pacēla rokas sveicienā, kas baisi atgādina laikus, kur cilvēki tika dalīti *Übermensch* un *Untermensch*. Dažām nācijām cilvēktiesības pieņākas 100%, dažām – mazāk. Tāpat ES politiskās elites izpratnē katalāņi pieder pie šiem „nepilnīgajiem”. Vai patiešām nav sācies kārtējais Eiropas garīgais mijkrēslis? Eiropas vadošie politiķi un meinstrīma mediji, kuri citkārt gatavi mēnešiem kliegt par ultraradikāļiem, nacisma atdzimšanu, tagad ir aizdomīgi ieturēti. Glēvulu ciematā lielo un vareno kaimiņu skaļi kritizēt ir bīstami. Tā var arī pats smagi norauties.

Daudzi Eiropas politiķi ar nopietniem ģimjiem atkārtoja Spānijas propagandu, ka katalāņi ir pārkāpuši Spānijas konstitūciju. Šie liekuļi visdrīzāk to nemaz nav lasījuši. Viņi nav izlasījuši pat pirmo tās pantu. Lūk, kas tur ir rakstīts – „Spānija ir demokrātiska valsts.” Un ziniet, kas ir demokrātija – tā ir tāda kārtība, kur cilvēkiem ir tiesības brīvi paust savu viedokli, kur tiek cienīta un sargāta vārda un sapulču brīvība. Kas notika Spānijā? Cilvēkus, kuri gribēja miermīlīgi paust savu viedokli atklāti balsojot, policija vienkārši piekāva un vēlēšanu urnas atņēma ar spēku. Tā ir demokrātija? Vai tiešām Eiropas vadošajiem politiķiem ir aptumšojies prāts? Tā ir demokrātija varbūt vienīgi Putina kunga izpratnē.

Vēl, runājot par to pašu Spānijas konstitūciju, ir jāatceras, ka tajā ir skaidri un gaiši norādīts (10. daļas 2. paragrāfā un 96. daļā), ka Spānijai ir jāievēro starptautiskās apņemšanās, pašu parakstītās vienošanās. Ja gadījumā vietējie likumi ir pretrunā ar šīm vienošanās, tad jāievēro starptautiski parakstītās. Jau pieminētajā ANO cilvēktiesību pakta I daļā ir nepārprotami norādīts: „1. Visām tautām ir pašnoteikšanās tiesības. Pamatojoties uz šīm tiesībām, tās brīvi nosaka savu politisko statusu un brīvi nodrošina savu ekonomisko, sociālo un kultūras attīstību.”

Spānija šo ANO cilvēktiesību pakta ratificēja jau 1977. gadā. Tāpat saskaņā ar jau pieminēto Spānijas konstitūciju, katalāņu tautas pašnoteikšanās tiesības bija un ir jāievēro. Vai Spānija un viņas draugi uzskata, ka ANO dokumentus var arī neievērot, jeb ievērot tikai, tā teikt, selektīvi? Te mēs nonākam vistumšākā mijkrēšļa zonā. Tieši tā reiz

caur pirkstiem uz vispārējām starptautiski atzītām tiesībām raudzījās Padomju Savienība un tās līderi. Arī PSRS ietilpstošajās republikās teorētiski bija dažādās konstitūcijā noteiktas tiesības, pat – tiesība izstāties. Tomēr ja kāds par to sāka runāt, tad viņu neka vējoties sagrāba policija un cietums bija garantēts.

Kāds tagad sarauks pieri un teiks – salīdzināt Spāniju ar Padomju Savienību ir aplami! Teiks, ka tikai t.s. „eiroskeptiķi” apgalvo, ka Eiropas Savienība ir līdzīga Padomju Savienībai. Kāds absurds – izsauktos daudzi labticīgie Eiropas Savienības aizstāvji. Taisnība – absurds. Bet pieļaujot, ka Eiropas pilsētās policija drīkst piekaut neaizsargātus savādāk domājošos, kuri noticejuši vārda brīvībai, mēs vienu dienu aiziesim gulēt Eiropas Savienībā un pamodīsimies vecajā labajā Padomju Savienībā! Demokrātijas mijkrēslis tā pa nakti piezogas nemanot.

Arī Padomju Savienībā savādāk domājošos policija drīkstēja piekaut turpat uz ielas. Arī Padomju Savienībā Staļina režīms sodīja veselas tautas, miljonus to pārstāvjus. Arī Padomju Savienībā impēriskā centra mediji drīkstēja uzspļaut jēkādai žurnālistikas ētikai un dēmonizēt oponentus. Arī Padomju Savienībā bija politiķu iecelti tiesneši, kas tiesāja politiķus, kuri bija pildījuši vēlēšanu gribu, nevis impēriskā centra pavēles. Padomju Savienībā politiskajai elitei bija jāvienojas kolektīvos, publiskos melos. Dažādu līmeņa vadītāji pēc augstākas pavēles publiski atkārtoja absurdus melus, kuriem neviens neticēja.

Spānijā tieši šobrīd tā notiek. Vadošie Madrides laikraksti un TV kanāli neatpaliek no sliktākajiem Kremļa režīma paraugiem. Pēc masveida uzbrukumiem Katalonijā neaizsargātiem vēlētajiem Spānija paziņoja, ka ievainoti bija ... varbūt divi, varbūt četri. Vai jūs joprojām teiksiet – salīdzinājums ar Padomju Savienību ir absurds? Padomājiet vēlreiz.

Nupat Eiropā sākas nožēlojams farss – kā pēc pavēles, daudzu ES valstu ministri, politiķi atkārtos šos acimredzamos melos. Pasaulē lielākie mediji, tādi, kuriem ir stingra redakcionāla atlase, kas pārraida tikai drošīcamus materiālus, ziņoja par vairākiem simtiem piekautiem un ievainotiem. To pašu apliecināja cienījamās cilvēktiesību organizācijas. To šie politiķi neapšaubāmi ir redzēju-

ši un sapratuši, bet, tik un tā, publiski atkārtoti Spānijas diktētos absurdos melus. Tā viņi apkauno sevi, savus pilsoņus un diskreditē Eiropu kā demokrātisku principu savienību. Redziet, kur līdzība ar Padomju Savienību: politiķi, diplomāti vienojas kopīgos melos, pat apzinoties, ka tie ir meli, un arī pilsoņi tiem netic. Protams, ir arī daži godpilni izņēmumi, piemēram, Slovēnijas parlaments nobalsoja par Spānijas valdības policijas vardarbības nosodījumu. Arī Beļģijas premjerministrs uzdrošinājās atklāti iebilst. Bet tie ir reti izņēmumi.

Kāds, iespējams, šajā brīdī izsauksies – šī raksta autors ir sasodīts eiroskeptiķis, miera traucētājs, kurš grib izjaukt Eiropas Savienību. Un šajā brīdī mēs vēlreiz atgriežamies Padomju Savienībā, kur pastāvošās iekārtas kritiķiem piekarināja līdzīgas birkas. Nē, es neesmu eiroskeptiķis, es mīlu Eiropu, bet tādu Eiropu, kur nesit mūsu līdzpilsoņus tikai tāpēc, ka viņi iedomājušies, ka varētu baudīt tādas pašas pašnoteikšanas tiesības kā reiz baudīja norvēģi, somi, igauņi, latvieši, lietuvieši un daudzas citas Eiropas tautas.

Minēto valstu politiķi savu gļēvulību reizēm mēdz attaisnot ar kādu, skaidri sakot, pilnīgi stulbu argumentu. Viņi saka, ka katalāņiem, atšķirībā no bijušās Krievijas impērijas tautām, nav par ko uztraukties, jo Spānija tomēr ir demokrātiska valsts, un katalāņus neviens neapspiež, ja arī reizēm kādu piekauj, apmelo, politizēti notiesā. Tādēļ katalāņiem vienkārši nepiedien runāt par pašnoteikšanās tiesībām. Šajā brīdī mums jāiesaucas – Ak, vai – kas tad notika Lielbritānijā? Vai, sekojot šai „gudrajai” loģikai, Lielbritānija aplami darīja, skotiem dodot pašnoteikšanās tiesības? Tā sanāk no viņu teiktā.

Kā labi zināms, Lielbritānijas karaliene esot paudusi prieku uzzinot, ka skoti referendumā nolēma palikt kopā ar pārējo Lielbritāniju. Tomēr – ko karaliene teica pirms referendumā? Elizabete II bija lakoniska – *Tā ir Skotijas tautas izvēle!* Viņas un pārējo britu uztverē skoti bija, ir un būs pilntiesīga tauta, kura pelnījusi cieņu kā līdzvērtīga jebkurai citai tautai. Britu valdība neuzskatīja skotus par lemt nespējīgu, neattīstītu pseidotautu, kurai nepieciešama „vecākā brāļa” uzraudzība. Te nav runa par atšķirīgām konstitūcijām vai likumiem. Te ir runa tikai un vienīgi par

attieksmi. Spānijas karalis pēc policijas vardarbības orgijām Katalonijā neatrada par vajadzīgu izteikt nevienu līdzjūtīgu, saprotošu vārdu katalāņiem. Acīmredzot, Spānijas elites uztverē katalāņi kā tauta nav pat līdzjūtības cienīgi, nemaz jau nerunājot par izvēles tiesībām, kādas tika dotas skotiem. Par mēģinājumiem paust savu izvēli viņus vienkārši jāsit, jāpazemo un karalim tas ir pa prātam. Vai kāds tagad var pārnest, ka katalāņi par šo karali vairs neko negrib ne dzirdēt?

Un vēl, pat it kā izglītotās Eiropas sabiedrībā klist dažādi maldīgi aizspriedumi par katalāņiem. Tos izplata Spānijas ultranacionālisti un daudzi tiem nekritiski notic. Jāatceras, ka katalāņi nav kaut kāda spāņu apakšnācija, katalāņu valoda nav kaut kāds spāņu valodas dialekts, kā to daudzi kļūdaini uzskata. Katalāņu valoda ir starptautiski, akadēmiski atzīta par unikālu, patstāvīgu valodu. Labi izglītots cilvēks taču būs redzējis pasaules valodu koku, kurā romāņu valodu pudurī ir atsevišķi, uzsveru – *atsevišķi* atzari spāņu, portugāļu, itāļu, franču un arī katalāņu valodai. Katalāņu valoda no spāņu valodas ir vismaz tikpat atšķirīga, kā norvēģu no zviedru, igauņu no somu, ukraiņu no krievu, latviešu no lietuviešu. Katalāņi ir viena no senākajām Eiropas pamattautām ar savu unikālu valodu, vēsturi, identitāti.

Šobrīd, kad pār Eiropu tiešām ir nolaidies mijkrēslis, ir laiks atcerēties viena no spožākajiem 20. gadsimta domātājiem, izcilā diplomāta un bijušā Igaunijas prezidenta Lennarta Meri vārdus. 1993. gadā viņš teica zīmīgu runu ar nosaukumu – „Kur sākas Eiropas identitāte?” Tajā viņš ukraiņiem veltī vārdus, kurus var attiecināt arī uz katalāņiem – *Jebkurai tautai aicinājums atteikties no pašnoteikšanās tiesībām ir ļaunkā tās pašapziņai.* Un nu, 2017. gadā, mūsdienu Eiropā, katalāņus par vēlēšanas paust pašnoteikšanas visas pasaules priekšā fiziski izplaukāja un apspārdīja, bet Eiropas komisija to nodēvēja par „samērīgu policijas rīcību”. Eiropas Savienība un Spānija ir izrādījusi katalāņiem tādu pašu augstprātību, kā reiz Putins ukraiņiem – viņš kādā sarunā ar ASV prezidentu teica – „Ukraina taču nav īsta valsts”. Tātad ukraiņi nav savas valsts cienīgi. Šobrīd šī pati attieksme redzama ES un Spānijas attieksmē pret katalāņiem. Vai tas nav prāta aptumsums?

Vēlāk, 2000. gadā savā slavenajā Zalcburgas runā Lennarts Meri teica vēl ļoti zīmīgu vārdu, ko šobrīd varam droši attiecināt uz Kataloniju: *Mūsu pasaule neaug, taču valstu skaits pieaug. Nav nekādu zīmju, ka šī tendence rimsies. Mazo valstu skaits pieaugs arī turpmāk, un pasaule būtu vieglprātīga, ja aizvērtu acis šīs realitātes priekšā. Mazo valstu skaits var palielināties tikai uz lielo valstu rēķina. Pasaules daļās ar demokrātisku dzīves kārtību šī palielināšanās atrisina spriedzi un modina jaunu radošu potenciālu, taču pasaules nedemokrātiskajās daļās tā rada sasprindzinājumu un atmodina krīzes perēkļus. Pēdējais īpaši attiecas uz tiem reģioniem, kur koloniālās attiecības baro totalitārismu vai pretēji, kur totalitārs dzīvesveids ir saglabājis koloniālās attiecības.*

Te gan jāatceras, ka Katalonijas gadījumā mēs nevaram runāt par „mazu” valsti. Katalonija ar saviem 7,5 miljoniem iedzīvotāju ir krietni lielāka par, piemēram, Dāniju, Norvēģiju, Somiju un visām trīs Baltijas valstīm kopā. Ekonomikas jaudas ziņā, tā ir viena no dinamiskākajām, spēcīgākajām tautām Eiropā.

Vēl daudzi tuvredzīgie Eiropas politiķi biedē sabiedrību ar Eiropas sašķelšanas briesmām. Kaut gan apskatoties kartē pirms 150 gadiem nebija ne Īrijas, ne Norvēģijas, ne Somijas, ne Čehijas, ne Ungārijas ... nebija liela daļa no Eiropas valstīm. Tagad tās ir. Vai tas ir padarījis Eiropu vājāku? Tieši pretēji – Eiropa ir vienotāka, mierīgāka un spēcīgāka nekā jebkad iepriekš. Vai mēs spējam iedomāties Eiropu bez minētajām valstīm – vai viņām lielākas stabilitātes vārdā būtu jāatgriežas pie veco impēriju tautu sāniem un patronāžas? Nē, Eiropu apdraud nevis valstu dažādība, bet gan ilgstoši neatrisināti konflikti starp tautām, cilvēktiesību pārkāpumi, valsts neattaisnotā varmācība pret pašu pilsoņiem.

Eiropas varenība nebalstās uz dabas resursiem – naftu, zeltu, gāzi. Tā balstās uz vērtībām. Tas ir Eiropas stabilitātes, labklājības un uzplaukuma pamatā. Nododot šīs vērtības, mēs atveram durvis uz pašas Eiropas tumšo pagātni. Reiz 30. gados Eiropa noskattījās, ka kāda lielvalsts nodeva demokrātiju, vēlāk iztirgoja mazāko tautu intereses, un tas beidzās ar katastrofu. Visa pamatā bija

tieši demokrātisko principu nodošana, to izmaiņšana reālpolitiskā sīknaudā. Tas tika darīts it kā šķietama miera vārdā, bet stabilu mieru nevar iemantot graujot pašus pamatus.

Kāda ir izeja no šīs situācijas? Vispirms jāsaprot, ka esam aizgājuši tālu par tālu. Tāpat ir jāsaprot, ka Katalonijas neatkarību noliegt uz visiem laikiem nevar. Nevienu attiecību, kas balstītas uz varmācību, nav un nevar būt ilgtspējīgas. To jāsaprot visai Eiropai un īpaši Spānijai. Un jo ātrāk, jo visiem labāk, īpaši jau pašai Spānijai. Katalonijas neatkarību no Spānijas nevarēs noliegt, tāpat kā ar dakšām nevarēs mainīt straujas upes straumi. Spānijas tautai, tās politiķiem ir jāparāda ārkārtēja drosmē pieņemt faktu, ka spāņi un katalāņi turpmāk var būt brāļi un labi kaimiņi, katrs savā valstī. Sabiedrotie reģionā un starptautiskajā arēnā. Visām pārējām Eiropas valstīm, Eiropas Savienībai, ir laiks attapties no prāta mijkrēšļa. Jo Katalonijā 1. oktobrī notika uzbrukums ne tikai katalāņiem, tas bija uzbrukums Eiropas pamatu pamatam – demokrātijas un cilvēktiesību principam.

Pretējais ceļš ir ceļš uz nekurienu. Ir laiks attapties. Jo šodien piekāva neaizsargātos katalāņus, rīt piekaus kādu citu. Varbūt tevi pašu. Jo Eiropas sabiedrības jau būs pieradinātas, ka noteiktos brīžos ir jāpaklusē vai jāpagriež galvu citā virzienā.

Ir laiks attapties, izrādīt cieņu katalāņu drosmē un aicināt Eiropas valstu augstākos politiķus nekavējoties atgriezties pie augstākajiem demokrātijas pamatprincipiem. Tam ir nepieciešams godaprāts, gudra drosmē un patiess gara spēks. Tieši tāds, kādu mēs šodien redzam katalāņu tautā. Viņi ir pelnījuši būt uzskaitītiem. Daudz gadsimtos pārcietuši neskaitāmas vajāšanas, valodas aizliegumus, koncentrācijas nometnes, izdzīšanu trimdā un līderu nogalināšanu, viņi ir pelnījuši cieņu. Mūsdienu Eiropā cilvēkus, kuri turpina ticēt demokrātijas idejām, nedrīkst iebiedēt un pārmācīt ar stekiem. Viņi ir jāaizstāv ikvienam godīgam eiropietim.

Par Otto Ozolu skat. JG290 34. lpp

LEMBU VEĻI

Inara Verzemnieks, *Among the Living and the Dead (Starp dzīvajiem un mirušajiem)*. New York: Norton 2017. Angļu valodā, 282 lpp.

Pēc lielā atmiņu grāmatu un romānu viļņa, ko sarakstījuši jau toreiz pieaugušie Otrā pasaules kara Latvijas bēgļi, pēdējās pāris dekādēs uzpauš mazāks vilnītis bēgļu gaitas izdzīvojušo bērnu sacerējumu. Nupat sāk parādīties trimdā dzimušo bērnu un mazbērnu meklējumi savu sakņu mistērijā.

Jaunākā man zināmā rakstītāja Ināra Vērzemiece dzimusi 1970-os gados ASV rietumu piekrastes pilsētā Takomā, netālu no Seatas. Turpat arī uzaug, un – kā daudzi Amerikas latviešu bērni – piedalās vietējās latviešu sabiedrības pasākumos, dzied kori, dejo tautas dejas, līgo Jāņos, piedalās latviešu bērnu vasaras nometnēs. (Par latviešu skolu gan nemin.) Izstudē par žurnālisti un tagad ir profesore Aijovas pavalsts universitātē, kur pasniedz nefiktīvās prozas rakstniecību.

Ināra Vērzemiece

Kā jau mums katram, arī Ināras bērnība un dzīves gājums ir savdabīgs. Meitenes dzīvi visdziļāk iespaidojusi ļoti ciešā tuvība ar viņas latviešu vecmāmiņu. Vecāku laulība ir nelaimīga un izirst agrā bērnībā. Tēvs pēc piedalīšanās Vjetnamas karā cieš no traumatiskas grūtsirdības, un meiteni no 3 gadu vecuma uzaudzina viņa vecāki Līvija un Emīls Vērzemieki. Vecmāmiņa ir liela stāstītāja un ikdienā ar meiteni sarunājoties tās iztēlē uzbūvē savu dzimto sētu Gulbenes apkaimē. Mājas sauc Lembi. Ināras apziņā un zemapziņā Lembi kļūst pilnīgi reāli visās detaļās. Tikai daudz vēlāk viņa noskaidro, ka Lembu nosaukums varētu saņēties senā somugru vārdā – *mīlestība*, bet Lembi un mīlestība Ināras iztēlē jau no bērnības ir nešķirami saistīti.

Vērzemieces memoārs *Starp dzīvajiem un mirušajiem* ir postmoderns literārs mākslas darbs, kurā pakāpeniski savijas viņas dzimtas likteņu pavedieni abpus dzelzs aizkaram

un Veļupes tumšajiem ūdeņiem – savērti no vecvecāku stāstiem, radu un Līvijas vēstulēm, un autore atklājumiem, kad tā pati sāk apmeklēt Latviju un radus. Grāmata jau izpelnījies vairākas atzinīgas atsauksmes amerikāņu presē, ieskaitot *The Washington Post* un *The New York Times*.¹

Vecmāmiņai Līvijai Lembos palika māte, jaunāks brālis un vēl jaunāka māsa – Ausma. Tie visi 1949. gadā izsūtīti uz Sibīriju. Viņa par to uzzina tikai daudzus gadus vēlāk, kad izsūtītie 1957. gadā atgriežas Latvijā un var sākt sarakstīties ar ārpusauli. Radi savukārt ilgi nekā nezina par Līviju, kura 1944. gadā dzīvo Rīgā, bet vīrs ir frontē. Kad – krieviem tuvojoties – tā ar diviem klēpja bērniem un tuvu draudzeni izšķiras bēgt ar kuģi uz Vāciju, Gulbene jau ir Padomju² varā, sakari pārtrūkuši. Dažas nedēļas vecais zīdains ir vēlākais Ināras tēvs. Kara beigās, pēc trausmaina pārgājiena (lielu daļu ar kājām) cauri Vācijai, abas bēgles ar bērniem nonāk Pinebergas bēgļu nometnē britu zonā pie Hamburgas. Pārcietis ievainojumu un gūstu, ģimenei drīz pievienojas Emīls. Kā bijušais Latvijas Universitātes mācības spēks, viņš iesaistās Baltijas Universitātē Pinebergā kā Tautsaimniecības teorijas katedras vadītājs. Kad 1951. gadā ģimene izceļo uz ASV, tajā jau ir četri bērni.

Takomā Vērzemieks atrod darbu rūpnīcā, kopā ar Līviju audzina bērnu pulciņu, piedalās vietējā latviešu sabiedriskajā dzīvē. Šim posmam vecvecāku un sava tēva dzīvē autore pieskaras virspusēji. Tēva grūtsirdību un ieslēgšanos sevī autore skaidro galvenā kārtā ar pārdzīvojumjiem Vietnamas karā, bet domā, ka bērnība Vācijas bēgļu nometnēs arī bijusi traumatiska.

Vecmāmiņas Lembi mazās Ināras apziņā iegulstas dziļi, bet parastās jaunu cilvēku intereses ilgu gadu ņem virsroku – skola, studijas, apprecēšanās, žurnālistes karjera, darbs

¹ WP 2017.11.VIII, NYT 2017.17.IX.

² Esmu izšķīries šo vārdu, kad tas apzīmē PSRS, rakstīt ar lielo burtu.

universitātē. Pa to laiku Latvija atgūst neatkarību, Līvija ar vīru un dēlu apmeklē Latviju un radus, bet Inārai interese uz to izraisās stipri vēlāk – kad vecvecāki jau nomiruši un pašai tuvojas 40. Kas atturēja to darīt agrāk? Ilgī tas nav skaidrs arī jaunajai sievietei pašai, bet tad sāk atskārst, ka varbūt tās bijušas – „bailes”. Īpaši – bailes, ka šāds apmeklējums nevis apstiprinātu, bet „neizbēgami komplicētu” vecmāmiņas dāvāto atmiņu tēlu. (49-50) Kas beidzot pamudina Ināru doties uz Gulbeni, paliek neatbildēts. Varbūt profesionāla interese – vēlme radīt nefiktīvās prozas mākslas darbu? Iepazīt un godināt savas dzimtas pagātņi, pašai gūt dvēselisku piepildījumu?

Grāmata neapšaubāmi ir literārs mākslas darbs – emocionāls, mistisks, sarežģīts. Reizē vēsturisks – kaut salikt lietas hronoloģiski pa datumiem nav viegli. Bija jāpārlasa vairākas reizes, ar zīmuli atzīmējot un vairākkārt revidējot aritmētiskus laiku un vecumu rēķinus lappušu malās. Dažam tas varētu būt nesvarīgi. Kas šo darbu lasītu galvenokārt emocionāla pārdzīvojuma dēļ, varbūt lielā aizrautībā trauktos grāmatai cauri nelauzot galvu par datumiem, vecumiem un hronoloģiju. Sirsnība ar vecmāmiņas māsu un tās ģimeņi ir silta, un Ināra apmeklē Latviju atkārtoti, piedalās lauku darbos, klejo pa mežiem un pļavām.. Aizkustinoši lasīt kā vecā no Lembiem izglābtā kumodē viņa atklāj paslēptu vecu dokumentu, parakstītu ar trijiem X, kad viņas vecvecvectēvs Andrejs Šmits 1882. gadā no barona nopircis Lembus.

Grāmatas kodols ir Lembi – un abas pēdējās Lembu meitas Līvija un Ausma. Ausma ir 14 gadus jaunāka par Līviju. Kad Ināra sāk apmeklēt Latviju un Ausmu, Līvija jau 5 gadus viņšaulē. Pie veļiem jau arī viņu vecāki un brālis. Lembu veļus pie dzīvajiem atsauc Ausmas foto albumi un stāsti par Lembiem un Sibīriju. Atelpas brīdī tā brīdina savu māsas mazmeitu: „Tavas vecmāmiņas stāsti nav mani stāsti.” Krasi atšķirīga arī Līvijas un Ausmas attieksme pret Lembiem. Līvijas atmiņā – un Ināras iztēlē – Lembi ir Līvijas bērnība un jaunība, skaistais dzīves rīts. Ināra pārdzīvo šoku atklājot, ka Ausmai turpretim Lembi nozīmē viņas jaunības iznīcināšanu. Turklāt lietas nav tik vienkāršas, ka pie visa vainīgi Staļins un Padomju iekārta: „Man bija 16 gadu, kad mana dzīve izbeidzās.” Ināra ir

nesaprašanā – deportācijas dienā (1949.25. III) Ausmai taču bija 21... „Bet tas taču bija pirms Sibīrijas!” – „Jā. Bet tāpēc arī man nebija tik grūti aizbraukt. Es jutos it kā mana dzīve jau bija beigusies.” – „Kas notika, kad tev bija sešpadsmit?” – Klusums. – Nodaļai beigās, un lasītājs arī paliek neziņā. (87)

Pie šīs mistērijas autore atgriežas vēlāk, kad citā apmeklējumā Ausma pastāsta par sava tēva Jāņa Šmita, Lembu saimnieka, liktenīgo kritienu no šķūņaugšas 1944. gada vasarā, kas atstāj Ausmu vienu pašu ar māti saimniekojot Lembos, kad brālis aiziet leģionā un pēc kara Padomju gūstā un darba lēģerī (kur tas zaudē vienu kāju). Aizvešanas dienā, kad māte un brālis jau ievietoti lopu vagonā, Ausmai ir iespēja izpalikt, bet tā brīvprātīgi pieprasa, lai ņem viņu arī – kopā ar māti un vienkāji brāli. Šī gatavība turpināt gādāt par māti un brāli arī izsūtījumā ļāva visiem trim izdzīvot un pēc astoņiem gadiem atgriezties Gulbenē.

Atkārtotos apmeklējumos Gulbenē Ināra pamazām mazina plaisu starp dzīvo māsu Ausmu un jau veļos aizgājušo Līviju. Kad Ināra sāk stāstīt par Līvijas bēgļu gaitām Vācijā, Ausmas rūgtums plūst pāri: „Tas nevarēja būt ne tuvu līdzīgs visam tam, kas mums bija jāpārdzīvo. Visam. Karš. Tad mana tēva nāve. Man vadīt visu saimniecību, man vienai pašai. Tad izsūtījumā. Viņa atstāja mani vienu pašu ar visu to smagumu – gluži vēl bērnu. Tas ļaunākais no visa tā viņai pagāja secen. Vai tā nav?” (167) Izrunāšanās turpinās – un palīdz abām. Rūgtums mazinās. Citā sarunā Ausma ar asarām acīs iesaucas: „Man viņas vajadzēja. Bet, no tevis stāstītā, viņai vajadzēja manis. Ar visu, kam viņa izdzīvoja cauri. Un tagad mana māsa ir apbedīta tālu, svešā zemē. Es nevaru pie viņas aizkļūt, lai kaut kā vēl varētu palīdzēt, kaut vēl tagad.” (179)

Ausma palīdz arī Inārai tikt pāri šokam par viņas vecmāmiņas iemīloto Lembu iznīcšanu un pārdošanu. Lembi kā lauksaimniecība simbolizē lauku likteni šodienas Latvijā. Kad to īpašnieki kā „kulaki”³ aizsūtīti uz Sibīriju, Lembus pārņem kolhozs, un dzīvojamā māja tiek pārvērsta par kūti. Latvijai atgūstot neatkarību, Lembi atgriežas Ausmas īpa-

³ Tā Padomju iekārtā bijuši apzīmēti lauksaimnieki, kam vairāk kā 30 hektāru zemes. Lembiem sanākuši 33. (246)

šumā, bet māja ir grausts, un vidēja lieluma saimniecības jaunajā Eiropā vairs nevar ekonomiski sacensties ar komerciālām lielsaimniecībām. Ausmas meita un znots mēģinājuši atjaunot Lembus (ar Amerikas radu Līvijas un Emīla atbalstu), bet beigās ir uzdevuši un zemi pārdevuši.

lnāra sāk atskārst, kāda būs nākotne – Latvijai mainoties, Eiropai mainoties, pasaulei mainoties. Viņas nākotnes skatiens nerunā par jauniem kariem vai okupācijām. Pagātnes kari un okupācijas savu postu ir izdarījušas, to sekas ir daļa no šī stāsta. Tagadnes un nākotnes skats runā par sagruvušām viensētām, no kolhoziem iemantotiem drūpošiem betona plāksņu dzīvokļu namiem, lauksaimniecību kā hobiju, lauku iztukšošanas. Amerikas viešņa šajā ainavā atklāj arī pa tumšai spraugai, kur vienā tādā spītīgi iemitinājusies večiņa, kas izvēlējusies atlikušo mūža daļu ar savu trūcīgo valsts pensiju nodzīvot vientuļā būdīnā meža biezoknī. Par viņu tur rūpi jauna pastniece, kas laiku pa laikam ar savu pasta auto večiņai atved vajadzīgos iepirkumus no veikala. Pati pastniece ar universitātes izglītību savās domās svārstās starp dvēseles dzīvi Gulbenes laukos un iespējām strādāt profesionālu darbu Anglijā.

Ausma ar vīru, tāpat viņas meita un znots un citi kaimiņi, dzīvo savrūpmājās ar piemājas zemes gabalu un dažiem mājkušiem, kā vistas, dažiem govīm – Ausmas vīram arī zirgs. Nav gluži skaidrs, kādas šīs mājas ir, bet liekas mājīgas. Ausmas māja ir no ķieģeļiem, pēc izskata varētu būt celta pēckara laikā. Tas sasauca ar nesen *Journal of Baltic Studies* lasīto pētījumu par Baltijas laukiem, kura autore arī secina, ka nākotnē arvien lielākam procentam laucinieku zemkopība būs varbūt vaļas prieks, bet ne iztikas avots.⁴

Vērzemnieces ekspedīcija starp dzīvājiem un mirušajiem pirmā kārtā ir dramatisks pagātnes briesmu, vardarbību un avatūru stāsts, kas vecāku paudžu latviešu lasītājam vairs nav svešs, bet dabīgi ir tas, kas pievērsis amerikāņu laikrakstu recenzentu interesi. Autores piecu gadu ilgā iedziļināšanās savas vecmāmiņās novada šodienā piešķir darbam

⁴ Rasa Žakevičiūtē, „Socio-economic differentiation in the post-communist rural Baltics: the case of three kokhozes”, *Journal of Baltic Studies*, Vol. 47, Issue 3, Sep. 2016 (349-368), angļu valodā. Skat. recenziju *JG288* (69-70): J. Šlesers, „Baltijas dziļumos”.

vēl vienu dimensiju – lauku dzīves vietu un lomu mūsu tautas izaugsmē, identitātē un nākotnes perspektīvā.

Juris Šlesers

Dr. med. Juris Šlesers ir *JG* līdzredaktors.

KRĀTIŅĀ AIZ MĒTĀLA REŽĢIEM

Kristīne Ulberga, *Tur*. SIA „Dienas Grāmata”, 2017. 246 lpp. Redaktore Gundega Blumberga.

Nu jau aizvadītās vasaras sākumā manās rokās nonāca Latvijas vēstures romānu sērijas „MĒS. Latvija, XX gadsimts”, ko klajā laiž izdevniecība „Dienas Grāmata”, romāns *Tur*. Vēl tikai turot grāmatu rokās un nesākot to lasīt, prātu jau nodarbina jautājums: „Kur tas ir – tur?” Ņemot vērā, ka augstākminētās romānu sērijas darbos tiek atspoguļota dzīve un sadzīve padomju okupācijas laikā, šķiet, atbilde varētu būt pavisam vienkārša. Proti, „tur” varētu nozīmēt to pašu, ko vārdu salikums „Padomju Latvijā”. Vai varbūt tomēr nē?

Lai recenzijas lasītāju nemulsinātu vēl vairāk, jāpiebilst, ka vismaz šajā ziņā Kristīnes Ulbergas romāns nav izņēmums; darbā ir atspoguļots padomju laiks, precīzāk, tā noslēguma posms: „Ir pienācis pārmaiņu laiks, tautas masu augstākā griba, tā, kas bijusi nobēdināta gadiem ilgi.” (58. lpp.) Pārmaiņas pamazām sāk kļūt pamanāmas it visās dzīves jomās, taču šo pašlaik (80. gadu vidū) vēl netveramo izjūtu pastiprina drausmā traģēdija, kas uzskatāma par pagrieziena punktu Padomju Savienības pastāvēšanas vēsturē: „Aizvakar uzsprāga atomelektrostacija Ukrainā. Un tas ir pārmaiņu īstais sākums.” (59. lpp.)

Nevienam cilvēkam nav iespējams noteikt savu dzimšanas laiku un vietu. Vienam lai-

mējas piedzimt demokrātiskā valstī, kur cilvēktiesības un spēja ikvienā jautājumā izdarīt izvēli ir pašsaprotamas lietas, citam – kādā no 15 draudzīgajām republikām, kuras no pārējās pasaules atdala „dzelzs priekš-kars”. Citiem vārdiem – krātiņā aiz metāla režģīšiem. Tiesības uz pašiniciatīvu un izvēli nepastāv. Tādu vienkārši nav. Savukārt skarbās dzīves saldinašanai lieti noder meli, kas nu jau sasnieguši milzu lavīnas apmērus. Meli ik dienu dzirdami pa televizoru un radio, tos tirāžē laikrakstos un žurnālos, izplata uz ielas un sabiedriskās vietās. Cilvēks, kurš kaut nedaudz ir spējīgs domāt un vērtēt, labi apzinās, ka dzīvo greizo spoguļu karalistē, taču apkārt notiekošais spiež šos noteikumus pieņemt. Izrādās gan, ka ne vienmēr. Laikmeta raksturojumā autore vietumis izmantojusi kolorītas, atmiņā labi paliekošas sentences: „Kā vajag vienam cilvēkam dzīvot, lai pilnīgi sveši ļaudis tūkstoš kilometru attālumā priecātos par viņa nāvi. Vai arī – cik zemiskiem jābūt ļaudīm, lai, nepazīstot aizgājēju, iedzerot ķīķinātu, kad zārks ar troksni ievēlas kapā.” (54. lpp.) Jāpiebilst, šī citāta jēgu sapratīs tikai tie, kuri paši šos laikus piedzīvojuši.

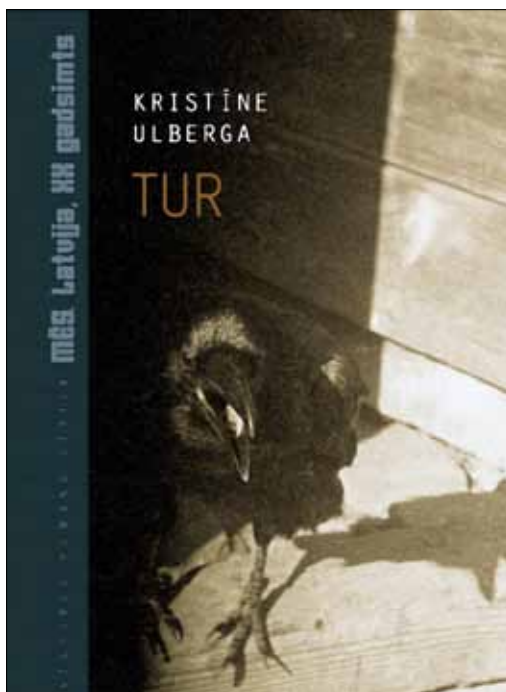
Romānā attēlotā laikmeta absurdumu paspilgtina K.Ulbergas paralēli veidotā sižetiskā līnija jeb vēstījums par darba galvenā varoņa – aptuveni 16 gadus vecā jaunieša – Pāvela dzīvi pirms nokļūšanas mežā. Tā bijusi dzīve ar alkohola atkarīgo tēvu, kam sieva ir ne tikai puīša māte, bet arī viņas māsa Kaķerina, un psihiski nelīdzsvaroto, sabiedrībai bīstamo brāli Itālo.

Viss augstākminētais rosina ne tikai uzdot, bet arī censties atrisināt kādu eksistenciālu jautājumu. Proti, ko darīt, ja neapmierina pastāvošā kārtība, turklāt nav citu alternatīvu? Kā dzīvot? Galu galā: kā šo elli izturēt? Šādiem vārdiem varētu definēt vienu no romānā skartajām problēmām. Izeju no situācijas var atrast, turklāt to ir pat vairākas: sākt lietot apreibinošas vielas (Padomju Savienībā ļaudis alkoholu patērēja neiedomājamos daudzumos), protestēt pret pastāvošo iekārtu (vajadzīga liela drosme) vai bēgt. Pāvels izvēlas trešo stratēģiju; viņš bēg no mājām un dienām, ķercošu kraukļu bara pavadīts, klejo pa mežu. Draud notikt nelaime: iemaldījies purvā, Pāvels sāk slīkt, taču atgadās neticamais – puisi izglābj mistiskais nēģeris

Džīma. Jau darba sākumā autore „piespēlējusi” sarežģītu mīklu: kas ir Džīma un vai viņš vispār eksistē? Kā viņš, meklējams aizvien jaunus stāstus, nokļuvis padomju valstī?

Atrašanās paralēlajā pasaulē jeb citā realitātē, kas noris nesaistīti ar notiekošo padomju valstī un tās sabiedrībā, romāna varoņiem Māsteram, Džonijam, Sinoptiķim, Johanam, Smaidīgajam, Skābajam Ģimim un Pāvelam uz laiku palīdz izdzīvot. Vismaz uz kādu brīdi, kamēr citiem jauniem vīriešiem nākas rēķināties ar mobilizāciju PSRS karā pret Afganistānu vai remontdarbos Černobiļas atomreaktorā. Iespējams, stiprinājumu, it īpaši šaubu mirkļos, sniedz divas apjaušmas: „Tagad tu esi mežabrālis, bet mājās tu būsi sūdabralis” (12. lpp.), kā arī: „Tur, ārpus meža, ir pavisam cita dzīve. Nemitīgi jāizliekas, jāklusē, jāpakļaujas. Es negribu būt tas, kas to visu māca saviem bērniem” (129. lpp.). Apziņu par iespējamajām nepatīkšanām gadījumā, ja šos cilvēkus kāds atradīs un nodos čekai vai milicijai, ne visi spēj izturēt. Māstera terminoloģijā runājot, šī apjaušma ir „karstais krēsls”. Kas šādos apstākļos palīdz? Iziešana caur labirintu, ko iespējams uztvert kā vēl vienu autorei „piespēlētu” mīklu.

Meža klusumā pārbēdzējiem no reālās dzīves rodas visdažādākās domas gan par Bībeles motīviem un Dieva esamību (vairākus no darba varoņiem ir iespējams traktēt kā Dieva meklētājus), gan eksistences formām pēc nāves, ko pastiprina ziņa par Černobiļas tra-

ģēdiju, gan iespējamajiem nākotnes scenārijiem. „Viņi bija jauni cilvēki, kas gribēja dzīvot tā, kā paši vēlas. Viņi negribēja strādāt, negribēja kalpot, taču vēlējās būt laimīgi, brīvi cilvēki. Ezotērika un dzīves sīkumu mistifikācija padarīja dzīvi jēdzīgu,” (135. lpp.) – tā sava romāna varoņus raksturo autore.

Grāmatas lasītājam varētu rasties jautājums, kā un cik ilgi šādos apstākļos vispār ir iespējams izdzīvot. Un pamatoti, jo ar laiku paš-refleksija un pārdomas, ka „ārpus meža ir dzīve. Cilvēki iet uz darbu, uz institūtu un dzīvo. Bet kas tad notiek šeit?” (80. lpp.) var kļūt ja ne smacējošas, tad vismaz apgrūtināšas. Atbildi uz to autore meklējusi sengrieķu mitoloģijā: „Hermejam bija jānoiet uz tūkstoš gadiem ellē, lai saprastu, kas ir velnišķais spēks, kas ir ļaunums, jo, tikai izgājis cauri savai ellei, cilvēks pazīst briesmoni, kas ir jāapklusina. Citādi viss izskatās plakans un ikdienišķs.” (210. lpp.)

Lāsma Gaitniece

Recenzijas pirmpublicācija – Lejaskurzemes reģionālā laikraksta *Kursas Laiks* 2017.08.IX numurā.

IEMIDZINĀT SIRDSAPZIŅU

Dženija Rūnija, *Sarkanā Džoana* – (Jennie Rooney, *Red Joan*): Zvaigzne ABC, 2017., 383 lpp. No angļu valodas tulkojis Vilis Kasims.

Slaveni spiegu, taču vēl jo vairāk spiedžu, piedzīvojumi ir viens no tematiem pasaules literatūrā un arī kino, kas vienaldzīgu nespēj atstāt gandrīz nevienu. Šī pretrunīgi vērtējamā aroda pārstāvji lielai daļai cilvēku varētu šķist citādi, īpašāki ļaudis, kam ļoti patīk apliecināt savu drosmi un varonību, riskēt un nepārtraukti atrasties spriedzes, pat briesmu situācijās. Motīvi, kas spiegu mudinājuši šim arodam pievērsties, var būt dažādi, taču galvenokārt tā ir pārliecība, ka viņu rīcība ir

pareiza, akceptējama. Iespējams, pretrunīgi vērtējama, taču pareiza – par to šaubu nav, vismaz viņiem pašiem noteikti ne.

Latviešu valodā nesen izdota nervus kutinoša grāmata, kam ir visciešākā saistība ar augstāk minēto tematu. Runa ir par Dženijas Rūnijas (Jennie Rooney) spiegu romānu *Sarkanā Džoana*. Latviešu lasītāju literārais darbs varētu ieintrigēt vēl cita iemesla dēļ, proti, galvenās varones Džoanas prototips ir sociāldemokrāta Aleksandra Zirņa meita Melita Norvuda, kura Padomju Savienības labā spiegojusi veselus 40 (!!!) gadus, nododot slepeni britu valdības informāciju, tai skaitā arī par atombumbu. Neticami, bet tieši viņa ir visilgāk neatklātā spiedze Lielbritānijas vēsturē!

Romāns veidots kā Džoanas, kuru draugi jaunībā dēvējuši par Džo-džo, atmiņas par savu dzīvi, kuras lielākā daļa aizvadīta svešā valstī ar svešu uzvārdu. Iniciatori šādai atmiņu lavīnai ir nevis vecam cilvēkam raksturīgais apcerīgums vai garlaicība, bet ne vairāk un ne mazāk kā britu drošības dienesta pārstāvju Hārtas un Adamsa apmeklējums dzīvesvietā.

Autore vēstījumu veidojusi meistarīgi – tas sākas 2005. gada janvārī, aizvijoties līdz pat Otrā pasaules kara gadiem un sarežģītajam pēckara laikam, un noslēdzas mūsdienās. Jā, tieši 21. gadsimta pirmajā desmitgadē, kad rīcība, kuru pirms gadiem piecdesmit vai sešdesmit varbūt arī varēja akceptēt, šķiet neiedomājams cinisms. Kas liek nodot savu valsti un sadarboties ar asiņaināko tirānu pasaules vēsturē? Uz šiem un citiem jautājumiem Džoanai nākas sniegt atbildi ne tikai *M15* pārstāvju, bet arī sava audzudēla – valstī iecienīta jurista, karalienes padomnieka Nikolasa Stenlija – mudinātai. Nika kļābūtne, viņa neizpratne, neviltotais sašutums un nosodījums sāp visvairāk, taču ko mainīt ir krietni par vēlu. Atzīšanās un taisnošanās par jaunībā pastrādāto vien ir pielīdzināma sodam. Vecā dāma savos klausītājos (visvairāk dēlā) dažubrīd meklē sapratni, varbūt pat līdzjūtību, taču saņem pretējo. Izrādās, ir situācijas, kad britu teiciens – neskaidro un neatvainojies – vienkārši nederēs. Dažas no atklāsmēm ir tik šokējošas, ka Džoanu gandrīz noved kapā. Bet varbūt tomēr notikušais ir gluži likumsakarīgs, jo „pagātņi no ta-

gadnes šķir tāda vēstures migla, tāda šausmīga zināšanu barjera, ka ideālisma spožo gaismu no tāda attāluma ir gandrīz neiespējami aprakstīt" (150. lpp.).

Romāna autore ticami spējusi atspoguļot 20. gadsimta sarežģīto politisko situāciju, apstākļu kopumu, ko veidojušas vairākas liktenīgas sakritības, kas jaunai, naivai meitenei likušas izšķirties nodot savu valsti. 1937. gadā Džoana ierodas Kembridžā studēt dabaszinātnes ar specializāciju fizikā un it kā nejauši iepazīstas ar Sonju un Leo Gaļičiem, kurus vieno ne vien asinsradniecība, bet arī pārliecība, ka „ka zinātne ir tīrākā komunisma forma” (67. lpp.) un „revolūcija ir neizbēgama” (93. lpp.). Tālāk notiek lietas, ko lasītājs spēj samērā viegli paredzēt iepriekš: Džoana kaismīgi iemīlas Leo, kurš kopā ar savu māšicu Sonju to veiksmīgi izmanto, visi trīs apmeklē puslegālas sanāksmes un slāvina komunisma cēlēju panākumus, Džoanai sākas grūtniecība, tiek veikts kriminālaborts, kā sekas jūtamas mūža garumā, utt. Draudzību ar Gaļičiem var salīdzināt ar akaci, kurā ievilkts, cilvēks nespēj izglābties un nogrimst. Saldā biedrenīte, kā Džoanu dēvē Leo, svēti tic viņa stāstiem par Padomju Krieviju un tās sasniegumiem, pieredzes un kritiskās domāšanas trūkuma dēļ nespējot atšķirt melus no patiesības. „Visām spēlēm ir savi noteikumi” (256. lpp.) – šo atziņu nākas apgūt ne tikai Džoanai, bet, kas ir pārsteidzoši, arī pašam Leo. Par uzticību tiek samaksāts ar dzīvību.

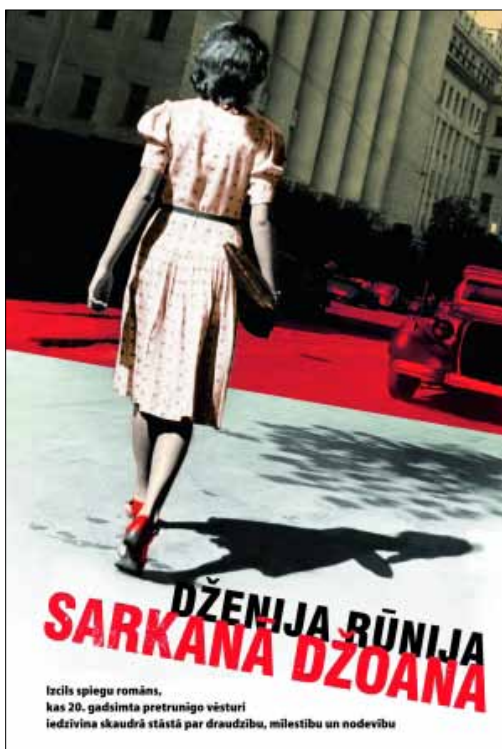
Lūzums notiek brīdī, kad Džoana iegūst darbu laboratorijā, kur kodolfizikas zinātnieki strādā pie atombumbas izgatavošanas. Parādot sevi no vislabākās puses, jaunā darbiniece gūst kolēģu simpātijas un uzticēšanos. Viss ir labi līdz brīdim, kad Džoanas ceļu atkal šķērso Kembridžas laika mīlestība. Gandrīz ar izmisuma pieskaņu izskan Džoanas jautājums: „Tu gribi, lai es iznesu no laboratorijas ziņas par pētījumiem? Lai es zogu?”, kam seko iepriekš labi sagatavota atbilde: „Ne jau zodz. Pavairo. Dalies.” (169. lpp.) Šie pāris Leo paustie vārdi savas rīcības attaisnojumam vēlāk noderēs ne reizi vien. Es nezogu, es tikai dalos! Tā būs atbilde ne tikai drošības dienesta pārstāvjiem, bet šaubu brīžos arī pašas sirdsapziņai. Tie kalpos vairākus desmitus gadu kā nomierinošs līdzeklis, kā miegazāles. Ērti, vai ne?

Romāna „Sarkanā Džoana” vērtību paaugstina tas, ka autore radošajā procesā daudz izmantojusi arhīvu dokumentus. Vēstijumam spēcīgu ticamības momentu piešķir dažādu liecību fragmenti, piemēram, no Kembridžas apgabala policijas ziņojuma vecākajam konsteblam, lpašo lietu nodaļas ziņojuma, izdevuma *The Times* publikācijas 1939. gada 24. augustā par Neuzbrukšanas līgumu starp Vāciju un Krieviju, „Likuma par valsts noslēpumu” panta, „izvilkuma no dokumenta ‘Cauruļu sakausējumu organizācija’” (Extract from ‘The Organisation of Tube Alloys’), kā arī no prokuratūrai 1946. gadā iesniegtajiem pierādījumiem, personas nopratināšanas protokola, privātajām vēstulēm u.c.

Izlasot šo recenziju, iespējams, varētu rasties jautājums, vai romāns par pagājušo laiku spiedzi mūsdienās vairs ir aktuāls. Ņemot vērā kaut vai to vien, ka autore darbā uzdod jautājumu: „Kur sākas atbildība, un kur tā beidzas?” (224. lpp.), neatlaidīgi mēģinot rast atbildi, droši var apgalvot apstiprinoši. Ir aktuāls, un kā vēl!

Lāsma Gaitniece

Par Lāsmu Gaitniecei skat. šī numura 20. lpp.

Frīdrihs Milts. Nujorka 1971. Kartons, eļļa. 53,5 x 73 cm.

JAUNIZDEVUMU APSKATS

Egona Līva piemiņas galveno balvu un prēmiju saņēmusi grāmata *Virsnieku sievas* autore **Andra Manfelde**.

LATVIEŠI CITVALODĀS

Jāņa Joneva lielu ievēribu izpelnījušais romāns *Jelgava 94* tulkots arī igauņu valodā (tulk. Mikk Grins).

Aijovas (Iowa) Universitātes profesore, kas māca radošo rakstīšanu, **Inara Verzemnieks** grāmatā *Among the Living and the Dead* meklē ceļu atpakaļ uz savām saknēm Latvijā, veidojot stāstu no atmiņu fragmentiem, ko viņai stāstījusi vecmāmiņa. (Skat. recenziju 64. lpp.)

DZEJA

Knuta Skujenieka dzejoļi ir ne tikai tulkoti daudzās valodās, bet ir izmantoti arī dziesmās, un Māris Salējs krājumā *Divreiz dzimusi dzeja* sakopojis Skujenieka dzejoļus, kurus savā mūzikā ir iekļāvuši latviešu komponisti.

Mūziķis un dzejnieks **Guntars Račs** 2017. gadu sāka ar apņemšanos katru dienu sarakstīt vismaz vienu dzejoļi un to publicēt Facebook profilā, bet tā kā dzejoļi izpelnījās milzu atzinību, tad viņš nolēma to izdot grāmatā. Tā nu pie lasītājiem nonāk krājuma 365 1. daļa, otrā daļa jāgaida pēc 31. decembra, kad būs apņemšanās piepildīta pilnībā.

Kristas Annas Belševicas pirmais dzejoļu krājums *Medijot dzīvi* izceļas ar domas dziļumu un emocionālo spēku.

Ekstravagantais dzejas un prozas autors **Edvīns Tauriņš** 80 gadu jubilejas priekšvakarā izdevis dzejas grāmatu *Rožlaukums*, kurā sakopota dzeja un liriskas noveles.

PROZA

Jaunās Gaitas redakcijas kolēģijas locekle un daudzu grāmatu recenziju un rakstu autore **Lāsma Gaitniece** savu pirmo daiļliteratūras darbu *Vasarnīca Pārdaugavā* velta savas radnieces – civilās aviācijas pilotēs Austrālijā Valdas Ošs-Lamondes (1935-1968) piemiņai.

Uz pag. gs. deviņdesmito gadu fona **Arno Jundze** radijās spriedzes romānu *Sarkanais dzīvsudrabs*, kurā ļautiņi dzenas pakaļ padomju izlūkdienestu iztēlē radītam sarkanam dzīvsudrabam – brīnumvielai, kas garantētu tā īpašniekam pasaules kundzību.

Pauls Bankovskis, stāstu krājumu *Kur palika saimnieks?* veltot lieliem, jau gandrīz pieaugušiem bērniem, nolēmis paskatīties uz 20. gs. dramatiskiem Latvijas vēstures notikumiem un mūsdienu pasaules izaicinājumiem ar dzīvnieka acīm.

Austrālijā dzīvojošā rakstniece un māksliniece, jaungaitniekiem labi pazīstamā **Lidija Dombrovska** jaunākajā grāmatā *Alkas* liek lietā savus talantus, ar vārdiem gleznojot kaimiņu un paziņu portretus un dzīves situācijas.

Karīna Račko ar erotisko romānu *Saplēstās mežģīnes* sagrāvusi mītu par latvisko kautrīgumu, atklāti un drosmīgi rakstot par sievieti un vīriešu slēptākajām vēlmēm.

DAŽĀDA SATURA

Vēsturnieka un Naukšēnu bērnu nama kādreizējā audzētāja **Jāņa Riekstiņa** grāmata *Boļševiku terora bāreņi. 1918-1938* ir skaudrs vēstījums par to, kā daudzi bērni nežēlīgā terora laikā kļuva par bāreņiem un režīma upuriem.

Grāmatā „*Kosmopolītu*” lieta un **Aleksandrs Čaks Silvija Radzobe**, balstoties uz arhīvu, muzeju fondu, bibliotēku materiāliem un publikācijām presē, kā arī Aleksandra Čaka laikabiedru intervijām, atklāj komunistiskās partijas iniciētās 1949. gada teātra kritiķu – „kosmopolītu” kampaņas patieso būtību un tās lomu dzejnieka dzīvē un priekšlaicīgajā nāvē.

Jāņa Jaunsudrabiņa 140. jubilejas gadā literatūrzinātniece **Lūcija Kuzāne** izdevusi 1986. gadā publicētās grāmatas *Saule mūžam mana* papildinātu izdevumu, šoreiz bez cenzūras svītrojumiem un labojumiem, papildinātu ar jauniem faktiem un fotovēsturnieka Pētera Korsaka atlasītiem fotouzņēmumiem, izsekojot latviešu literatūras klasiķa Jaunsudrabiņa dzīvei.

Luānas Loinertes grāmata *Filadelfija. Imants Mežaraups – dzīvē un mūzikā* ir biogrāfisks vēstījums par komponistu, diriģentu, pedagogu un ērgelnieku Imantu Mežaraupu laikabiedru atmiņās.

Latvijas Universitātes profesore, Dr. philol. **Ieva Kalniņa** sastādījusi izcilā latviešu dramaturga *Harija Gulbja Rakstu 1. sējumu* – septiņas lugas, atzīmējot viņa 90 gadu jubileju.

Ingūnas Baueres romāns *Dieva riekšavā* vēsta par pirmo ievērojamo latviešu būvmeistaru, lībiešu izcelsmes dzimcilvēku Mārci Sārumu (1799-1859), kurš, kaut gan būvniecības prasmes apguva pašmācības ceļā, spēja gan izveidot ievērojamu amata meistarū skolu, gan pats būvēt staltās, skaistās Vidzemes luterāņu baznīcas – Drustos, Dzērbenē, Vecpiebalgā, Trikātā, Rūjienā, Smiltēnē.

Rasmas Zariņas grāmatā *Ostoņas lizeikas mada dvēseles pricai* iekļautas 8 lugas latgaliešu valodā, kuru darbība aptver laiku no 19. gs. 80. gadiem līdz mūsdienām.

TULKOJUMI

Pašreizējais latviešu evaņģēliski luteriskās draudzes mācītājs Otavā Ilmārs Zvirgzds no krievu valodas tulkojis režisora, scenārista un tulkotāja **Pāvela Sanajeva** autobiogrāfisko darbu *Apglabājiet mani aiz grīdlistes* – grāmatu, kas 2003. gadā izpelnījās milzu popularitāti un tika nominēta Bukera prēmijai.

Somijas diplomāts un bijušais Somijas vēstnieks Maskavā un Berlīnē **Renē Nibergs (René Nyberg)** autobiogrāfijā *Pēdējais vilciens uz Maskavu (Viimeinen juna Mosko-vaan)* atklāj savas mātes dzimtas pārdzīvoto kara un miera laikos (tulk. Anete Kona).

Zviedrijā dzīvojošās latvietes **Ulrikas Kesteres** pirmo bērnu grāmatu *Vilda grannar (Nelūgtie viesi)* ar brīnišķīgām ilustrācijām latviski tulkojis viņas tēvs Uldis Ķesteris.

Igauņu rakstnieces **Vīvi Luikas (Viivi Luik)** romāns *Ēnu teātris* (tulk. Rūta Karma) ir vairāk nekā tikai ceļojumu apraksts, tas rāda dzīvi kā svētceļojumu uz Romu.

DAŽOS VĀRDOS

Bostonas (ASV) Simfoniskā orķestra diriģents **Andris Nelsons** 2017.17.X saņēmis prestižo žurnāla *Musical America* goda apzīmējumu „Gada mākslinieks 2018. gadā” („2018 Artist of the Year”). Orķestra preses paziņojumā minēts, ka šī kopš 1898. gada iznākošā publikācija ir neatvietojamam muzikālo mākslu resurss un māksliniecišķās izcilības un sasniegumu novērtētāja. Paziņojumam pievienota laureāta īsa biogrāfija.
<<http://tinyurl.com/gods-nelsonam>>

Jeila (Yale) universitātes (ASV) vēsturnieka prof. **Timotija Snaidera (Timothy Snyder)** jaunākā grāmata *Par tirāniju / Divdesmitā gadsimta divdesmit mācības (On Tyranny / Twenty Lessons from the Twentieth Century)*. New York: Tim Duggan Books 2017) tagad iznākusi arī latviskā tulkojumā Jumavas apgādā, ar autora personīgu prezentāciju Okupācijas muzejā 2017.16.X. Tulkotāja Ieva Lešinska. Salīdzinot ar šī Austrumeiropas speciālista pazīstamāko darbu – *Asinszemes / Eiropa starp Hitleru un Staļinu (Bloodlands / Europe between Hitler and Stalin)*. New York: Perseus 2010, 524. lpp.) – šis ir 127 mazformāta lappušu, ar priekšvārdu un pēcvārdu papildināts atziņu sakopojums, kurš iesākas ar prātulu: „Vēsture neatkārtojas, bet tā pamāca.”

Jaunās Gaitas līdzstrādniece un autore **Indra Ekmāne** šogad ar izcilību ieguvusi doktora (Ph.D.) grādu Vašingtonas (štata) universitātē Seatlā (University of Washington, Seattle), aizstāvot disertāciju „Mītnes zeme vai dzimtene?: Sabiedriski-kulturālā identitāte un integrācija Latvijā.” Liela daļa doktorantūras pētījuma veikta ar Fulbraita (Fulbright) stipendiju Latvijā. Tagad iesaistījies pētniecības darbā *Kennan Institute Wilson Center*, ASV galvaspilsētā Vašingtonā (DC). Pašreizējā pētījuma temats ir *Radio Brīvā Eiropa / Radio Brīvība (Radio Free Europe / Radio Liberty – RFE/RL)* latviešu nozares loma Padomju Savienības izšķaušanā.

Metjū Minikuči (Matthew Minicucci)

Alfa

Vispirms mēnesi. Tad pārējo.

Beta

Pirmā diena, neskaidra. Pēc tam ik diena selenīda; tik vien kā okeāni un krāteri. Sidereālas dienas, sinodiskas naktis. Pasaule dalīta iepretī attālām zvaigznēm. Mūsu šķietamu lielumu vēsture; melošana pret debesīm. Gaismas vēsture, atspīdēta. Vēsture tik vien kā divu lūpu balsojums līdzskaņā. Ar to gribu teikt bals trakta oklūzija; gaisa plūsma pārtrūkusi. Ar to gribu teikt: nezinu, ko teikt.

Ņemot jebkurus divus mainīgus lielumus, varam aprēķināt to savstarpējās izmaiņas un attiecības. Tu to nosauci par regresiju: lineāru un vienkāršu. Es to nosaucu par kāpnēm uz tavu dzīvokli. Par slēgtām durvīm. Kā savstarpēji acu uzmetieni veidoja līdzsvarotu un līdzsvarojošu divu ķermeņu baricentru.

Patiesi, pirmais kopā pavadītais rīts ir vienmēr multinomiāls: tādi diskrēti iespējamie iznākumi. Varbūt tam bija jābūt tikai mirklim, galu galā nejaušam. Varbūt runa ir par to, kā dalīt divu oldzetenumu varbūtības telpu cepešpannā. Ko varētu saukt par divu ķermeņu problēmu; bet ko es nosaucu par plūdmaiņu.

Alpha

First, the moon. Then, the rest.

Beta

The first day, unclear. Each day after, selenic; nothing but oceans and craters. Sidereal days; synodic nights. The world quartered by distant stars. Ours was a history of apparent size; lying to the sky. A history of light, reflected. History nothing but the voiced bilabial plosive. By which I mean: the voice tract occlusive; all airflow ceased. By which I mean: I don't know what to say.

For any two variables, we can estimate the change and relationships between. You called this regression: linear and simple. I called it the steps to your apartment. The locked door. How exchanged glances become the barycenter of balanced and balancing bodies.

The truth is, a first morning together is always multinomial: such discrete possible outcomes. Perhaps it's only supposed to be a moment; all just aleatory in the end. Perhaps it's about how you decide to partition the probability space of an egg, double-yolk, sunny-side up. What you might call the problem of two bodies; but what I named the tide.

Gamma

Elementāri, tiešām, ja runa ir par gaismu. Kompleksi, ja runa ir par skaitļiem vai par tevi. Šķiet, mēs allaž runājam par tevi. Eventuāli parādās novirzes no standartnorises: pagalmā klaiņojošs kaķis, uzplēsums zālājā, katras noplūkt aizmirstās saulenītes īpatsvars. Mikroskopiskas mijiedarbības zudušas vienkāršās koncentrācijās, daļējos spiedienos.

Ar laiku viss mainās. Un ātrums maina laiku. Un varbūt viss ir viela, ja tik viela kustas. Ar to domāju roku pret tavu roku garajā miega vārpstā. Kokvilnas kontinuuums; bīdes pretestība starp savstarpēji slīdošām paralēlām virsmām.

Vieglas metaforas kā savērptas tektoniskas plaknes. Cirkulācija beigusies manā rokā zem taviem matiem, tā isāka tagad: atspulgs jeb garums kvadrātā dalīts ar laiku, kompleksas pretestības pārrāvums attiecībā pret nesakarīgi koplietoto starpvielu. Vēl nedaudz pārpalcis apgaismojums uz virsmas. Atšķirīgs refrakcijas indekss, varētu teikt. Un es varētu teikt *vasaras beigās*. *Jeb entropija tiecas palielināties slēgtā sistēmā*. Vai arī itin neko.

Delta

Mazs, jeb nenoteikti tāds. Mute jeb izteka. Ieteika jeb nodeva. Nodeva kā kapara monētiņa iemesta kapara trauciņā; zelta, ja tev laime vai svētība, vai arī ja vērā ņem vienu vai otru. Skaņa no metāla sadursmes bezgalīgi niecīga starp slēgtās sistēmas bezgalīgi niecīgām pārmaiņām. Dāvanas žests, nepārtraukts, bet nenozīmīgs.

Protams, tas nozīmē naktstauriņa strīpaino muguru uz rīta avīzes; vienīgais spārniņš cenšas celties. Protams, *Tatsoi* kāpostlapā caurumiņš. Visām lietām jāēd. Visas lietas liecas zem smagas slodzes, kā balstēnis nostādīts citā lenķī. Še mans nostiprinātais gals, še mans brīvais. Spēka izrāde pareizināta ar kādu kubā kāpinātu garuma mēru.

Spēka dzejolis, jeb spēks kas iedauza šo šķērssiņu tāpat kā oda dzēliena iekaisums. Sāp? Trīsreiz noskaiti *Esi sveicināta, Marija*, un pielieto spēku, ja tas tev traucē atkārtoti. Atceries: lai gan tu esi apsūdzētais un *Viņš* ir sūdzētājs, pierādījuma nasta ir tava.

Gamma

Elementary, really, if we're talking about light. Complex, if it's numbers or you. It seems we're always talking about you. Eventually, there are deviations from standard behavior: a cat wandering the yard, ripped groundcover, the specific weight of each sungold you forgot to pick. Microscopic interactions lost in simple concentrations, partial pressures.

Everything changes with time. And speed changes time. And maybe everything is an object if that object is moving. By which I mean my hand against yours during the long spindle of sleep. A continuum of cotton; the shear deformation of parallel surfaces sliding past one another.

Easy metaphors like tectonic plates torsioned. Circulation lost in my arm beneath your hair, shorter now: reflection as length squared divided by time, impedance discontinuity as related to this messy shared medium. There is some light left, on the surface. A different index of refraction, you might say. And I might say *summer is over*. Or, *entropy increases in an isolated system*. Or, nothing at all.

Delta

Small, or uncertainly so. Mouth of this. Tributary of that. Tribute can be a small copper coin in a small copper bowl; gold, if you're lucky, or blessed, or considerate of either. The sound against metal registers as infinitesimal among the infinitesimal changes in a closed system. The act of giving: continuous, but irrelevant.

Of course it means the striped back of a moth against the morning newspaper; the single wing that struggles to begin. Of course there's a tiny hole in the *Tatsoi*. Everything eats. Everything deflects under a heavy load, like a cantilever beam given a new radian angle. Here is my fixed end. Here is my free. A show of force multiplied by some length cubed.

It's a poem of force, or force that indents this crossbeam into the inflammation of a mosquito bite. It hurts? Say three *Hail Marys*, and use force if it bothers you again. Remember: though you are the defendant, and *He* is the prosecutor, the burden of proof is yours.

Epsilon

Elektron. Dzintars. Savilcējilpa un viegli brīvķermeņi, bez skrambas un bez adatas dūriena. *Ad* vai *ab*, atkarībā no šūpoles oscilējuma. Dinamika. Virziens nule ieņemts; atstatums izveidots; nenoteikti sīks, nenozīmīgi attāls. Piemēram: tukšā telpa starp tēviem un dēliem. Salmu matu cekula caurlaide pret izsniegtu roku; pretestība to aiztiekot.

Šādas ģimenes daba ir deformācija: brīvķermeņu pārvietošanās: relatīvu partikulu distance no relatīvām partikulām. To mijiedarbe tik vien kā gaismas novirze, telpas-kur un laika-kopš kvadrātā summa.

Beigu beigās viss, ko ņemam vērā, ir ko turam plaukstā kā sudraba monētu; tēvoča iemīļotais burvja triks. Šī mājas pagalma zvaigžņāja netik-spilgtā zvaigzne likta pret pasauli kā liķauts. Cik labi absorbējam uzliesmojumu dotajā frekvencē. Cik elastīgi šie viegļie smaidi var būt.

Epsilon

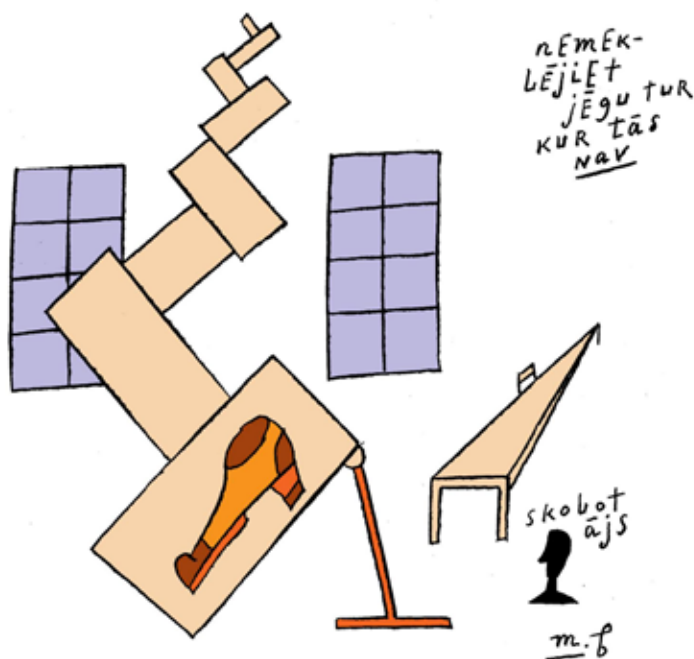
Elektron. Amber. Drawstring and light bodies, left without scratch or stitch from a needle. *Ad* or *ab*, depending on the oscillation of this swing. Dynamic. Direction just formed; the production of some length: arbitrarily small, insignificantly distant. For example: the empty space between fathers and sons. The permittivity of a straw grass cowlick when reached for; resistance encountered there.

The nature of this sort of family is deformation: displacement of bodies; distance of relative particles to relative particles. Their interactions only a deflection of light, sum of the squared differences between place where and time since.

In the end, all we consider is what can be held in the palm like a silver coin; an uncle's favorite parlor trick. The not-so-bright star of this backyard constellation set against the world like a pall. How well we absorb the flash at a given wavelength. How elastic these easy smiles can be.

Šie dzejprozas sacerējumi ir ņemti no 1981. g. dzimušā Matthew Minicucci krājuma *Small Gods (Mazi dievi)*, Western Michigan University, 2017. Tulkojis Juris Žagariņš.

Minicucci citi dzejkrājumi ir *Translation*, Kent State University, 2015 un *Reliquary*, Accents Publishing, 2013. Viņš ir saņēmis daudzas stipendijas un balvas, absolvējis Ilinojas U. (University of Illinois) ar MFA grādu. Viņa darbi ir publicēti daudzos žurnālos un antoloģijās. Dzīvo Oregonas štātā.

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Zim. Agnese Matisona

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500 = €430)

Anna un Sandors Abeni
Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rīta Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Līga Gaide
Rīta Gāle
Vītauts Kalniņš
Andrejs un Ilona Ķīse
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Juris un Silvija Orle
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Saliņa
Mārtiņš Saulespurēns
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Kārlis Vasarājs
Lilīta Zalkalne
Lilija un Manfreds Ziverts

Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība
TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Igoris-Ivars Balodis
Ilgonis Bērsons
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Valda Bolis

Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Leons Briedis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Voldemārs Gulēns
Valda Gustavs
Sibilla Hershey
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egīls Kronlins
Ruta Kupce
Kazimirs Laurs
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Jānis Lindbergs
Vija Moore
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis J. Pirktiņš
Gundars Pļavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilnis M. Plinte
Vaiva Puķīte

Ieva Puris
Ausma Rabe
Velta Reimanis
Jānis M. Riekstiņš
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Juta Savage
Alfreds R. Semeiks
Aina Sikсна
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Staprāni
Irina un Dailons Štaurvis
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Biruta Sūrmāne
Mikēlis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Māra Viksniņa
Aivars Vilemsons
Maija Vītola
Rasma Vītola
Vilnis Vītols
Maruta Voitkus-Lūkins
Zigfrīds Zadvinskis
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
Kārlis Žubeckis
Amerikas Latviešu Tautiskā
savienība (ALTS)
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99 = €85)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Aija Bjornson

Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Dzintra Janavs
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnīeks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Rūta Mežavilka
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padeģi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Silvija Rūtenberga
Guntā Sempa
Ilze Šimane
Eleonora Šturma
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Ilze Verhaeghe
Eva Vidner
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija
lindatreija6@gmail.com

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa, Uldis Matīss, Maija Meirāne, Sarma Muižniece Liepiņa, Juris Šlesers, Lilīta Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
2804 NE 172nd St.
Ridgefield, WA 98642, USA
tijalaura@comcast.net

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz JG ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa JG numura cena: USD 10 = EUR 9 = CAD 13 (sākot ar nr. 264)

Rīgā Jāņa Rozes veikalos, NicePlace un LOM krietni lētāk. Bibliotēkās par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam:

1 gadam: USD 39 EUR 33 CAD 50

2 gadiem: USD 76 EUR 65 CAD 97

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS

VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ

<<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:

JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT STĀJOTIES SAKAROS AR MŪSU PĀRSTĀVJIEM:

EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilīta Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>

Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“

BIC code - NDEASESS

IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708

Īpaši ZVIEDRIJĀ:

Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“

Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“

P.O. Box 457

Strathfield, NSW 2135

Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575

e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

IN THIS ISSUE

LITERATURE

Two of Latvia's stellar poets, **Leons Briedis** and **Uldis Bērziņš**, offer some of their latest poetry to this issue. Both are recipients of the "Mūža balva", an award for lifetime commitment to Latvian literary culture (Briedis in 2015, Bērziņš in 2017).

Novelist and poet **Rūta Mežavilka**, a newcomer to our pages, shares poetry and an excerpt from a novel in the making, *Alīdas dzīve* (*The Life of Alīda*). This will be Mežavilka's second novel. She has published three collections of poems.

A story titled "The Day of the Great Forgiveness" takes a sardonic look at some specimens of European society, from old blood aristocracy to cosmopolitan bourgeoisie, coming together to celebrate an annual parade of pleasure boats in an inland harbor in Belgium. The author, **Ilze Lāce-Verhaeghe** is a lawyer with the European Council in Brussels.

An excerpt from **Lāsma Gaitniece's** second book published this year, titled *Dziednīca pie jūras* (*Sanatorium by the Sea*), is a non-fiction history of a hospital in the city of Liepāja, Latvia. Gaitniece is our newest editorial staff member.

Dr. **Inguna Daukste-Silasproģe** of the Institute of Literature, Folklore and Art at the University of Latvia describes Jānis Jaunsudrabiņš' life in exile in post-war Germany. Jaunsudrabiņš was a profound nationalist whose drawings and stories are fundamental to every Latvian's education.

VISUAL ART

Fridrihs Milts (1906-1993) was a Latvian painter of the so-called Hell's Kitchen school in New York City. He left behind a rich legacy, currently on display in the Latvian National Museum of Art in Rīga. Exhibition curator Dace Lambergā offers seven photographs of his oil paintings and describes Milts' life and work. The cover design of this issue features a charcoal sketch of the view from his apartment window in Hell's Kitchen.

Members and supporters of the American Latvian Artists Association (ALMA) have met at a retreat annually for 39 years. For twelve of these the organization was headed by **Ģirts Puriņš**. Our art editor Linda Treija,

president of ALMA since 2010, reports on this year's meeting, which was devoted to a retrospective of Puriņš' art and to a celebration of his life. An acrylic by Puriņš appears on page 1.

HISTORY

Contributing editor **Lilita Zaļkalne** takes a scholarly look at the history of literary supplements to *Dzimtenes balss* (*Voice of the Homeland*), a publication of the Central Committee of the Latvian SSR, which were mailed *gratis* from Latvia to Latvians in exile, but hidden from Latvians in the homeland.

Madara Eversone's sixth and final installment of the history of the Soviet Latvian Writers Union 1956-1969 concludes that, even though relative freedom regularly reverted to severe censorship, a strong Latvian literary culture prevailed.

MEMORIES AND ACTUALITIES

Atis Lejiņš, founder of Latvia's Foreign Policy Institute and long-time member of Latvia's parliament, reflects on his childhood and upbringing in exile in a suburb of Melbourne, Australia.

In April 2017, well-known Latvian media personality **Otto Ozols** hiked the length of the state of Catalonia, 480 km, to demonstrate his personal support for Catalonia's independence from Spain. In this issue, two weeks after Catalonia's referendum vote on October 1 and shortly before independence was formally declared, he delivers a passionate argument for their cause.

BOOKS

Juris Šlesers reviews **Inara Verzemnieks'** English-language family saga and memoir, *Among the Living and the Dead*.

Lāsma Gaitniece reviews two books, **Kristīne Ulberga's**, *Tur* (*There*), from the series published by *Dienas grāmata* on the history of the twentieth century, and **Sarkanā Džoana**, a translation of **Jennie Rooney's** *Red Joan*, the story of the life of a British spy for the Soviet Union.

In the Slippery Slope section, Juris Žagariņš tries his hand at putting into Latvian some prose poems of American poet **Matthew Minicucci** from his latest collection, *Small Gods*.